AMEDEUS PACIFICUS, SEU DE EUGENII 4. ET AMEDEI SABAUDIAE...

Pierre Monod

AMEDEVS PACIFICVS,

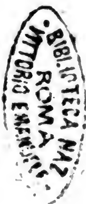
SEV

DE EVGENII IV. ET AMEDEI SABAVDIÆ DVCIS

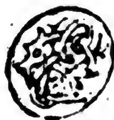
IN SVA OBEDIENTIA FELICIS Papæ V. nuncupati Controuersijs

COMMENTARIVS

Iussu Serenissimi Ducis ab eius Historiographo digestus.

PARISIIS,
Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY,
via Iacobæa, sub Ciconijs.

M. DC. XXVI.

Cum Permissu & Approbationibus.

SERENISSIMO
DVCI
CAROLO EMANVELI.

RACVLI *vox est*, SERENISSIME DVX, Filiorum filios, Parentum Coronam esse. *Neque temere Principum sapientissimus pronunciat, non liberos modò ipsos, sed quandam quasi liberorum catenam maioribus suis gloriæ Coronam aptare: Non enim ijsdem spatijs fama, viresque hominum*

decurrunt: iſtæ, ætate marceſcunt; illa, effloreſcit illuſtriùs; Quò ſit, vt Auis, Atauiſque tantò iucundior à Nepotibus accedat gloria, quantò diuturniore lucta à cõtumaci temporis obliuione ſtudioſiùs vindicatur. Facis igitur, SERENISSIME CAROLE, *quod te, & pijßimũ Nepotem decet, vt non modò Heroicis virtutibus tuis maiorum famam augeas, ſed illam fatali inuidiæ, vel incuriæ nebulâ circumfuſam, ſplendori ſuo reddas. Cæteris Principum in eo fere Conſilia ſtant, ſi Deceſſorum ſuorum, aut exiſtimatione, quamuis fugiente ſecuri, aut congeſtarum opum opinione formidabiles videantur: quibus verò generoſior indoles maius*

aliquid ſuaſit, ardua maiorum veſtigia preſsiſſe, in ſummis famæ conatibus habuerunt. Tua verò, DVX INVICTISSIME, *adoleſcens virtus ijs gloriæ nobilitata eſt rudimentis, ad quæ vix ambitioſa ſenum vota feſtinant, effecitque vt non tam maioribus tuis vitam, quàm illi immortalitatem tibi deberẽt: Quæ enim de eorum magnanimitate, liberalitate, victorijs, ac in Religione progaganda triumphis propè incredibilia fama celebrat, facilè Poſteritas credet, quia maioribus auſis, illorum miraculis fidem addidiſti, inſolentiam detraxiſti. Credet iam non inuita Poſteritas Imperatorias legiones triumphata Bohemia, Auſtria, & Germania ſu-*

perbas in Sabaudiæ finibus ad
Anno 1282. *Paterniacum à Philippo Comite vinci se posse didicisse; Quia Potentissimos, florentissimosque, si quos vnquam misit Iberia, magni Regis exercitus in ipso Subalpinæ Prouinciæ aditu, vno magnanimi pectoris tui propugnaculo, veriùs quàm Alpium tuarum munimentis repressos, penè vidit diriguisse: Credet Amedeum Quintum coniuratis in se vicinorum Principum odijs vnum omnium inuidiæ suffecisse, intérque medias acies exultantem Magni nomen sibi peperisse: Quia te vel Hæreticorum audaciâ, vel Æmulorum artibus, vel temporum iniquitate in eo vidit æstuario positum, vt cùm eos patereris infestos,*

quos non sola viciniæ, sed necessitudinis iura beneuolos facere debuerant, inter tamen tot assultantes fluctus, scopuli instar infractus, excelsúsque consisteres, ac Magni nomen etiam viuus sine inuidia possideres, quod plerisque mortuis vix præfica concessit adulatio. Credet in Amedei viridis semper nouis laurorum virētibus castris, quasi in Achillis Christiani schola celeberrimos Principes adolescere contendisse, qui Potentissimi, bellicosissimíque Regis votum nuper in oculis tuis Auenione conceptum, vel auribus vsurparit, vel fama referente didicerit; quod tanto illustriore præconio posteritas celebrabit, quanto maior illi ex modestia tua,

quæ id ſilere me iubet, commendatio exiſtet. Credet Humbertorum, & Amedeorum pietate (à qua Præconum fidei nomen Pontificis calculo meruerunt) factum eſſe, vt plurimi in Oriente, ſchiſmate, erroribúſque ſuis eiuratis in Catholicæ fidei caſtra felici inſtabilitate tranſirent, quia te ſubactis hoſtibus (quorum in Deum & homines fidem perduellis Geneua corruperat) geminatâ victoriâ adeò feliciter ſpectauit triumphātem, vt plenis agminibus, quibus mortalem vitam Clementia tua indulſerat, ijſdem Pietas tua æternam aperiret. His Magne Carole *virtutibus coronam texere mihi videris nimio lumine, & pretio ignotam, quam A-*

uorum tuorum læto capiti circumponas; quibus nihil contigit honorificentius, quàm tanto Nepote gloriari, cuius laudes, & feliciter illis accrescant, & propriarum sint argumenta virtutum.

Quanquam neque satis habes (quæ tua est, SERENISSIME DVX, *in maiores tuos pietas) si illos ex tuis virtutibus æstimari facis, nisi etiam ipsorum Innocentiæ studiosissimus patronus accedas: & hanc igitur Coronam Pijssimo Nepoti Atauus optimus debebit* AMEDEVS, *quòd famam suam temerè, ne dicam impiè, proscissam, tuis auspicijs integritati suæ sentiat restitutam. Qua in re ita claritati generis tui consultum esse*

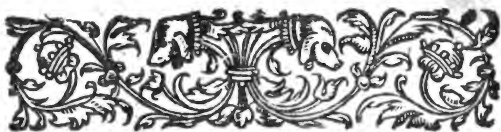
voluisti, vt singularis obseruantiæ, qua VERTICEM ECCLESIARVM ROMAM, *eiusq; Pastorem summum veneraris, quasi gentilitium ederes argumentum. Nam cùm maiores tui Romanos Antistites gregis Dominici Pastores primogenitos, operosè adeò semper coluerint, vt isti de eorum ingenito propè obsequio non vulgari gratulatione sibi applaudant, vel vnum ex illis existimari temerè aliquid in Pontifices ausum, contumelia tibi, tuis, ipsísque adeò Pontificibus visa est non diutiùs ferenda: Eo maximè sacrorum arbitro, qui felicem generi tuo* VRBANI *Quinti memoriam videtur instauraturus. Huius enim Auspicijs A-*

medeus viridis (*quem* FORTEM ATHLETAM FIDEI *vocare consuerat*) *victricia in Orientem Crucis signa circumtulit: ac consanguineum suum Ioannem Palæologum, Purpuræ primùm, dein Ecclesiæ Romanæ Græco schismate damnato reddidit: Sicut igitur Diuino Consilio factum est, ut* VRBANVM *haberemus Christiani Orbis spes, quãuis auidas, superaturum; ita* VRBANO AMEDEVM *in te,* DVX INVICTISSIME, *haud defuturum, vel eo argumento significare voluisti, quòd qui ne Regios quidem generis tui Cineres Sedi Apostolicæ pateris non esse deuotissimos, te, tuósque superstites, Regiam scilicet prolem, sibi intelligat addictissimos. Eo*

fine lætior prodit in lucem AMEDEVS, *Amedeus inquam* PACIFICVS, *tuis Bellatorum maxime* CAROLE *defensus auspicijs; Amedeus ætatis suæ constāti omnium voce* SALOMON, *tuo Æui nostri* DAVID *fortissime ductu securus: Qui tuis in se meritis id præter cætera* (DEO *cui inter Cœlites famulatur exorato*) *rependet, vt sicut ipse Imperij diuturnitate omnes familiæ suæ Principes, ita tu ipsum longissimè superes.*

SERENITATI VESTRÆ

Fidelissimus Historiographus.

ÆQVO LECTORI.

AEQVITATEM tuam, mi Lector, primùm conuentam volo, fauentiæ tuæ ſecurus, ſi Æquum amas. Amabis verò, ſat ſcio, operis huius Æquitatem, illius ſi occaſionem didiceris, ſcopum attenderis, modum, rationémque ſcribendi expenderis; quæ tria paucis tibi ſuggero.

OCCASIONEM igitur huic Commentario præbuit Religioſiſſimum illud obſeruantiæ ſtudium, quo Sereniſſimi Sabaudiæ Duces Sedem Apoſtolicam, illiúſque moderatores ſupremos ſem-

per coluerunt. Cuius ſtudij adeò illuſtria dedere documenta, vt vni ferè Principum Chriſtianorum ſint, quos nunquam nominatim Roma vltrici cenſurarum ſuarum ſideratione perſtrinxerit. Imò verò adeò experta eſt beneuolos, & obſequentes, vt primum illis ſecundùm Reges locum, & vicariam ad Stratoris munus operam hoc reſcripto Benedictus eius nominis duodecimus aſſignarit. *Ipſum D. Papam cùm de Coronatione exibit, per frænum ducet Comes Sabaudiæ, niſi Reges ibidem fuerint eum ducentes; vnico tamen Rege ad hoc præſente, & ducente, idem D. Comes ab altero latere Papam ducere debebit.* Et meritò, cùm tam incenſa in Paſtorem ſummum charitate flagrarint, vt celeberrimum inter eos Thomam, quem nulla præliorum diſcrimina terruerant, v-

Bulla Benedicti XII. ad Comitem Aimonem, An. 1339.6. April.

nus de vexato Friderici Imperatoris artibus Pontifice, mœror prostrauerit. Quamquam moriens ea consolatione frueretur, quòd superstites liberos haberet, quibus nihil antiquius esset, quàm Sedis Romanæ perpetua defensio: quò factum est, vt Innocentius IV. alterum ex illis Patri cognominem Ecclesiæ Protovexillarium (Confalonerium vocant) crearet, alterum Gullielmum nomine, Patrimonio Ecclesiæ, Vrbíque Romanæ præficeret; qua in administratione tanta integritate, & magnanimitate versatus est, vt nonnisi eo sublato Pontificem euertere se posse infensissimi eius hostes sperarent; vnde illum medicatâ potione clam oblata per summum flagitium interemerunt. Posteri verò ita se gesserunt, vt qui inter eos Ducis nomen primus

Parad. lib. 2. cap. 65.

Paradi. cap. 62. li. 2. Hist. Sab. edit. anno 1602.

aſſequutus eſt (Amedeus nempe noſter) hæc ex adyto Romano iam olim audire meruerit: *Quemadmodum maiores tui Eccleſiæ Dei, & Apoſtolicæ Sedis quieti, paci, & vnitati conſilijs, & auxilijs, etiam perſonis proprijs aſtiterunt, ac fidem Catholicam longis finibus, & limitibus ampliari adiuuerũt, exterminantes etiam gladio ſæuiſſimos hoſtes, qui illius gloriam obtenebrare conati ſunt: Ita, & te ad has neceſſitates felicibus auſpicijs ſeruatum eſſe oſtendas, vt in tempore opportuno tua* PROTECTIONE, *tua cura, tua opera defenſentur.*

Eug. 4. epiſt. ad Amed. an. 1437. 15. Kal. Mart.

Neque ſanè de nihilo maiores Amedei tam illuſtri præconio commendabat Eugenius. Et enim, vt reliquos taceã, recens erat memoria inuictiſſimi illius Pontificum Achillis, Amedei cognomento viridis, quem Italicæ ſimul, Eccleſiaſticæque libertatis aduerſus

Bar-

Barnabonis, & Coniuratorum insultus vindicem, & assertorem acerrimum Vrbanus V. & Gregorius XI. profitebantur, atque adeò ipse Carolus IV. Imperator agnoscebat, qui eum in finem Vicariam ipsi in vniuersa Italia potestatem contulerat: *Vt ad honorem, commodum, & defensionem Sanctæ Matris Ecclesiæ* (verba sunt imperatoris Amedeum alloquentis) *in tantis opportunitatibus tuæ virtutis industria suffrageris; præsertim cùm Dominus noster S. Pontifex adeò grandem erga te gerat benignitatis affectum, vt pro tua persona ad infrà scriptos effectus nobis singulariter direxerit sua vota, &c.* Verùm ne Italiæ finibus eximiam Pietatem suam circumscriberet Amedeus, Romanæ Sedis amplificandæ gratia, nullis externis auxilijs, suorum dumtaxat virtute fretus, O- Ex. Bulla Car. 4.

ē

rientem penetrare non dubitauit; tam felici ſucceſſu, vt Ioannem Palæologum ex Anna Sabaudica Patris ſui Sorore progenitum, è Bulgarorum ſeruitute ereptum, Solio ſuo reddiderit: neque aliud tam præclari facinoris ab Imperatore præmium, quamuis ſtudioſè interpellatus, optaret, quàm vt hic ſchiſmate eiurato Romano Antiſtiti dicto audiens fieret: Quod cùm Imperator facturum ſe recepiſſet, ac deinceps nonnullorum artibus de ſententia dimotus tergiuerſaretur, Amedeus è veſtigio Conſtantinopoli digreſſus, Peram colligendis copijs delegit, & iam incredibili magnanimitate infidelitatem vlciſci parabat, cùm Ioannes miſſo Patriarcha, oppigneratíſque apud Cognatum Diademate, & Sceptro Imperiali, iuſtam eius indigna-

tionem placauit, ac demùm, vt fidem suam liberaret, Romam non multò pòst venit, vbi præeunte in verba Vrbano V. Catholicæ Religionis leges professus, æternum Sabaudici nominis monimentum statuit. Non potuit Vrbanus effusa lætitia gestiens non agere, atque habere vberrimas Amedeo gratias; his igitur verbis animi sui sensa expressit. *Ad tuæ consolationis augmentum tibi læti præsentibus reseramus, quòd Carissimus in Christo filius noster Ioannes Palæologus Imperator Græcorum, illustris Consanguineus tuus, secundùm quod olim per ipsum, & te fuerat Peræ ordinatum, ad Sedem nostram reuerenter accessit, præmissisque per eum abiuratione schismatis, & professione Catholicæ fidei, ac opportuno præstito iuramento de parendo mandatis Ecclesiæ, atque nostris, die vice-*

Ex Epist. Vrbani V. ad Amed. Sab. Com. ann. 1369.

ſima prima menſis Octobris proximè præteriti in Baſilica Principis Apoſtolorum eum ſolemniter, ac Paterna recepimus Caritate, de quo Eccleſia Sancta Dei lætatur in Domino, ſperans ipſius Imperatoris miniſterio ſubditos ſibi Populos ad gremium eiuſdem Eccleſiæ reuerſuros, &c. Datum Romæ Non. Nouemb. Pontif. noſtri Ann. 7.

Hæc cùm vtriuſque Palladis delicium Sereniſſimus CAROLVS EMANVEL reuolueret, gauderétque in ſuis Deceſſoribus agnoſcere illius Pietatis imaginem, quam erga Sedem Apoſtolicam ſemper aluit; facere non potuit quin ſcriptorum quorundam intemperantiam coërceret. (Quos enim familiares non habet alter hic Auguſtus, qui verè, vt de ſuo canebat Auſonius,

quantùm ceſſat de tempore belli,

Indulget Clarijs tantùm inter ca-
ſtra Camœnis;
Vix poſuit celeres ſtridentia tela ſa-
gittas,
Muſarum ad calamos fertur ma-
nus; otia neſcit?)

Qui ſcriptores, vel maledicendi laſciuiâ, vel veri indiligentiâ Amedeum VIII. Sapientiſſimum, Religioſiſſimúmq. Principem in Baſileenſium Patrum conuentu ad Pontificiam dignitatem vocatum, fœdis calumnijs lacerarunt, aliíſque, vt eadem deinceps auderent, præiuerunt. Is igitur pro ſumma illa obſeruantia, qua Romanos Antiſtites ſemper veneratus eſt, hunc ex integerrima familia næuum emaculare ſtuduit, tum communicatis cum eruditiſſimo Annalium Eccleſiaſticorum auctore tabulis; tum hac edita defenſione, in qua illuſtribus euinceret docu-

Illis nempè quas in Tomum 16. inſeruit.

mentis, Amedeum illum non modò Sedi Apoſtolicæ iniquum non fuiſſe, ſed ipſum Eugenium tantis cumulaſſe beneficijs, vt fateretur iſte Amedeum *reliquos omnes Chriſtianos Principes in hoc officij genere facilè ſuperaſſe*: eáque Nicolaus Eugenij ſucceſſor in ſe, totámque Eccleſiam eiuſdem Amedei merita agnoſceret, *vt ea omni amplitudine fauorum proſequi, & quidquid ſibi factu poſſibile videretur recordationi eius, & honori tribuendum decerneret.* Ac præterea ſeuerè iuberet, *vt ea omnia inducerentur, quæ vel temporum iniquitas, vel maleuolorum proteruia in tantum Principem excogitaſſet.*

In epiſt. ad eundem an. 1433. Non. Mart.

In Breui ad Ludo. Ducem.

Habet igitur Sereniſſimus Dux Cõſilij ſui auctores ipſos ſummos Eccleſiæ Antiſtites: ſtimulos admouent innocentiæ patrocinium, familiæ decus, eximia in Sedem

Apoſtolicàm pietas, & obſeruantia, quam nec in maioribus, nedum in ſe, vel minimo aſpergi næuo patitur.

Hinc ſcopus, in quẽ ſcriptio iſta collineat, facilè ſeſe aperit: propoſitum enim mihi eſt Eugenium ſemper verum, legitimúmque Pontificem agnoſcere, & venerari: Ac tametſi in pleriſque fortaſſe hominem ſe eſſe verbis, factíſque oſtenderit, vero propius exiſtimare, quod de eo in ſua retractatione Pius Secundus prodidit: *Illum ſcilicet falsò de multis accuſatum, & Cardinales qui Baſileam venerant ob priuatas inimicitias bono, & ſancto viro notam inurere voluiſſe.* Quæ igitur hiſtoricè in hoc Commentario ex antiquorum monumentis deprompta legentur, quæ alicuius noxæ reum illum facient, eo dumtaxat fine hîc recenſentur,

vt Amedeum à temeritate absoluant, qui tot grauissimis, doctissimísque viris accesserit, apud quos Eugenius haud vulgari inuidiâ flagrabat. Faciunt ad eundem finem, quæ ex actis Synodalibus Basileensibus de Concilij auctoritate in medio ponuntur. Scio enim, & profiteor cum eodem Pio Secundo, *eum qui Romanæ secundum Canonicas sanctiones præficitur Ecclesiæ, quàm primum electus est in sacro Collegio, supremam à Deo potestatem sine medio consequi, & per ordinem in omnem diffundere Ecclesiam, eiúsque peccata Diuino Judicio relinqui.* Scio Leonis X. Constitutionem de ijs, quæ post Basileensis Concilij ad Ferrarienses translationem sequuta sunt, integram, illibatámque esse conseruandam: Neque illa hunc in Commentarium refero, vel asserendi, vel disputandi cau-

Pius 2. in Bulla Retract.

Extat in Concil. Lateran. Sess. xi.

ſa, quæ ſummis Pontificibus deinceps haud ita probata eſſe ſatis intelligo. Quorſum igitur? Vetus parœmia eſt, poſteriorem diem prioris magiſtram eſſe. Multa nimirum nunc expedita ſunt, & obuia, quæ retroſioribus erant admodum perplexa temporibus. Vt igitur non ſatis ſanus haberetur, qui nunc in ea contumaciter niteretur, quòd plurimos olim renitentes habuerint; Ita prudenter parum faceret, qui veteribus inſultaret, quòd ea non viderint, quæ doctior nobis ætas aperuit. In his multa pono, quæ de Pontificis in Concilium auctoritate Eugenij temporibus diſputabantur: Quæ ſi ex ea, quæ id ætatis apud doctiſſimos viros, & celeberrimas Academias inualuerat ſententia, æſtimabat Amedeus, quis eis meritò poſſit ſuccenſere? Imò verò

quis nobis, ſi ea dumtaxat refe-
rimus, quæ paſſim ea ætate vſur-
pata?

Κἀν βροτοῖς

Αἱ δεύτεραί πως φροντίδες σοφώτεραι.

Vt igitur certa nobis eſſe debent, quæ Amedeum ſequuta ætas illis de rebus, vel ſtatuit, vel expoſuit, ita minimè dubium eſſe poteſt innoxio errore à pleriſque tunc, & pronuntiata, & credita. Lapſum itaque Amedeum ingenuè fatemur, ſed innocenti lapſu; Baſileenſes autem, qui ei in lubrica via præiuerunt, vt à culpa minimè vindicamus, ita plurimos illorum in Ferreriorum, Lucemburgiorum, & aliorum virorum pietate præſtantium albo ponimus, qui ſchiſmatis tempore ei ſe Parti addixerunt, quam tutiorem conſcientia minimè temeraria ſug-

gerebat. Quos, vel eò maiori laude dignos nemo ibit inficias, quòd in eorum numero esse noluerunt, qui ne vel ad horam videantur errasse, semper errant, infami pertinacia constantiæ famam aucupantes: superbissimi mortalium, qui videri Dij non homines volunt; quem enim, qui se hominem cogitarit, errasse puduerit? Quos igitur hortatores ad tantam dignitatem capessendam inuitus audierat, illos in ea sponte deserenda non reluctantes adeò lætis oculis spectauit Amedeus, vt tum primùm verè felix sibi suísque videretur, quum Felix nuncupari respuit. Et sanè si nulla nisi de innocentia felicitas, felix, atque iterum felix Amedeus, quem neque error nocentem fecit, & resipiscentia innocentissimum demon-

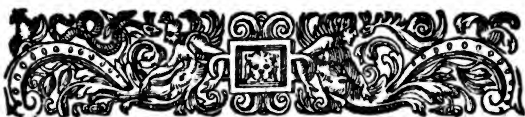
ſtrauit. Hic operis ſcopus.

Scribendi modus à me ſuſceptus, qui doceat magis quàm delectet; qui in alienis eruendis, & proponendis, quàm in ſuis dilatandis exultet; qui denique vt alienæ fidei totum tribuat, nihil ſuæ arroget. Quòd ſi plura deſcripſi, quæ iam alij publici iuris fecerunt, commodis tuis ſeruire me credidi, vt ad manum ſimul haberes, quæ hoc de argumento pluribus locis diſperſa ſunt: & fateor inuidiæ vitandæ gratia, pluſcula verbis alienis quàm meis dicere voluiſſe, quæ ſi in Conciliorum voluminibus, aliíſque probatis libris impunè leguntur, huc à me tranſlata nemo iure vitio vertat. Propria tamen ab alienis diſcerni velim, ne modeſtiæ noſtræ a-

cerbior interdum aliorum zelus officiat. Quæ verò lucem nondum viderunt, vt ſunt epiſtolæ plures, & Pontificum reſcripta, ea ſcias ex inſtructiſſimo Sereniſſimi Ducis tabulario fideliſſimè deprompta, tum vt fidem huic Commentario facerent, tum vt quendam quaſi guſtum tibi præberent eorum, quæ (ſi te, mi Lector, huic præluſioni fauentem habuero) integram Sabaudicæ gentis hiſtoriam aliquando daturus, non vulgari vti ſpero publicæ vtilitatis commodo, optima fide comparaui. Nam cùm Regia Sabaudiæ domus nullis non Regum, Principũve Chriſtianorum familijs iam olim inſerta ſit, rara quædam, & eximia ſuis habet in Archiuis, quæ non modò

ad ſuam ; ſed ad aliorum etiam Principum laudem, vtilitatémque pertineant. Fruere interim iſtis, & in ijs Amedeum, imò Deum ipſum quem tantopere amauit Amedeus, ama.

AMEDEI

A Concilio Basileensi in Pontificem electi; Sub Allegoria Astrorum Solem eligentium;

PROSPHONEMATICVM.

ELICI *silua lucem occultabat opacam*
Orbis amor, cælique amor, & spes viuida amoris,
Quâ vitreis ridet fugiẽs Lemanus in vndis,
Squammosósq. greges florẽti pascit in auro,
Ripaliæq. herbas concordi murmure adorat,
Indomitas ponítque iras. Sol dignior axe,
Lucis & imperio, quo lucem sponte tegebat,
Séque efformabat cælo, radiósque premebat,
Vt premeret cælos; tumido felicior ostro
Neglecto, meliórque ostro, & magis agnitus ipsis

Quo latuit tenebris. Illum fortuna triũphos
Fastidisse suos, quos illi ingesserat vltro
Indoluit, celerésque rotas, & lubrica fata
Neglecto fregisse iugo: mirantibus astris
Augustum spoliasse iubar, cùm purpura solum
Ambitiosa suis arderet vincere flammis;
Erubuit status Regem spreuisse Ducales
Ambitio, maiora parans, tantámque latere
Virtutem inuidit; Tacitum irrisere decorem
Coniurata suis educere sidera siluis.
Et solem donare axi, qui lumine auito
Splendorem capiẽdo daret, proprióque decore
Augeret luci pretium, maioráque ferret
Rhedæ, quàm illa daret sceptris & sceptra foueret;
Qui Sol antè foret quã Solem nosceret axis;
Solis & imperium natiuo ferret in ostro,
Sole ipso & Stellis maior. Sed qualis ineptus
Est Solis splendor, qui nolens sidera cogit
E tenebris proferre diem? Non aurea gemmis
Scintillat pretiosa chlamys, nec purpura reddit
Natiuo augustum pretio, sed velat amictus,
Qui radios horrere docet; non serta pyropis
Cæsariem ditant fluido quæ insultet in auro,
Sed rigidis intonsa comis vilescit, & ipso
Neglectu terret; Non sceptro innixus apricas
Dum tangit facit esse vias, sed spinea virga
Natantes firmat gressus; Non regia opacis
Osten-

Ostentat confusa onycis, sed pinea silua
Vix capit errantē; soliū est in gramine lentis
Intextum ramis, non flauo murice pictum.
Sed lucet sine luce chlamys, vulgaris amictus
Cōdendo diffundit opes, peregrináque fulget
Lux tenebris animata suis: argentea spargit
Canities augusta faces, & legibus orbem
Virga rudis premit, & vili fastidit in auro
Sustentādo axes; animat tot silua smaragdos
Quot frōdes, ornat viuaci & murice stratum.
Regia liberior cælo stellatur aperto,
Florenti ridétque solo; Sol aureus, aurum
Et patrias dū linquit opes, mendicáque luxus
Ornamenta fugit, PROPRIO SPLENDORE BEATVS.
Qui te, digne astris, ô Sol pulcherrime, siluis
Abscondit, lucémque tegit qua sidera viuūt?
Ostrum spreuisti immortali dignior ostro;
Te maiora vocant; astra elegere serenis
Imperiis natum; currus tibi debitus axis
Sole alio fugiente diem; qui lumine terras
Implesti, nunc imple axē; tibi pōpa relicta est
Sorte tua minor; illius nunc sidera debent
Imperijs seruire tuis, & in axe triumphos
Illustrare tuos; Te Solem deligit æther.
Sol gemuit potuisse legi, stellásque periclis
Exultare suis, durata & fronte stupentes
Alloquitur sensus; Errarunt sidera cùm me

Indocili officio Solem voluere; reliqui
Augustum imperium, nimio ne pondere pressus
Immoreter regno; sensi quæ pœna regendi;
Pũgit adhuc spinis animũ cruciata potestas;
Vixi alijs nimiũ, tandẽ mihi viuere cordi est.
Hoc vnum tardasse nocet. Vix nata parẽtum
Sceptra pati potui. Libertas agnita nullis
Imperijs emitur, satis est me inflectere corda,
Et cælo formare animum; insperata quietis
Attigit extremos portus mea cymba; procellas
Naufragijs experta suis, non sustinet vltrà
Irritare neces, victa & tentare pericla;
Impar ego tantæ moli. Proh digna sereno
Pugna legi cælo; radios ne fulgeat abdit
Sol tenebris, stellæ quo luceat axe latentem
Abducunt; fugit ille decus, fugientis & astra
Nituntur firmare decus. Cùm lucidus error
Induit Astrææ formam, vultúque sereno
Subridens lentè augusto facta obuia Soli
Attonitum premit; O maior splendore, futura
Vix ætas tantæ credet miracula laudis;
Vicisti inuidiam inuidia; tibi gloria crescet
Quò reliquis posuit metas; Nunc purpura lucem
Erubuit neglecta suam; tibi Fama coronas
Appendet satiata malo: sed vera profari
Si licet oranti, turpe est ambire quietem,
Si cunctis nocitura quies; te publica vota

Astrorum, mundo errante, elegere, quadrigã
Assueta quò luce regas, animésque labore.
Ærumnas sentire Orbis tu legifer Orbis
Sol debes; & qui rexisti sæpè labantem,
Nunc patrio augurio debes firmare ruentem;
Iustitia adstringet, legúmque seuera potestas:
Si renuis; culpa est, nostras contemnere leges;
Si recti te tangit amor, si libera cæli
Cura, labor tibi cura foret, mundóq. cadenti
Felicem præbere manum. Perculsit acerbis,
Non fregit pectus monitis Astræa, paratum
Antè mori placidæ quã dulcia linquere Pacis
Otia. Nec stellæ incœptis cessere periclis,
Diuersis rediere armis; verùm irrita semper
Durato cecidere sinu, obstinata latendi
Firmabat cura ingenium; sed vincere Solem
Insidijs natura suis, & cedere Soli
Edocuit, candore ipso monstrante triumphos;
OFFENDI COELVM NISI PVGNAM
CEDERET ASTRIS.
Inuitum hoc fregit pectus ne frangere nosset
Culpa; malo cessit, ne culpis cederet; Axis
Pœna fuit cùm pugna fuit, victoria cæli
Iudicio adscribenda Axi, cui maximus error
Non errasse foret. Vix legibus innuit, orbis
Agnouit Solem. Alipedes duxere quadrigam
Felici cursu, Solíque arrisit Olympus,
Sol quamvis fleret. Monstris natura perẽptis
Lætitiæ portenta dedit; Saturnia sæcla

Æternum admisere diem. At dum publica floret
Spes radijs animata suis, & amabilis omnẽ
Spẽ superãs Sol luce implet, Sol alter in axem
Erupit, Rhedámq. suam nullo omine raptam
Indignans, Solem se stellis esse, minaci
Indicit sceptro. Stupuere duos lucescere Soles
Sidera, & in Solem Solem torquere sagittas:
Ille tumens veteri sceptro, hic felicior ipso
Neglecto imperio; causa ille audentior, ast hic
Augurio meliore micãs, animóque minorem
Esse probãs sortẽ: exitio tãtùm agnitus alter,
Hic notus fama, & sceptris; felicior ille
Hoc Sole aduerso, qui regnum luce tueri
Magnanimũ duxit, telis cùm vincere posset.
Certauere tamen; clara hunc pars ætheris, illũ
Ara focis tutata fuit; nec vincere vtrique
Sorte datum, etsi pugna fuit, quò cedere posset
Riuali occumbente suis erroribus alter;
Et spõte imperium nullo aduersante, sequenti
Redderet, & lucis sceptrum cedendo probaret
Inuitum accepisse. O sceptro maior, & Orbe,
Prodigio vincente fidem. Sol lucis habenas
Cessit sponte datas, & Solem reddidit Astris
Vnitum, radiósque suos seruire coëgit,
Felici exemplo; varios nam sidera Soles,
Etsi assueta pati, diuiso & crescere sceptro,
Indignata alium nitida supponere Rheda,
Hoc spernente faces: cùm nullus clarior axem

Signasset radijs, signata est meta futuræ
Ætati, ne aliquis stellas illudere tentet,
Hoc facibus ludente suis, vt vinceret Astra.
Sed qui Fama tuam potuit superare relicta
Luce tubã, inuidia didicit stimulare venena
Inuidiæ, monstróque nouo, cedendo stupentes
Irritare faces, nocuit vicisse triumpho
Felicem errorem; nebulas offundere cœpit,
Et turbare diẽ, insidũ expumãdo venenum,
Et rabiẽ cruciando suam, satiatáq. mõstra.
Nulla tamen te larva teget, maioráq. mõstris
Lumina, neglectis viues sublimior Astris.
Quòd si Solarem impietas obnubere crinem
Audeat, innatam rabiésq. inuoluere lucem,
Tot Soles paritura dabunt tua lumina terris,
Quot lucem sensere tuam, Generísque mi-
cantem
Agnoscunt Patrem, Soles habuisse parentes,
Et Soles peperisse alios, qui noscere cælo
Occasum nequeunt, dubiæ & succedere nocti.
Sola tibi natura fuit, quò clarior æuo
Lucescas, totiésque nouis oriare trophæis,
Quò geniti Soles accepta luce triumphant,
Vt posthac renouãte diem splendore, triũphis
Inuidia æternis intexere nesciat vmbras.

P.P. ORINGIANVS.

FELIX V.

A MALEDICORVM conuitio vindicatus.

QVILIBET *infelix felicia nomina perdit:*
Non nisi qui felix sit calamus redimit.
Conditio hoc grauior: calamos quaeque hora profanos,
Saecula felices non nisi rara ferunt.
Est igitur felix calamo qui fractus iniquo,
Protinus insigni redimitur calamo.
Ludibrium vilis calami tua Gloria, FELIX,
Infelix, calamum hunc ni reperisset, erat.

EMANVEL THESAVRVS.

ELOGIA AMEDEI.

NICOLAVS PP. V. In Epist. ad Ludou. Sab. Ducem.

TALEM se ad Vnionem, & Pacificationem Ecclesiæ in oculis nostris, & omnium fidelium exhibuit AMEDEVS; vt quidquid nobis factu possibile viderimus, suæ recordationi, ac honori, & vtilitati dilecti filij Nobilis viri LVDOVICI Ducis Sabaudiæ eius nati, ac ipsorum Illustri Domui libenter tribuamus.

Idem in Bulla an. 1448. 15. Kal. Febr.

VT AMEDEI honor, fama, & reputatio illæsi, & integri remaneant, Literas, Processus, Mandata, & Decreta quæcumque, &c. contra præfatum AMEDEVM, Felicem V. in sua Obedientia nominatum, decernimus, & declaramus nullum effectum penitus sortiri: Sed per-

inde haberi debere; ac si nullatenus emanassent: Eáque omnia, & singula cum inde sequutis, in Registris ipsius Eugenij prædecessoris, & nostris, & alijs locis quibuscunque aboleri, & deleri mandantes, omninò tollimus, & cassamus, irritamus, & annullamus.

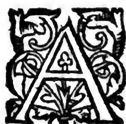
PIVS PP. II. apud Gobelin. lib. 7. Comment.

MEDEVS procul ab armis in montibus Regnans, nunc horum, nunc illorum Arbiter eligebatur, atque vnus omnium existimabatur, qui sibi, & alijs rectè consulere nosset: diu ad eum quasi ad alterum SALOMONEM hinc Itali, hinc Galli pro Consilio de rebus arduis recurrerunt.

ONVFRIVS Lib. 3. de Pont. creat.

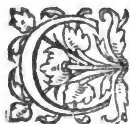
MEDEVS in solitudine Ripariæ Gebennensis Diœcesis vitam ANGELICAM agens, in Pontificem Romanum electus est.

FRANCISCVS GONZAGA Episcopus Mantuanus, Tertia parte Histor. Ord. S. Franc. in Prou. S. Bonau. Conu. 45.

MEDEVS defuncta vxore, relicta Ducali cura Ludouico filio, studio rerum diuinarum, ac cœlestium contemplatione allectus, cum paucis suorum in agrum Gebennensem secessit, & prope Lacum Lemanum cœnobium construxit, ibíque diu, noctúque fidelissimè Altissimo Domino famulabatur. Cuius odor SANCTITATIS in omnem terram, vbi fides CHRISTI colebatur, effusus cùm esset, in Concilio Basileensi ad Summum Pontificatum ex illo cœnobio assumptus fuit, Felíxque nuncupatus; cui supremæ dignitati, concordiæ gratiâ, sese postea VOLVNTARIE abdicauit.

PHILIPPVS BERGOMENSIS in Chron.

VM PACIS, & HVMILITATIS amator exiſteret AMEDEVS, mortuo Eugenio Pontifice, nullis pulſatus precibus, Nicolao Pontifici eius ſucceſſori humiliter ceſſit, & in loco priſtinæ humilitatis rurſus redijt, &c. Deficiens demum in ſenectute bona poſt obitum etiam MIRACVLIS MVLTIS clarus effulſit.

NOs infraſcripti Theologi Commentarium hunc ab Hiſtoriographo Sereniſſimi Ducis elaboratum, ex præſcripto Illuſtriſſimi, ac Reuerendiſſimi Archiepiſcopi, ac Sacræ Inquiſitionis, legimus, ac diligenter examinauimus: In quo non modò nihil contra fidem, aut bonos mores inuenimus, ſed ſingularem auctoris induſtriam probauimus, qui in aſſerenda optimi Principis AMEDEI innocentia, S. Eccleſiæ Romanæ, Summorúmque Pontificum, atque adeò ipſius Eugenij Quarti, (quem vt verum, legitimúmque Pontificem reueretur) auctoritatem agnoſcit. Erit igitur ex vtilitate publica, & maximo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ commodo, vt opus hoc publici iuris fiat. Auguſtæ Taurinorum, Idib. Mart. 1624.

Fr. Ioannes Baptiſta Ferrerius Ord. Prædicatorum, Sacræ Theologiæ Doctor, Prior Sancti Dominici Taurinen.

Fr. Ioannes à Moncalerio Capucinus.

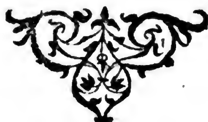
Iosephus Alemannius Rector Collegij Taurinensis Societatis IESV.

Imprimatur.

Philibertus Millietus Archiepiscopus Taurinen.

Fr. Camillus Ballianus Inquisitor Taurinen.

Argenterius, pro Serenissimo Duce.

AME-

AMEDEVS PACIFICVS,

SEV

DE EVGENII IV. ET AMEDEI IN SVA OBEDIENTIA Felicis Papæ V. nuncupati controuersijs

COMMENTARIVS.

THEATRVM aperio, in quo pertinacibus ſciſſa diſſidijs Eccleſia laborabit, gemet, eluctabitur, ac demum, vt aſſolet, victrix magno totius Reip. Chriſtianæ plauſu triumphabit. Scenam ingredientur Pontifices, Imperatores, Reges, Principes, & præcipua tum occidentis, tum orientis orbis capita, abreptis in partes I. Propoſitio.

ſtudiis, prout cuique aut pietas, aut priuata commoda, aut ambitio, non aliena minùs quàm ſua cordi fuere. EVGENIVS id nominis Pontifex quartus, & AMEDEVS Sabaudiæ Dux, in ſua obedientia Felix Papa quintus nuncupatus, primarum in hac ſcena partium actores ſpectabuntur: Sed ne quid incertis rumoribus, odio, vel aſſentationi datum videatur, è ſuis fontibus rei memoria erit arceſſenda.

II. Baſileenſe Concilium indicitur. *Conſt. conc. ſeſſ. 39.*

Conſtantiæ decretum fuerat vt decimo quoque anno generalia Eccleſiæ comitia coirent: indixerat in eum finem Baſileæ Concilium Martinus V. quo ſublato, Eugenius Pontifex ſummus Iulianum S. Angeli Diaconum Cardinalem ſedis Apoſtolicæ legatum, & præſidem eò deſtinarat.

Baſil. conc. ſeſſ. 1.

Inchoatur.

Initium Concilio factum die Iouis 19. Iulij anni M. CCCC. XXXI. præuijs ſolennibus formulis. Triplex finis ei propoſitus, *hæreſùm extirpatio, bellorum inter Principes Chriſtianos extinctio, & morum in Eccleſia reformatio.* Diu deinceps ab incepto opere vacatum, prorogata ſeſſione ſecunda ad 15. Kal. Mart. anni ſequentis. Qui dies Eccleſiæ funeſtus illuxit; in eo enim ſemen-

Finis eius. *ſeſſ. 1.*

tis iacta est eorum omnium dissidiorum, quæ per totos sexdecim, & eo ampliùs annos continua propagatione proserpserunt. Decreto quippe edito statuerunt PP. *Omnes cuiuscunque dignitatis sint, etiam Papalis, Concilio obedire teneri, in his quæ pertinent ad fidem, & generalem Reformationem Ecclesiæ Dei in Capite, & in membris.* Ad hæc, *nullum quauis authoritate, etiamsi Papali dignitate præfulgeat, Concilium dissoluere, aut alio transferre posse, statutis pœnis in quosvis, qui contra moliri, aut decernere aliquid tentarent.* Perculit ea res Eugenium, sensitque inuidiam facti; verùm ne Basileenses audax initium contumacioribus ausis propellerent, festinato consilio Æmulorum spes anteire parat. Abrogat itaque pro potestate legationem Cardinali Iuliano, & toti Concilio authoritatem: Prudentior fortè, certè acceptior futurus, si lentiorem iram fecisset: *nihil enim æquè bona consilia pessundedit, quàm spretis quæ tarda, cum securitate, præmatura, vel cum exitio properare.* Faciebat sanè ab illo æquitas causæ; quid enim turpius quàm membra, capiti; liberos, parenti; Patri familias, seruos; oues, Pastori moderari

Concilio Papam subiicit. *Sess. 2.*

Cõmouetur Eugenius.

Reuocat legatos suos & Concilium abrogat.

Tacitus.

Et iustè, si cautè.

velle? Pontificem verò summum vniuersalis Ecclesiæ Caput, non Concilium modò Chalcedonense Leonem alloquens appellat, verùm ipsi Basileenses, quorum de ipso Eugenio loquentium hæc sunt verba: *Nemo erit nostrum qui pedes eius vt beati Petri nō osculetur, qui vt Vicarium Christi non honoret, erit Concilij* CAPVT. & Cardinalis Iulianus in responsione sua ad legatos Eugenij. *Quidquid in sacris statuitur Concilijs, sua etiam* (hoc est Pontificis Rom.) *authoritate statuitur, quæ semper ibi refulget vt prima, & præcipua, Caput, & directrix. Nos enim vnum Ecclesiæ corpus sumus, ipse huius corporis Caput sub capite Christo.* Si caput, vnde membris in illud auctoritas? *Certè nisi illi* (vt cum Hieronymo loquar) *exors quædam, & ab omnibus eminens potestas detur, tot in Ecclesia efficientur schismata, quot Sacerdotes.* Eugenium ista absoluebant, nisi causæ confidentiâ seuerioribus remediis se implicuisset.

Epist. ad Leon.

Concil. Basil. sess. 14.

Edition. Colon. p. 114.

Lib. con. Luciferian.

III. Intercedunt Basileenses abrogationi.

Namque vbi se Patres damnatos intellexere priusquam auditos, exarsere scilicet etiam illi qui neque liuore, neque ambitione iuerant in sententiam: ne quid tamen turbidè agerent, per oratores suos Ludouicum de Palude

Sess. 3.

Lauſanenſem Epiſcopum, & M. Henricum Stacter Decanum Traiectenſem Eugenium adierunt, cauſam dicturi, ſi audiret; interceſſuri eius decreto, ſi obſtinaret. Dum vltro, citróque commeatur, exaſperantur animi, incenditur vlcus, contagio à Prælatis in Principes gliſcit: & in eo res erat, vt vel eo ipſo probaretur cauſa Concilij, quòd pluribus placeret. Iam erant illæ voces in omnium ore, Piſanis Patribus bene ceſſiſſe, quòd Concilio Pontificem ſubieciſſent, fruſtra fuiſſe alia omnia priuſquam Conſtantienſes hanc viam inirent. Actum propè de Eccleſia ſuperioribus annis, niſi Pontifices in ordinem cogere licuiſſet. Cur verbis inuidia ſit, ſi de innocenti exemplo trahantur? quid plura? Ineunte anno trigeſimo tertio Baſileam venit abs Religioſiſſimo Imperatore Sigiſmundo deſignatus Vulielmus Bauariæ Dux Concilij Protector, adſunt Principum, Regúmque Legati frequentes. Abrogantur in publico conceſſu Eugenij Reſcripta, dies ei indicitur, fama eius laceratur, propè abeſt, vt ex albo Pontificum eradatur.

Rumores varij.

Eugenij acta reſcinduntur. *ſeſſ. 9 & 10.*

IV.

Vrebant iſta Piiſſimi Principis Ame-

Amedeus Sa-

baudiæ Dux Legatos Basileam mittit.

dei Sabaudiæ Ducis mentem de publica Pace ſemper ſollicitam: Neque par erat, vt qui iunior componendis Eccleſiæ rebus in Conſtantienſi Concilio vtilem adeò nauarat operam, nunc ſenilem prudentiam conciliandis animis exercitam, in tanto rerum diſcrimine deſiderari pateretur. Epiſcopum igitur Bellicenſem vnà cum aliis, & generis claritudine, & multo vſu Illuſtribus viris Baſileam allêgat, conſiliis ſuis apprimè inſtructos. Duo potiſſimùm in mandatis habebant, Pacem vt omni via Francos inter, & Burgundos componere, & prorumpentes in Eccleſia motus comprimere ſtuderent; adeò incenſus Caritate Amedei animus nihil niſi pacis artes reuoluebat: Sed quoniam Principi magna gerendi auido, præcipua rerum in famam laboranda ſunt, oratores ſuos in primis ſollicitos eſſe iuſſit, honorificus vt in eo conſeſſu locus ipſis attribueretur: neque difficile fuit illis obtinere, quod cupiebant, priùs quàm oratores Ducis Burgundiæ veniſſent, quibus cedere, vt indecorum videbatur, ita præire neutiquam ſperandum. Tandem in eum modum compoſita controuerſia, vt dexter Bur-

Controuerſia pro Sede Oratorum.

Compoſita.

gundioni locus, post Patriarcham Alexandrinum; sinister post Antiochenum Sabaudo assignaretur: addita declaratione, hunc quàm proximum à Burgundione esse honoratiorem. Reclamauit tamen Amedeus his auditis, & per literas cum patribus grauiter expostulauit, *in sedibus Oratorum suorum prægrauari se non ferens*, vt constat ex ea Epistola, quæ inter acta Concilij excusa legitur: Sed placet recitare quam super ea re oratores Amedei Contestationem ad patres habuerunt, ne quo præiudicio domini sui dignitas læderetur.

V. Protestatio Legatorum Sabaudiensium pro loco honoratiore.

In nomine Domini Amen. Tenore præsentis publici instrumenti cunctis pateat euidenter, & sit notum; Quòd anno eiusdem Domini 1433. indictione XI. die verò Veneris, septima mensis Augusti, Pontificatus Sanctissimi in Domino Patris, & domini D. Eugenij diuina prouidentia Papæ Quarti, coram Reuerendissimis in Christo patribus, ac dominis Iuliano Diacono S. Angeli Germaniarum legato, in Sacrosancto generali Basiliensi Concilio in Spiritu Sancto legitimè congregato Præsidente Antonio Ostiensi, Branda Portuensi, Ioanne Tit. S. Laurentij in Lucerna, Ioanne Tit. S. Petri

ad vincula Presbyteris, Alfonso S. Eustatij, & Dominico S. Mariæ in via lata Diaconis miseratione diuina Sacrosanctæ Rom. Ecclesiæ Cardinalibus, necnon Ioanne Alexandrino, Ioanne Antiocheno Patriarchis, Amedeo Lugdunensi, Hugone Rhotomagensi, pluribúsque Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, ac venerabilibus doctoribus, & magistris dictum Sacrum Concilium facientibus, & celebrantibus in congregatione generali tenta, & celebrata in Ecclesia Maiori Basiliensi existentibus, & congregatis in nostrum Notariorum publicorum, & testium infrà scriptorum ad hac vocatorum, & rogatorum præsentia, prælibatus Reuerendiss. Cardinalis in manibus quandam Papiri cedulam concernentem certam ordinationem circa aßignationem locorum in seßionibus, congregationibus generalibus, & alijs actibus publicis, & priuatis Sacri concilij Dominis oratoribus Illustrißimi Principis D. Amedei Sabaudiæ Ducis ad auisandum, & desuper deliberandum propositam, non nullis protestationibus interuenientibus, ad legendum eandem, alteri videlicet mihi Petro Bruneti exhibuit, atque dedit, quámque alta, & intelligibili voce de mandato eiusdem D. Cardinalis legati, & Præsidentis legi, huiusmodi verborum sub tenore. Sunt

Ambaſciatores Illuſtriſsimi Principis D. Ducis Sabaudiæ, videlicet Dominus Epiſcopus Bellicenſis, & alij ſui collegæ contenti acceptare locum quem eis aſsignat hæc Sancta Synodus in ſeſsionibus, congregationibus generalibus, & alijs actibus publicis, & priuatis; Ad ſiniſtram partem, immediatè poſt Patriarcham Antiochenum, niſi de nouo ſubueniant aliqui Regum, vel Ducum Ambaſciatores, qui iure ſuo præcedere debeant ad euitationem cuiuſcumque turbationis, & ſcandali: Proteſtatione tamen præhabita, & admiſſa per Sanctam Congregationem generalem, quòd poſsint, & valeant probare quoties opportunum fuerit, & eis videbitur: Quòd antequam erigeretur Comitatus Sabaudiæ in Ducatum, Comites Sabaudiæ, qui fuerunt pro tempore à trecentis annis præteritis, continuò fuerunt Duces Chablaſij, & Auguſtæ, & ſic ſe ſemper intitulauerunt in ſuis Patentibus literis, cum titulo Comitatus Sabaudiæ, prout Dux Sabaudiæ modernus eſt Dux Chablaſij, & Auguſtæ, & ita intitulatur hodie in ſuis patentibus literis cum Ducatu Sabaudiæ, & propterea debere præcedere in honoribus Creatione poſteriores, & cum proteſtatione quòd caſu quo eorum Dominus non haberet ratum, & gratum, quòd poſsint redire ad priorem locum,

Principes Sabaudiæ trecentis annis ante Baſileenſe Concilium erant Duces.

& prosequi iustitiam suam, & cum istis protestationibus, & causis expressis Dominus Episcopus Bellicensis continuabit in loco assignato vt Episcopus Ambasciator, alijs Ambasciatoribus eiusdem Domini nostri in suo loco remanentibus. Qua siquidem ordinatione lecta, & per verbum, Placet, acceptata, locóque priùs per Sacrum Concilium post Dominum Patriarcham Antiochenum ad partem sinistram iuxta ordinationem huiusmodi, eidem Episcopo Bellicensi assignato, & acceptato, Regratiatóque per eundem Sacræ congregationi de dicta gratiosa ordinatione, ac protestato quòd dictus locus honorabilior erat, quàm locus ab alia parte post Reuerendum Patrem Dominum Episcopum Niuernensem, Ambasciatorem Illustriss. Domini Ducis Burgundiæ, ipse Dominus Episcopus Bellicensis nomine Ambasciatorio quo suprà, de huiusmodi ordinatione, protestatione, & cæteris præmissis petijt à nobis Notarijs, & scribis infrà scriptis sibi fieri, atque tradi vnum, vel plura, publicum, vel publica instrumenta, ad futuram rei memoriam, &c.

VI. Amedeus Legatos mittit ad Eugenium.

His ita confectis, ad reliqua se accingunt, quæ sibi fuerant mandata; sed illis dum sedulò insistunt, quid interim Amedeus apud Eugenium mo-

liretur audiamus. Præmiſerat alios ad eum oratores Petrum de Menthone D. Montiſtroterij, Ludouicum de Montheolo, & Philibertum de Rupe, qui eum ad componendas Baſileenſes controuerſias hortarentur, vt ex eiuſdem Eugenij reſcripto conſtat, in quo præter cætera hæc habentur. *Cæterùm non amouentes cogitationes noſtras ab ijs rebus, quæ ſtatum Catholicæ fidei concernunt, certis aduiſamentis per venerabilem fratrem noſtrum Archiepiſcopum Ebredunenſem à nobis poſtulatis annuimus, vt ea ab ijs, qui in Baſilea exiſtunt tractari, & ad effectum deduci poſſint. Et quia huiuſmodi aduiſamenta ſtatui Reip. Chriſtianæ atque vniuerſali Eccleſiæ ſalutaria ſunt, gratum nobis erit ſi tanquam Catholicus Princeps operam dabis, quòd huiuſmodi aduiſamenta iuxta facultatem à nobis conceſſam ad executionem, & effectum deducantur. Datum Romæ apud S. Petrum An. In. D. 1432. 17. Kal. Auguſt. Pontificatus noſtri an. 2.* Reſcribit Eugenius.

VII. Iterum Legati Sabaudienſes Eugenium adeunt.

Cùm verò tribus illis Articulis, propter quos Concilium diſſoluerat Eugenius, nequaquam acquieſcere in animum induceret, ſuos Amedeus iterum vnâ cum Imperatoris, Francorum Regis, & Ducis Burgundiæ oratoribus,

Romam ire iussit, ne quid intentatum relinqueretur : interclusis tamen ob Venetorum, & Mediolanensium bella itineribus, cùm peruenire non potuissent, sic ad eum rescripsit Eugenius. *Intelleximus Excellentiam tuam misisse suos oratores, qui vnâ cum oratoribus Carissimorum in Christo filiorum nostrorum Sigismundi Romanorum Imperatoris, ac Caroli Regis Francorum Illustrium, & dilecti filij Nobilis viri Philippi Ducis Burgundiæ, qui huc venerunt, & debebant ad nos accedere super comprobatione Decreti cuiusdam facti in Concilio Basiliensi. Verùm propter guerras circumvicinas non potuisse ad vrbem venire, hoc perinde habemus, ac si illi ad nos venissent, & ita est nobis grata, & accepta tua bona voluntas, & diligens opera, quam in Concilio pro honore nostro, & sedis Apostolicæ demonstrasti, pro quibus tuam prudentiam in Domino summis laudibus commendamus. Verùm ante aduentum dictorum oratorum iam concluseramus super materia illa, cùm venisset huc cum literis præfati Imperatoris Ambasciator Venetorum, quem remisimus cum Bullis opportunis prout notum erit tibi. Hortamur tamen tuam deuotionem, vt quemadmodum hactenus fecisti, sis intentus, & feruens ad*

Respondet Eugenius.

Amedei in se beneuolentiam commẽdat Eugenius.

defensionem, & conseruationem nostri honoris, ac dignitatis, & auctoritatis Apostolicæ Sedis, quam velle impugnare ad præsens non expedit, neque conducit Ecclesiæ vniuersali, quæ per debilitatem capitis, vt ipsa debilitetur, necesse est. Hoc igitur considerans, dilecte Fili, mãdes, & exhorteris Prælatos tuæ ditionis in Concilio existentes, vt non permittant auctoritatem nostram, & Romanæ Ecclesiæ suppeditari; & quod hactenus à sanctis Patribus constitutum, & huc vsque seruatum est, vt id quoque obseruetur in posterum totis viribus operam præstent, vt sic agens apud Deum merearis consequi æterna præmia, & apud homines laudem, & gloriam consequaris. Datum Romæ 1433. Prid. Id. Ian. Pontif. nostri an. 3.

VIII. Eugenium inter, & Amedeum priuata amicitia.

Non de nihilo Eugenius magnam in optimi Ducis Zelo spem collocarat; nullus enim Principum erat, qui adeò constanter in tuenda ipsius auctoritate incumberet. Nec Christianæ Reip. salutem tantùm, aut Pontificiæ dignitatis Maiestatem, sed singularem etiam cum Eugenio amicitiam studij huius incitamentum habebat. Fidem facit Epistola proximo mense Martio data. *Iam pridem*, inquit Pontifex, *à multis fide dignis audiuimus, & quotidie a venera-*

Amedei in se merita extollit Eugenius.

bili fratre nostro Ioanne Episcopo Ambianensi Referendario nostro audimus, & veraciter informamur, quantum tua nobilitas sit intenta, & omne studium suum apponat ad honorem, & statum nostrum, & Romanæ Ecclesiæ conseruandum. Accessit etiam fida relatio super hoc dilecti filij Ioannis de Griboual Cubicularij nostri, qui tuas credentiales literas ad nos tulit, & commissa sibi per te, nobis fideliter, & prudenter exposuit; Ex quibus optima voluntas tua nobis innotuit, quæ etiam cognita dudum erat. Et propterea regratiamur tibi, ac fidem, & deuotionem tuam plurimum in Domino commendamus, hortantes te, vt in similibus iustis operibus perseuerans, quibus multos alios superasti, te ipsum superare coneris. Nos enim recognoscentes merita tua, quantum cum Domino poterimus, studebimus tuæ Excellentiæ complacere, sicut tibi præfatus Episcopus nunciabit, & super ijs nonnulla commisimus prædicto Cubiculario nostro ad tuam præsentiam venienti, & ideo velis eidem in his, quæ tibi referet parte nostra super ista materia adhibere credentiæ plenam fidem. Datum Romæ, apud S. Chrysogonum an. 1433. Pont. an. 3.

IX.

Prorogari suspensionem Eugenij postulat.

Quibus verò officiis perfunctus sit Amedeus, seu vt aduersariorum Euge-

nij potentiam infringeret, ſeu vt facultatem criminantibus tolleret, ſeu denique vt inuidiam factorum eius minueret, etſi ex toto non ſit traditum, plurima tamen ad nos peruenerunt, ex quibus de reliquis facilis erit coniectura. Nam cùm flagrantibus vtrinque odiis multa multi in vulgus iactarent, ederéntque ſcriptis, prout partibus implicitierant, tandem 14. Iulij eiuſdem anni trigeſimi tertij dies à Concilio Pontifici dicta erat, vt ſe ſiſteret; Recuſanti, contumaciæ inuſta pœna XI. Septembris; & niſi interceſſiſſet Imperator, triginta dierum impetrata prorogatione, prona erant omnia ad extrema quæque: Quibus vt occurreret Amedeus participato cum Burgundione Conſilio, Prolationem aliam, ſicut in votis habebat Eugenius, à Patribus extorquere aggreditur. In eum finem vtriuſque Oratores communi ſtudio libellum ſupplicem Præſidi Iuliano porrigunt die Veneris ſecunda Octobris, cui in hæc verba reſponſum eſt.

Quòd Sereniſſimus D. Imperator nuper omnia ſeruitia per ſe Eccleſiæ Sanctæ Dei impenſa per ſuos Oratores reſerauit, ſupplicans, vt præmiſſorum intuitu ſacrum Concilium Concilij Reſponſio.

prorogare vellet terminum datum Papæ ad 30. dies; quod Concilium cum magna difficultate fecit, vnam in decreto apponens clausulam, quòd nulla alia ad cuiusuis instantiam dabitur dilatio. Nihilominus tamen Concilium non intendit procedere ad depositionem Papæ, nisi consultis Dominis Principibus, quódque Domini in deputationibus singulis supra huiusmodi cedula deliberabunt, & respondebunt. Multa id temporis agitata, prout quisque mollioribus vel acrioribus consiliis tutiùs res geri opinabatur. Incidit in manus meas scriptum per eos dies ad Ducem Burgundiæ missum, in quo potissimæ rationes referuntur, quæ prorogationem dissuadebant. *Primò considerandum est* (ait autor) *quòd Papa duobus, & viginti continuis mensibus per Concilium fuit exspectatus, requisitus, & monitus, etiam per Reges, & Principes, vt adhæreret sacro Concilio, vt reuocaret dissolutionem per ipsum factam, & plures dilationes super hoc sibi datas: quod facere recusauit. Sed pendentibus dilationibus misit ad Reges, & Principes literas, & nuncios, fecit impugnari, & diffamari Concilium propter sibi acquirere fauores: propterea cùm sufficienter & amorosè fuerit expectatus, & non fuerit*

Rationes, quæ prorogationi obstabant.

sequutum

sequutum nisi malum, nullo modo videtur alia dilatio danda. Secundò, pendente dilatione data ad instantiam Imperatoris, si alia daretur super eodem ad instantiam alterius, non esset sufficienter delatum honori Imperatoris. Tertiò, omnes, & singuli iurarunt decreta Concilij conseruare, & custodire facere quantum in ipsis est. Nunc dare dilationem esset contra decretum venire, in quo est clausula derogatoria, videlicet quòd non possit prorogari ad instantiam cuiuscumque. Quartò, semper Papa quæsiuit quòd darentur dilationes, sperans aliquam causam superuenire, quæ posset operari dissolutionem, sicut pestem, carentiam victualium, guerram, turbationem, ac seditionem in Concilio, quam aliâs procurauit per literas, & nuntios. Quintò, dare dilationem, & tempore pendente Concilium dissolueretur, Bohemi sumerent maiores vires, & debilitarentur Ciuitates, quæ se opponunt eis, & sperant habere prouisionem à Concilio; & si Concilium esset dissolutum, concordarent se cum eis, & tunc diffunderentur per Alamannias, & ad alias nationes. Sextò, dare dilationem erit dare occasionem Prælatis existentibus in Cōcilio recedendi, qui ibidem fuerunt ferè tribus annis cum maximis expensis, & laboribus; Reges verò, & Principes qui nondum

miſerunt, retardarent Ambaſciatores ſuos. Septimò, non petitur dilatio, niſi ad euitationem ſchiſmatis, & ſcandali, ac ad iuſtificationem Concilij, ne videantur nimis leuiter receßiſſe ab eo; ſed hoc non videtur ſufficere, niſi ſi fuerint certi, aut ſaltem ſperent veriſimiliter obtinere ab eo adhæſionem puram, & ſicut petitur: & ad hoc reſpondetur quod cùm ad monitionem, & requiſitionem Eccleſiæ, ac multorum Principum, & vltimatè Imperatoris noluerit adhærere, & diſtulerit 22. menſibus, & vltrà, non faciet ad requeſtam cuiuſcunque alius, ſed efficietur durior, ſperans poſſe pacificare Principes, vt remaneant ſecum, & ſic erit magis obſtinatus. hæc & alia id genus iræ properi, & Eugenio offenſi.

X. Rationes in oppoſitum.

Cæterùm non deerant ſibi, & cauſæ Amedeus, aliique Pontifici æquiores, aliam eſſe contendentes huius, aliam Conſtantienſis Concilij rationem, in eo neque ſatis certum fuiſſe quis ex tribus legitimus eſſet Pontifex, & ipſorum conſenſione factum eſſe, vt Concilij iudicium ſubirent, nunc minimè dubitari poſſe quin Canonicè Eugenius fuerit electus; & ipſum non modò non conſentientem, ſed renitentem ad iudicium trahi. Magnum illum

Francorum Regem, Imperatorémque Carolum cunctis Principibus in oculis esse debere, qui Leonis quamuis pessimis de criminibus insimulati, auctoritatem semper reueritus est, exemplóque suo Patribus in Concilio Romano præiuit in hæc verba: *Nos sedem Apostolicam, quæ est caput omnium Ecclesiarum iudicare non audemus. Nam ab ipsa nos omnes, & Vicario Dei, scilicet Pastore eius, iudicamur; ipsa tamen à nemine iudicatur, quemadmodum antiquitus mos fuit.* Vtvt sit, maximam omnium, quæ in Ecclesia Dei esse possunt, controuersiam, non esse in tantas angustias coniiciendam: bona consilia, mora valescere, impetum sceleri proximum, non nisi à famæ suæ prodigis periculum imminens grauiore periculo redimi; hactenus Eugenio apud sapientissimos quosque festinatam sentētiam præiudicasse non leuiter: cur igitur pari præcipitatione illum absoluant, & suam apud Reges, & Principes integritatem corrumpant? Vel sapiant nocentis casu, vel innocentem fateantur.

Papa Iudicem in terris non habet.

Anastas. Biblio t. in Leone 3.

XI.

Valuerunt ista apud Patres, & prolationem obtinuerunt specie magis quàm reapse salutarem: assultantibus,

Prolatio data.

quippe,& aures Eugenij continuò verberantibus Imperatoris,& Christianorum Principum monitis, frangi se passus est, vt ad conditiones eas pacis descenderet, quas Basileenses postulabant; quæ conditiones in ea Bulla describuntur, quam decimo quinto Decemb. eiusdem anni trigesimi tertij Romæ dedit, & Basileæ in Concilio nonis Februarij anni sequentis recitata est, assidente Imperatoriâ magnificentiâ Sigismundo, Vulielmo Bauariæ Duce, aliisque Imperij Principibus,& Baronibus: Summa est, *quòd cùm certis de causis Eugenius Basileense Concilium legitimè congregatum pro extirpatione hæresum, Pace populi Christiani, ac generali reformatione Ecclesiæ, in Capite, & in membris dissoluisset, & ex illa dissolutione ortæ essent graues dissentiones, & grauiores oriri possent, decernere se, & declarare præfatum generale Concilium Basileense à tempore Inchoationis suæ legitimè continuatum fuisse, & esse, prosecutionémque semper habuisse, continuari, ac prosecutionem habere debere ad prædicta, perinde ac si nulla dissolutio facta fuisset. Quinimò prædictam dissolutionem inanem, & irritam fuisse. Præterea reuocare se duas literas* (addit

Eugenius conciliatur Basileensibus.

Sessio 16.

Confirmat acta Concilij.

Reuocat omnia, quæ contra Concilium fecerat.

alias quasdam suo nomine fictas, & vulgatas fuisse, quarum autor non esset: quod moneo, vt lector meminerit multa per hæc tempora partium studio in vulgus exisse ementita, & calumnijs fœda, quorum ipsa partium capita nihil nossent) *à se promulgatas in Concilij præiudicium; & quidquid per se, aut suo nomine in derogationem eiusdem sacri Concilij, seu contra eius authoritatem factum, & attentatum, seu assertum est, cassare, reuocare, irritare, & annullare: vtrum autem fuerit legitima Citatio, & defensio, velle se stare iudicio ipsius Concilij.* hæc quàm cautè, & sapienter ab Eugenio scripta, factáve sint, aliorum esto iudicium; Enimuerò Basileenses his acceptis literis nihil antiquius habuerunt, quàm vt decreta renouarent, quibus statutum erat, *obedientiam à Papa Concilijs deberi in his, quæ ad Ecclesiæ reformationem in Capite, & membris pertinent*, vt sic non sua modò, sed etiam Pontificis authoritate stabilita viderentur. Certè cùm recruduere contentiones, hoc maximè Eugenium telo, velut suo, conficere nitebantur, qui præter vim sibi factam, quid opponeret, non habebat.

Subiicit se Concilij Iudicio.

Damna inde sequuta.

Sessio 18.

XII.

Redierat Ecclesiæ pax redintegrata

Amedeus

sancita Pace cogitat secessum.

Concilij cum Pontifice consensione: & ea rerum facies erat, quæ Principibus Christianis non modicam tranquillitatis spem exhiberet; magna sanè omnium voluptate, sed nostri in primis Amedei, qui per eos ferè dies ad optatum solitudinis Portum cymbam suam appulerat, vt in eo ab irruentibus Aulæ curis expeditior quiesceret. Sed quoniam exemplo suo fecit Amedeus, orbis vt Christianus agnosceret nullum adeò virtutum sterile sæculum esse, vt non illustri aliquo facinore clarescat, neque morum colluuiem eò vsque Principum Aulas fœdasse, vt purioris sanctiorísque vitæ desiderium quorundam mentibus non altè insideat, enitendum nobis est, vt facti huius memoria, quàm fieri poterit incorrupta in posteros abeat.

Disponit res suas.

Iam diu erat cùm Amedeus secum ipse agitabat consilium abdicādi Principatus, & se totum Deo deuouendi: constituendæ tamen erant prius res domesticæ, publicæve, ne quod ex eius absentia detrimentum Resp. pateretur, collocandæ in primis filiæ, & Regum Principúmque potentissimorum necessitudinibus stabilienda Do-

mus; Primogenito coniux optanda è Regali Lusignanorum apud Cyprienses stirpe, componendæ cum Montisferratensi Marchione controuersiæ, vt quietum, & securum filio Imperium relinqueret: his itaque constitutis Princeps belli pacísque artibus clarissimus adiectis ad paternam hæreditatem vltra, citráque Montes amplissimis Prouinciis, Ducali dignitate auctus, affinitate cum maximis Regibus contracta, firmato sanctissimis legibus Imperio, restituta bis Ecclesiæ Pace, tandem quod multis ante annis prouisum, deliberatúmque habebat, reipsa exequi, & perficere aggreditur. Sylua est altissimis opaca nemoribus ad ripam Lacus Lemani è regione Losannæ, vix duobus, tribúsve stadiis abs Thononensi oppido sita, amœnissimis hinc inde pratis, vinetis, & sationibus distincta: quam à vicina lacus Ripa, Ripalliam vulgus vocabat. Amauerat locum hūc iam à primis annis Amedeus, in eóque domum Regiâ magnificentiâ fabricarat: huic Paradisum addiderat, in quo Cerui, Damæ, quæque aliæ sanguinis humani innocentes feræ sunt, impunè stabulabantur.

Ripalliæ descriptio.

XIII. Vnde illi mẽs solitariæ vitæ capessendæ.

Verùm vt erat etiam inter remissiones animi, & Ludicra ipsa, pietatis retinentissimus, Monasterium quoque magnis sumptibus inibi extruxerat, aduocatis è celeberrima Agaunensium Fratrum ordinis S. Augustini Abbatia Religiosis viris, qui Deo famularentur, & ipsi (cùm eò se laxandi ex grauioribus occupationibus animi causa reciperet) ad pietatis studia facem præferrent. Siue igitur ex frequenti cum sanctissimis Cœnobitis consortio, seu insito, & propè innato quodam rerum diuinarum studio, quo iam inde à prima adolescentia tenebatur, seu, quod verius existimarim, longa rerum experientia edoctus, quàm fluxa, & inania sint illa, quæ homines tanti facere solent, opes, honores, & dignitates etiam summæ, in altam quandam omnium istarum rerum despicientiam venit, quæ illum sensim ad tranquillum, omnísque agitationis expertem secessum quærendum impulit.

Calamitosissima Christiani orbis facies.

Cogitabat secum vir sapientissimus quot, & quàm funestas in amplissimo orbis Christiani theatro tragœdias quadraginta illis annis, quibus sceptrum tenuerat, excitatas viderat, & peractas,

Replicabat animo horrendas illas tempestates, quas Burgundionum, & Aurelianensium rabies, immissis ad eam penitus subuertendam Anglis, in vicina Gallia conciuerat; quas nisi singulari quadam prudentia, & autoritate, multísque laboribus magnam partem sedasset, conclamata Nobilissimi Regni salus videbatur. Recurrebant funestæ illæ clades, quibus quassata, & lacerata erat Italia Venetis in Mediolanenses sæuientibus, & Aragonensibus contra Francos pro Regno Neapolitano digladiãtibus. Obuersabatur oculis Hispania, quam sub infantia Ioannis II. & licentiore vita Catharinæ Matris eius, nec non fratrum Aragonensium, Aluaríque Lunensis Tyrannide, gementem; & extremum propè spiritum viderat exhalantem. Tenebat mentem fœda illa, & monstrosa Ecclesiæ facies, quæ tot annis tria capita prætulerat, in quibus resecandis adeò sibi fuerat desudandum. Audiebat quàm cruenta Angliam bella funestarent, post exortas in ea purpureæ, candidæque Rosæ factiones. Denique quocumque circumferret oculos, nihil nisi atrox, turbulentum, & in ipsa pace infidum se se

oſtentabat, quod rerum humanarum tædium in ſapientiſſimo pectore maximum afferret. Illud præterea tacitus perpendebat, fortunam, ſiue illam Prouidentiam; ſeu alio nomine dixeris, hactenus ferè ſibi fauiſſe; quare cùm natura ſua verſatilis ſit, & inconſtans, receptui canendum priuſquam illa ſe auerteret, & reliquum vitæ gratiis Deo agendis pro tot, tantíſque collatis beneficiis impendendum. Nec deſunt, qui aſſerant non lentos ei ſtimulos à Nepte ſua acceſſiſſe: Margareta ſcilicet à Sabaudia Theodori Monferratenſis olim coniuge, quæ marito orbata nuntium mundo remiſerat, vt inter Religioſas Diui Dominici alumnas ſanctimoniam non vulgarem Albæ profiteretur, ſpreto Ducis Mediolanenſis thoro, qui eam (etiam interpoſita ſummi Pontificis autoritate) à propoſito reuocare modis omnibus tentarat: audita quippe virtutis eius fama, quam miraculis haud obſcuris Deus illuſtrabat, vinci ſe Amedeus ab infirmiore ſexu in hac virtutum palæſtra minimè decorum exiſtimabat.

Margarita à Sabaudia Sanctitate vitæ celebris.

XIV.

Amedeus ſocios adlegit.

His igitur accenſus facibus, cum aliquot è præcipua nobilitate viris agere

cœpit, qui ætate prouecti, laborum pariter consiliorúmque eius in moderanda Republica fuerant participes. Ac primò, cum ijs, crebra de diuinis rebus miscere colloquia, incertos rerum humanarum exitus, fortunæ mobilitatem, pronas in deterius hominum mentes sub aspectum ponere; quàm fœlices porrò essent illi, qui extra omnem hanc aleam positi vetus illud, atque ab ipsis gentilibus toties vsurpatum præceptum attenderent, Deum sequere? Quid verò insipientius, quàm mentes nostras æternitati natas, tum demum ad æternarum rerum cogitationem vocare, cùm nos non cætera modò omnia, sed ipsa etiam deficit cogitandi vis, & perspicacia? His aliísque in eundem sensum sæpe iteratis, vbi commotos sensit, tandem omnes animi recessus illis aperuit: satis se hactenus in ancipiti Imperij Circo decurrisse; eundem penè sibi ad Regni, qui ad vitæ spatium ingressum patuisse; &, si senum sit publicis præesse rebus, totam vitam suam senium fuisse; horrere adhuc animum quoties reuolueret, quàm lubrica sit hæc arena, quàm frequentibus Euripis subdola, quàm tristibus

Oratio eius ad illos, cuius argumentum exstat tum in Testamento ipsius, tum in Diplomate quo filium sibi suffecit.

exercita naufragiis; illos ipsos testes esse, quanta contentione cursus iste sibi fuerit emetiendus, ne vel populariter exerraret, vel adducto nimis gyro æmulos incursaret: quoniam igitur Deo Auspice satis feliciter prouectus, non longè abesset à meta, vltimum dumtaxat superesse ætatis flexum, in quem mortalium, immortaliúmve oculi essent intenti, cæteros de isto æstimaturi. Prospiciendum itaque vt aliquando sibi viueret, qui patriæ, qui suis semper vixerit: æquum esse, vt quoniam ordine vitæ mutato iuuenis senum curas non refugit, senex iuuenum otium nanciscatur; non illud quidem iuuenili lasciuiâ conterendum, sed æternitati imputaturus. Constituta domi omnia, foris amicos Principes, longa pace diuitem, securúmque statum, liberos adultos, & iam Imperio maturos: quid ni igitur eos vocaret ad clauum, exoneratóque in primogenitum gubernandi pondere, tranquillam deinceps, & quietam in secessu vitam ageret, propitiando numini intentam? Et quidem nisi ætate, longísque curis fracta valetudo aliud suaderet, in oculis sibi esse Lotharios, Hugones,

Exempla Re-

Pipinos, Carlomanos, Rachiſios, Bambas, Veremundos, Sigibertos, Elteredos, atque ex deceſſoribus ſuis Humbertos, qui Gallicis, Italicis, Hiſpanicis, Anglicis Sabaudicíſque ſceptris, &c. purpura valere iuſſis, aut in ſolitudinibus latuiſſent, aut Cœnobitico iugo collum inſeruiſſent: Nunc quoniam vires ad tantum onus ferendum minimè ſuppeditent, quantum in ſe eſſet eorum veſtigijs inſiſtere ſtatuiſſe; neque enim inuenire ſe quocum melius quàm ſecum eſſet: iam diu ſe vſu doctum quàm difficilè vitiorum cateruatim irruentium impetus feratur; vicinum malum ſemper aliquid ex ſuo, etiam caſtigatiſſimis mentibus allinere; facilem eſſe tranſitum ad plures; Antonijs, & Hilarionibus excutere mentem ſuam diſſimilem multitudinem poſſe: turbam rerum, hominúmque deſiderent, qui ſe pati neſciunt; ſatis diu ſcenam alijs à ſe inſtructam, ſibi, Deóque deinceps ſcenam eſſe velle; eum in vſum in vicino Ripalliæ nemore ſeptem illas quas viderint turres contiguas à ſe erectas, in quibus vnà cum ſex alijs

gum, qui Monaſticam vitã profeſſi ſunt.

eiuſdem propoſiti viris reliquum vitæ degeret, ſi non cœnobita, at certè cœnobitis ibidem agentibus, vtili familiaritate coniunctus: nihil magis animos honeſtate induere, dubióſque & in prauum inclinabiles reuocare ad rectũ, quàm bonorum conuerſationem; paulatim enim deſcendere in pectus, & quandam quaſi legem imponere frequentem ſapientis oculum; occurſum ipſum Religioſorum iuuare, & eſſe aliquid, quod ex pijs viris, vel tacentibus proficias; hanc ſibi deinceps ſcholam perpetuam, in qua ſe ipſum dediſcere doceatur, vt Deum agnoſcat. Viderint itaque illi an quem hactenus mundanæ militiæ, cæleſtis deinceps Ducem habere velint? immò verò in illorum manu eſſe, vt quem tot annis Principem agnouerint, Commilitonem nũc ſuum experiantur; certum quippe ſibi eſſe non contubernio modò æquales, ſed tota vitæ ratione pares eos habere, qui ſe ipſi ſocios adiunxerint. Meminerint quoties communem ſecum fortunam ſortiri honorificum duxerint, nec vllo periculi, mortiſve terrore à propoſito abduci ſe poſſe iactarint; tantum potuiſſe ſacramenti reueren-

tiam: in medio eſſe, vt poſteritas per eos ſciat exempli vim, fideíque conſtantiam in caſtris Dei, quàm mundi non eſſe minorem.

Stupor ingens primùm, deinde pudor circunſtantium animos inceſſit. Arduum prima ſpecie videbatur Ducis conſilium, ſed quid non molliat tanti viri ſocia virtus? duceret igitur quò vellet acclamant, quamlibet aulam eo abſente ſolitudinem ſibi fore, eo præſente quamlibet ſolitudinem celeberrimæ aulæ loco futuram; neque paſſuros vt minùs reuereãtur ſanctioris vitæ auſpicem, quàm militiæ Ducem. Non tenuit lacrimas Amedeus, effuſi gaudij non dubium pignus: ruit igitur in amplexus, & ſingulorum dextras ſtringens, quaſi nouo ſacramento in ſua verba addictos oſculo dato Mauritianos milites inaugurauit. Pergere deinde & ſecum ire iuſſos, Ripalliam abduxit, vbi per eos dies multa cum illis, multa cum cœnobij moderatore in occulto agitauit, quæ ad nouam militiam ſtabiliendam pertinebant.

Acquieſcunt eius monitis.

XV.

Conuenerant interea Thononum è triplici ordine delecti viri, quos ad publica comitia Amedeus euocarat. Pla-

In Comitiis Ripalliẽſibus ſuammentem publicè aperit.

cuit in Ripallienſi Palatio ea celebrare, cunctis mirantibus, & inter ſe diſceptantibus quorſum euaderet adeò inſolentis loci delectus. Affulſerat indicta dies ſeptima Nouembris, & Regiâ magnificentiâ cuncta erant inſtructa: aderant in diſpoſitis ſubſellijs hinc Epiſcopi, & Prælati cæteri, illinc Cancellarius vnà cum reliquo Magiſtratu, nec non è nobilitate proceres, affusíque circunquaque ex tertio ordine delecti. Medius in altiore Podio ſederat Amedeus; latera eius tegebant, humiliore tamen in ſede, Ludouicus, & Philippus eius liberi: paulò inferiùs, Humbertus, ex impari matre Ducis frater, vnà cum duobus Sabaudiæ Mareſcallis. Silentio per Præcones indicto, concionem inſtituit Amedeus, in qua multa de adminiſtratione ſua per continuos quadraginta, & eo amplius annos diſſeruit; quanto pacis, quanto ſecuritatis ipſorum ſtudio cuncta rexiſſet: curas prætereà, labores, & pericula commemorauit (modeſtiæ tamen vbique memor) quæ pro Reipublicæ ſalute toties exhauſerat; nec pueritiam quidem ſuam vacaſſe à grauioribus munijs: emerita iam pridem ſibi eſſe ſtipendia, miſſionem,

nem, quam ne gregario quidem militi neget quiſquam, haud quaquam Principi inuidendam: liberos ſibi eſſe iam adultos, ijs artibus inſtitutos, eáque indole præditos, vt in partem Regiminis nullo Reip. damno, magno ſui leuamento vocari poſſint.

XVI. Ludouicum Primogenitū Principem Pedemontiū creat, nouo exemplo.

Hæc cùm ſingulari prudentia, autoritate, & caritate diſſeruiſſet, muſſitantibus, vt aſſolet, multis, nemine contrà hiſcere auſo, tabulas proferri iuſſit, quas in eum vſum paratas habebat: Ac primùm eas per Notarium legi, quibus Ludouicum primogenitum (abrogato ei Comitatu Geneuenſi) Principem Pedemontium conſtituebat, quæ dignitas tum primùm primogenitis huius domus tradi cœpta eſt. Placuit hoc loco potiſſimas publici inſtrumenti clauſulas recitare, vt quæ fuerint huius inſtituti primordia, quíve Amedei ſcopus, melius intelligatur. *Qui ſiquidem* (ait Notarius poſt ſolemnes principij formulas) *Dominus noſter Dux, ſedula meditatione perſpiciens quanta morum venuſtate Principum liberi ſint alendi, quātáque magnanimitatis alimonia ſit cordibus eorum impingenda, vt cùm in eis indolitatis virgula flecti poteſt, prona virtutum ſemina*

Diploma Principatus Pedemontij.

infundantur, & impreßi honoris characteres adeò solidentur, quòd dum dominiorum fastigijs sublati sunt, Deum potißimè timeāt, & suis terminis contenti cæteros non spernāt reuereri; considerans quantum illustris eius primogenitus Dominus Ludouicus de Sabaudia Comes Gebennensis à suis puerilibus annis, quibus titulo Comitali præditus extitit, irrefragabiliter nixus est scientia, & moribus erudiri; volens propterea ipse dominus noster Dux diuino instructus exemplo quo talentorum auctorem maioribus extolli nouit, & humi abdicatione pessundari, decreuit ipsum primogenitum, Deo Laudes, morum grauitati persistentem, maioris dignitatis titulo extollere, vt perinde suæ cernens etymologiam dignitatis iuueniles mæstitias exuat, & suo compos animo illis insistere studeat, quæ Reip. propagationem conspiciunt, & salutem: idcirco ipse idem Dominus noster Dux ad persuasionem attingentium, Vassalorúmque & subditorum postulationem, ex eius certa scientia, & voluntate spontanea, Principum, Prælatorum, Baronum, & aliorum suæ ditionis Procerum participato Consilio, ad Laudem Dei, cuius opem humiliter inuocauit, ad Sacri Romani Imperij exaltationem, dictum pristinum titulum Comitatus Gebennensis ab eodem

illustri eius primogenito protinus abdicauit, illúmque in semet reuoluens, & retinens eundem illustrem eius primogenitum Dominum Ludouicum coram eo pronum stantem (procubuerat siquidem in genua fidelitatis sacramentum patri præstiturus) *pro se, & suis liberis, & liberorum liberis masculis, naturalibus tamen, & legitimis ex suo proprio corpore de masculo in masculum legitimè descendentibus dumtaxat, Principem Pedemontium constituit, stabiliuit, & ordinauit, & ad huiusmodi Principatus nomen, titulum, & dignitatem singuláque praeminentias eiusdem extulit, præfecit, & sublimauit, &c.* Addidit tamen multas exceptiones, tum vt filium in officio contineret, tum vt autoritatem suam sartam tectam conseruaret; voluit quippe, vt in ijsdem tabulis habetur, licere sibi quoties vellet hoc instrumentum rescindere, vtque integra administratio, dum in viuis esset, ad ipsum pertineret: vsum præterea cudendæ monetæ vetuit, aliáque addidit quæ longum esset recensere. *Quibus omnibus* (subdit Notarius) *sic adiectis, & reseruatis, successiuè, illico, & incontinenti in præsentia dictorum testium, & mei publici Notarij, vt suprà stipulantis*

Præfatus dominus Dux Sabaudiæ ad magnam Plateam Ripalliæ profectus, circumstantibus quampluribus alijs Prælatis, Baronibus, diuersorúmque Principum Ambasciatoribus, aliáque multifaria Procerum, & peritorum comitiua, Præfatum Dominum Ludouicum de Sabaudia eius primogenitum (quem hodie cingulo militari, & ordine eius Collaris insigniui) præsentem, & humiliter pro se & suis quibus suprà liberis, masculis, & legitimis recipientem, de ipso Principatu Pedemontium, eiúsque dignitate sub, & adiectis modis, reseruationibus, & conditionibus suprascriptis, per traditionem nudati ensis inuestiuit, &c.

XVII. Philippum secundogenitum Comitatu Geneuensi donat.

His peractis, Philippum Secundogenitum militari cingulo donatum (Equestris torquis insigne in tempus dilatum) Comitem Geneuensem (supremo tamen iure sibi, suísque successoribus reseruato) instituit.

Testes è præcipua nobilitate.

Subscripserunt vtrique instrumento testes aduocati *Franciscus Episcopus Gebennensis, Ioannes Episcopus Losannensis, Ogerius Episcopus Maurianensis, Ioannes de Belleforti Cancellarius, Humbertus Bastardus Sabaudiæ, Manfredus ex Marchionibus Salluciarum Marescallus Sabaudiæ, Iacobus Dominus Miolani, Richardus*

Dominus Montiscanuti, Ioannes de Montelupello, Dominus Chautagniæ, Ludouicus Bastardus Achaiæ (qui deinde fuit Marescallus Sabaudiæ) *Lancelotus Dominus Luyriaci, Henricus de Colomberio, Claudius de Saxo, Franciscus de Thomatis audientiæ generalis, Petrus Marchandi Consilij vltra montes residentis Præsidentes, Humbertus de Glerens, Dominus Viriaci magni, Ioannes de Compesio Dominus Gruffiaci, Rodolphus de Alingijs Dominus Codrey, Petrus de Mentone Dominus Montistroctery, Robertus de Monte Vagnardo milites, & Guiliermus de Foresta scutifer.*

XVIII. Ludouico vices suas in tota ditione committit.

His magno apparatu in platea celebratis, reuertitur in Aulam Amedeus, medius inter Principem, & Comitem filios, cunctísque adhuc expectatione suspensis, rursus in Podio recedit, ac postquam Populis suis nouum Principem gratulatus est, oratione ad Ludouicum conuersa, grauem in primis, ac piam habuit cohortationem, vt eum ad Reipub. administrationem forti animo capessendam erigeret. Summa fuit, vt constantem in Dei cultu, & obsequio obseruantiam, perpetuum erga necessarios, & sanguine sibi iunctos amorem, paternam erga subditos

caritatem, fidem erga alienos inuiolabilem, iustitiam præ cæteris integerrimam suaderet: Porróque meminisset illis artibus Rempublicam à filio conseruandam, quibus fuisset à Patre stabilita. Sibi quidem in animo fuisse omnem omnino imperij curam exuere, vt vniuersam humeris eius imponeret, neque dubitare se quin par sit oneri ferendo: ne tamen iuuentutem eius grauioribus frangeret laboribus, re maturiùs cum sapientibus deliberata, non detrectare se quin in arduis Reip. negotijs consuleretur, imò verò pro sua autoritate iubere, vt quoties vsus esset eum vel per se, vel per suos adiret Ludouicus, grauissima quæque deliberaturus. In eum finem delectos à se de præcipua nobilitate sex viros rerum vsu, scientiâ, & experientiâ exercitatissimos, qui sponte abdicatis omnibus alijs sollicitudinibus, sibi assiderent, vnáque secum ita Deo in secessu tranquillo toti famularentur, vt cùm necesse esset in patriæ caritatem incumberent, eámque suo consilio senes tuerentur, quam viri fortiter manu propugnassent.

Atque vt scirent omnes qualem in

filium poteſtatem transferret, à Bolomerio (qui à ſecretis ipſi erat) reſcriptum publicè legi mandauit, quod ſuper ea re condiderat in hæc verba.

XIX. Tabulæ poteſtatis Ludouico permiſſæ.

In nomine ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis perenniter triumphantis. Amedeus Sabaudiæ, Chablaſÿ & Auguſtæ Dux, &c. Illuſtri primogenito noſtro Ludouico de Sabaudia Principi Pedemontium ſalutem, & felicem vitæ, ac morum propagationem. Seruire Deo regnare eſt. Regnum eius quærentibus cuncta adÿciuntur, & ſingula offerendo, centupla accipiuntur. Operoſus ergo pater ille familias, qui licèt denario humanis cum indiuiduis pepigerit, nouiſſimóſque prioribus æquauerit pœnis annuere, quàm cohibere cenſetur, vt quamquam ampla ſeges ſulcis abdita frugem polliceatur vberiorem, nos talem talibus laceſſiti caducibus extremæ vitæ exitum præſtolari vereamur, & à quo talenta recepimus ſegniùs occurrere, quàm præueniri debeamus. Cùm igitur diuini Spiritus opitulante gratia, à quo bona procedunt vniuerſa, noſtris puerilibus ab annis, quibus inclitæ recordationis Illuſtris Dominus genitor noſter ad æterna vocatus, nóſque ad ſuæ ditionis gubernacula, vlla ſine diſceptatione aſſumpti fuimus, iam fere quadraginta annorum trium luſtro tantæ rei ſarcinam hu-

meris nostris impositam, non sine solerti attingentium Prælatorum, Baronum, Procerũ, & peritorum assistentia consiliariorum, pacis tranquillitate, subditorum quiete, ac dominij fœcundatione gestauerimus, ex his, & alijs de manu Omnipotẽtis beneficijs susceptis nos indelebiliter obnoxios meritò reputantes, affectemúsque hac extrema æui nostri parte debitum soluere, mundanáque deliramenta deserere, & illa fœlici Commercio ad æterna commutare; Prospicientes ætatem virentem, morum venustatem, & alia virtutum primordia, quibus Omnipotentis clementia personam vestram dotare dignata est: nolentes præterea illam mundanis mæstitijs sinere inertem, sed potiùs sicut à lumbis nostris processit, esséque nostrum continuat, & in typo nostrammet repræsentat, exaggeratis diuturnis præmeditationum scrutinijs, virorúmque orthodoxorum persuasionibus, non lapsu, vel extemplo, sed vltro, & animo deliberato salutiferas ædes militares illius sanctimonia inclyti patiendo victoris Patroni nostri Mauritij Thebæorum Ducis, quas in conuentu nostro Ripalliæ instrui fecimus nuper ingredi decreuimus, Altissimo, quemadmodum salubre nouerimus, indefessè famulantes, nósque mole nostri Principatus partim exonerare, & illius regimine vos, vt plurimum

Amedeus de secessu diu se deliberasse profitetur.

onustum reddere, vt dum tempus habemus cernere valeamus quàm in vos tantæ rei gerendæ congeries perspicaciorem intellectum præbeat, expertarum rerum agnitionem augeat, procerum peritorum consilia roboret, & rei familiaris praticam iugiter exhibeat mitiorem. His itaque & alÿs laude dignis moti considerationibus, vos ex nunc, & quousque expressè contrarium gesserimus, Locumtenentem nostrum generalem hac in serie constituimus, vobísque liberam, & omnimodam potestatem impartimur pro nobis de cætero quæcumque Principatui nostro tam generaliter, quàm specialiter incumbentia gerendi, exercendi, regendi, remunerandi, donandi, largiendi, exponendi, quittandi, remittendi, indulgendi, nos, & nostra obligandi, iurandíque, & alia peragendi in omnibus, & per omnia, ac si propria adessemus in persona, etiam si talia forent, quæ separatum mandatum exigerent, vel magis speciale. Decernentes præsentium patrocinio literarum quæcumque nostro nomine gesseritis, perinde valere, illúmque obtinere perpetuæ soliditatis effectum, quem, & ac si per nosmet gesta adessent. Verùm ne quæ vtiliter agere putamus aliquorum subuertantur suggestionibus in hac largiflua potestate vobis attributa, pacto expresso adÿciēda decreuimus, quæ sequuntur.

Reſeruationes.

Primò, quòd in quibuſcumque arduis occurrentibus, maturo Procerum, & peritorum conſilio inſiſtere debeatis, dignitatéſque Marchionales, & Comitales, dum ſe caſus ingeſſerint, conferendas arbitrio noſtro reſeruetis: confœderationes verò, quæ interdum ſubdolis verſutijs illaqueant potiùs quàm diſſoluant, abſque noſtri iuſſu inire expreſsè prohibemus. Guerras etiam, quæ facultates ſubditorum prodigis ſorbent hiatibus, exoſas habeatis, nec ſine expreſſo aſſenſu noſtro facere, aut alias ſuſcitare audeatis. Dominium autem noſtri Principatus, illiúſque præeminentias, ſicut diutius, magniſque cum diſcriminibus partæ ſunt, citra conſenſum noſtrum nequaquam diminuatis, vel alias alienetis, ſed quantum cum ſalute poteritis tueri, & augere ſtudeatis. Monetas itaque quas iuſta debet ponderare ſtatera, ne publica omittere poſſint commercia, nullatenus deteriorabitis, nec quicquam in illarum detrimentum citra noſtri aſſenſum patiemini immutari: finantias equidem fiſcales quibus moles gerendarum rerum dirigitur, occultari non permittetis, ſed per manus Theſaurarij noſtri generalis vniuerſaliter recipi facietis. Iuſtitiam inflexibili animo extolli facere curabitis, illamq́ quantum ritè poteritis cuiuſpiam reiecta ac-

ceptatione instabitis accelerari. Homagia etiam, fidelitates, & alia subditorũ officiariorûmque iuramenta nomine nostro recipietis, & ipsos officiarios velut nostros constituetis. Prælaturas vtique ditionis nostræ ne ad manus deueniant incapaces, nec ad illas pro indignis immeritísve aliquorum importunitate instetur, sine scitu nostro conferri non instabitis. Etiam beneficia Ecclesiastica ad collationem nostram vacatura nobis remittetis conferenda. Et generaliter omnia alia animo indefesso facere curabitis, quæ ad honorem, & vtilitatem nostri, & consequenter vestri noueritis facienda. Et licèt noscamus ad præmissa vobis collata nostrorum applaudere vota subditorum, expreßè tamen mandamus, & districtè iubemus vniuersis, & singulis officiarijs, fidelibus, subditis, stipendiarijs nostris quibuscumque statu, & autoritate fungentibus, quòd ex tunc in antea vobis vestrísque literis, iußibus, & mandatis pareant efficaciter, & attendant tanquam primogenito, generalíque locum tenente nostro, & ac si propria illa ageremus in persona. Datum Ripalliæ die Dominica septima Nouembris anno Domini millesimo quadringentesimo trigesimo quarto, indictione decima tertia, per Dominum, præsentibus illustri eius filio Domino Philippo de Sabaudia Comite Ge-

bennensi, necnon Dominus Frãcisco Episcopo Gebennensi, &c. Iidem ferè qui suprà testes enumerantur, quibus adduntur *Guilliermus Dominus Aulæ nouæ, Amedeus de Chalam, Ioannes ex Comitibus Vallisspergiæ, Guilliermus de Gebennis, Petrus de Grolea, Guido Gerbasij milites, Vrbanus Siniserij, Rodulphus de Fesiniaco, Iacobus Orroy, Antonius de Draconibus, & Antonius de Romagnano doctores.*

XX.
Mauritianæ Militiæ prima institutio.

Quæ vbi in concessu recitata sunt, reliquis ibidem consistere iussis, in proximum penetrale sese Amedeus abdidit, abiectóque paludamento, omníque alio ornatu, vestes induit, quas in eum vsum sepositas habebat. Idem sex socij fecere; nec mora, cùm ecce Amedeus vnà cum illis medium sese infert, non iam ampliùs diademate conspicuus, sceptro insignis, purpura refulgens, sed in vili penula Heremitam potiùs, quàm Ducem præferens. Vestis omnibus erat talaris è panno rudiore, & villoso cinericij coloris, zona latiore præcincta, atque ad pedes demissa; pallium humeros tegebat, cui capitium erat adnexum, ea ferè forma, qua etiamnum hodie Parlamentorum Præsides in Gallia vtuntur; sed erat eadem capitij,

Militum vestis.

Postquam abdicauit Pon-

pallij, tunicæque materia, baculus illis in manu retortus, qualis Prisci æui heremitis appingi solet, promissa barba, & capilli de industria intonsi, venerandáque canitie conspicui augustiores faciebant. Crux aurea de collo suspensa pectori imminens, pietatem augebat: vnicum id natalium insigne retinuerant; cætera demissionem, paupertatémque spirabant.

tificatum, pileum rubrum retinuit, quē malè deinceps nonnulli Commilitonibus attribuerunt.

Commota tam insolenti spectaculo comitia, adeóque stupore defixi omnes, vt altum quoddam silentium latè omnia obtineret. Vbi verò receptis animis se se collegerunt, intenti in Patrem, & liberos, quò tandem hæc eruptura essent auidè præstolabantur; sed repentè auditi eiulatus, visæque filiorum innocentes lacrimæ, liberam gemitibus in omnium pectoribus viam laxauerunt. Confusæ plorantium, suspicientium, etiam inuidentium voces sic cuncta miscuerant, vt cùm omnes loquerentur, nemo audiretur; certabant singuli ad Amedeum accedere: sed cùm omnes irruerent, religione tacti, nemo erat qui se se illi admouere auderet; manus eius osculari vnum omnium erat votum, sed tam eos reue-

Motus animorum viso Amedeo.

rentia deterrebat, quàm amor ſtimulabat. Amedeus vt motum comprimeret, oſculo liberis impertito, cæteris in commune valere iuſſis, priuatim ſingulos ſe admiſſurum magna beneuolentiæ ſignificatione recepit.

XXI. Comitia ſoluuntur.

Ita ſoluto Conuentu cuncti domos ſuas primùm, ac deinde vicinas latè Prouincias facti huius fama impleturi diſcedunt. Amedeus cum ſocijs nouo ordini fundamenta poſiturus, in optato ſeceſſu deliteſcit, tanto clarior factus orbi vniuerſo, quantum obſcurus eſſe amauerat. Commilitonum nomina diligenter inueſtiganti, duo dumtaxat occurrerunt, Henricus de Colomberio, & Claudius de Saxo, cæteros ætas inuidit. Scio Monſtreletium & Alanum Carterium illis temporibus vicinos, imò verò annales noſtros Gallicos, in quibuſdam ab his, quæ tradita ſunt eſſe diuerſos, vt cùm multum auri veſtibus Amedei, & ſociorum circumponunt, Militum numerum augent, eíſque vitam luxu diffluentem obijciunt: ſed illi, aut incerta pro compertis tradiderunt, atque ita cæteros in fraudem induxerunt, aut, quod propius vero eſt, qui Amedeum in hoc ſe-

Primi Equites Mauriciani. Mõſtreletius non ſatis huius inſtituti gnarus. *Parad hiſtor. Sab. lib. 3. cap. 29.*

cessu secuti sunt, corruptis sacræ illius militiæ legibus licentiorem vitam agentes, argumentum spectantibus dederunt de initijs eadem temerè asseuerandi, quæ in progressu videbant: nos ex publicis autoritatibus, & illorum temporum actis manu exaratis certiora hausimus, quæ posteritati traderemus. XXII.

Æneæ Syluij de Mauricianis militibus testimonium.

Quibus vt maior fides accedat, ea oculati, & locupletissimi testis autoritate firmabimus; is erit Æneas Syluius (qui deinde Pontifex maximus Pij secundi nomen tulit) meminit iste non semel cùm in epistolis, tum in libris de Concilio Basileensi, tum in opere de statu Europæ, Ripalliensis secessus: sed maximè in Commentarijs vitæ suæ, quos (vt doctissimis viris placuit) sub Ioannis Gobelini Amanuensis sui nomine vulgauit, vt ita personatus libèriùs in laudes suas spatiaretur. Referam hoc loco paulò pluribus, quæ libro septimo ex proposito his de rebus commemorat. *Sabaudia*, inquit, *in Alpibus sita est, quæ Galliam ab Italia disterminant, & à mari Ligustico vsque ad Heluetios protenditur. Arelatensis Prouincia partem Sabaudiæ contingit, partem Delphinatus, & Rhodanus magnam percurrit partem, præci-*

Ioann. Gobelin. lib. 7. Comment. Pij 2.

*pua Sabaudiensis dignitas circa Lemanum Lacum, cui, & Gebenna, & Lausanna nobiliores Ciuitates adiacent. Sabaudiensem domum ex gente Saxonica profectam memorant: olim Comites fuere. Sigismundus Imperator in * Constantiensi Concilio, extincto Comitatu, Ducatum erexit; Primus eius gentis Dux Amedeus fuit, cuius Imperium, & vltra, & citra montes latè patuit. Duodecim Pontificales Ecclesiæ in eius ditione fuere. Vxorem duxit ex domo Burgundica Philippi Ducis * sororem: filiarum alteram Philippo Duci Mediolanensi tradidit, alteram Ludouico Regi Siciliæ, cuius suprà fecimus mentionem. Ludouico filio primogenito coniugem ex Cypro copulauit: affinitate omnibus ferè Christianis Regibus iunctus est: Fortunatissimum, vicinorum miseriæ fecerunt: in Gallia Burgundionum, & Armeniacorum dissidia flagrauerunt, & Angliæ furor Regnum vexauit: in Italia Veneti, & Florentini aduersus Mediolanensem Principem odio implacabili contenderunt. Amedeus procul ab armis in montibus regnans, nunc horum, nunc illorum arbiter eligebatur, atque vnus omnium existimabatur, qui sibi, & alijs rectè consulere nosset. Diu ad eum quasi ad alterum Salomonem hinc Itali, hinc Galli pro consilio de rebus arduis*

* Imò Camberij tempore Concilij Cōstant.

* Imò amitā, erat enim soror Ioannis, & Philippi Audacis filia.

Elogium Amedei.

Æui sui Salomon.

arduis recurrerunt. Et paulò pòst: *Hic igitur relicto Ducali fastigio, & omni sæculi pompa procul eiecta, gubernatione subditorum primogenito commissa, ad Heremum concessit. In ripa lacus Lemani è Regione Losannæ altissima fuerunt nemora, & sub his prata decurrentibus aquis irrigua: horum magnam partem muro cinxit, inclusitque Ceruos, & Damas, & quæ non sæuiunt in homines, feras; Propè in litore lacus Ecclesiam ædificauit, Sacerdotes induxit, præbendas erexit, & dignitates aliquas, & mansiones construxit, in quibus Canonici commodè degerent: nec procul hinc Palatium magni operis construxit, fossa, & propugnaculis oportunè munitum: in eo septem mansiones fuere, sex æquales, dignæ, quæ Cardinales reciperent; nulli sua defuit aula, nulli camera, & anticamera, & secreta quædam cubicula, seu preciosarum rerum receptacula. Septimam Principi dicatam nemo Rege, aut summo Pontifice iudicasset indignam. Hic Amedeus habitauit, quem sex Proceres secuti sunt grandæui, & ætate pares, quorum vxores iampridem obierant, nemo non sexagesimum annum attigerat: & quoniam Equestris ordinis milites fuerant, & sæpe in bellis ordines duxerant, nec sine gloria militauerant, in ipsa mutatione secularis habitus*

Ripalliæ descriptio.

Milites Mauriciani.

sub Amedeo Decano, & magistro suo professionem induerunt, & Sancti Mauritij appellari milites voluerunt: neque enim procul ab eo loco Sanctus Mauritius cum Legione Thebea pro Christi nomine Martyrium pertulit. Cuncti penulam, & pallium, & cingulum, & baculum retortum, quibus Heremitas vti videmus, assumpserunt, & barbam prolixam nutriuerunt, & crines intonsos gestauerunt. Loco Ripallia nomen fuit, mille passibus ferè ab oppido Thononio distanti. Cardinalis Sanctæ Crucis cùm iret secundò in Galliam de pace acturus, huc nauibus appulit. Amedeus per Syluam quam diximus muro cinctam obuiàm venit ad portam, quæ erat in litore. Spectaculo digna res, & quam posteri vix credant. Princeps sæculi Potentissimus, Gallis, atque Italis metuendus, quem aureis vestibus ornatum purpurati admodum multi circunsistere consuessent, & secures præire, atque armatorum sequi cohortes, & turba potentium, nunc sex tantùm Heremitis præcedentibus, & paucis sequentibus Sacerdotibus, in veste vili, & abiecta legatum Apostolicum excipit, veneratu digna societas visa; Crucem Auream Heremitæ in pectore gestauerunt, id tantùm nobilitatis signum retinuere, cætera contemptum sæculi præ se ferebant. venere in am-

plexus Cardinalis, & Amedeus, & multa se inuicem caritate deosculati sunt. Nec satis Cardinalis aut admirari, aut collaudare conuersionem Principis poterat, &c. Hæc diffusiùs recitaui, vt quale fuerit Amedei propositum in hoc vitæ genere instituendo intelligeretur, quod ex eiusdem Amedei testamento, aliísque autoritatibus publicis confirmabitur.

XXIII. Mauricianorum Militum institutum.

Vt igitur in pauca contraham, quæ ad hanc nouam militiam pertinent, hæc ferè sunt, quæ spectauit Amedeus: Vt scilicet multiplicibus curis sepositis quietam ageret reliquam vitam: in eum finem turres illæ in Ripalliensi nemore iuxta Monasterium ædificatæ, in quibus non Monasticam (falluntur qui scripserunt) sed secularem vitam non vulgari pietate coleret. Ne tamen secularem prorsus vitæ rationem ducere videretur, certas leges sibi, sociísque dixit, quas ab his etiam obseruari voluit, qui propositum eius deinceps æmularentur. Ac primò suum institutum, Ordinem militarem appellauit, eíque à Diuo Mauricio Sabaudiæ Patrono nomen imposuit, crucémque auream pro insigni addidit (hæc vera Mauricianorum Equitum origo, ple-

Onufrius Krãtzius, &c.

Ordo est militaris, isque Secularis.

risque omnibus ignorata) huic ordini magistrum præposuit, quem Decanum appellauit (à quo nomine fluxit error eorum, qui decem socios ei attribuerunt) cæteros, commilitones. Sabaudiæ Ducibus ad eos cooptandos ius summum esse voluit, participato tamen cum militibus consilio: vestis genus eisdem attribuit quale suprà descripsimus, pannosum scilicet, & demissionem spirans. Continentiam illis indixit quàm diu in eo loco agerent, missionem enim à Decano suo impetrare poterant: nocturnis, diurnísque precibus in monachorum vicinorum templo adesse iussit: Parsimoniam in victu singularem esse voluit, habita tamen ætatis, & conditionis eorum ratione; quod ex annuo canone illis attributo facilè colligitur: ducentos dumtaxat florenos auri singulis pro se, famulisq; suis assignauit, Decano verò, sexcentos, ita tamen vt iste suis sumptibus omnia ædificia sarta tecta procuraret: delectus rationem haberi mandauit, vt scilicet homines grandæui, vt plurimùm sexagenarij, è præcipua nobilitate cooptarentur, quiq; rebus gerendis, & maximè legationibus obeun-

Magistrum habet quem Decanum vocant.

Dux Sabaudiæ ius habet illius eligẽdi.

Vestitus.

Continentia.

Preces.

Victus ratio.

Quales eligendi.

Occupationes.

dis inclaruiſſent, vt nimirum quendam quaſi Senatum conſtituerent, in quo grauiſſima quæque negotia componerentur: ita fiebat, vt non ſuæ ſaluti modò, ſed etiam publicæ vtilitati in hoc ordine conſtituendo conſuleret Amedeus.

XXIV. Confirmatur hactenus tradita ex Amedei Teſtamento.

Quæ ne quis ad libitum ficta ſuſpicetur, præter ea quæ ex eius diplomate ſuprà deſcripta ſunt, concepta Teſtamenti ipſius verba cauebunt. *Item quia prænominatus Dominus noſter Dux teſtator autore Deo iam erexit, & fundauit iuxta dictum Monaſterium ſuum Ripalliæ à parte venti vnum Conuentum SEPTEM MILITVM SECVLARIVM, & pro illorum ſtatu, & incolatu ſeptem domos contiguas in ipſo loco cum membris opportunis ſub clauſuris, dote, & ordinationibus infraſcriptis, videlicet in toto circuitu, & extra omnia ædificia dictorum Monaſterij, & domorum militarium vnam bonam, & ſufficientem clauſuram murorum, ſeu nemorum. Et extra ipſa mænia ab extrà bona, & profunda foſſalia in ambitu dumtaxat nemorum, prædictis domibus, & ædificijs militaribus deſeruientium pro defenſione, & ſecuritate dicti Monaſterij, & domorum militarium prædictarum, vult, iubet, & or-*

Equitum ſeu Militum numerus.

dinat idem testator infra biennium post ipsius decessum per dictum eius hæredem infrascriptum votiuè compleri, & perfici ea, quæ de præmissis post mortem eiusdem domini testatoris restarent perficienda. Item decreuit idem dominus testator, vt dicit, quòd tam hac vice, quàm in futurum post decessum, vel recessum alicuius ipsorum septem militum per ipsum dominum testatorem, dum vixerit in humanis, & post eius decessum per suos successores Duces Sabaudiæ viuentes pro tempore, ad quos idem Dominus testator ipsorum militum de nouo assumendorum, quotiens opus erit, electionem cum aliorum militum tunc ibidem degentium consilio vult, & disponit perpetuè, & pleno iure pertinere, eligantur, & assumantur ad gremium dicti Conuentus viri egregij, in ordine militari constituti, ætate prouecti, in actibus militaribus honorabilibus, & longinquis viagijs, ac peregrinationibus, Principum Consilio, & legationibus, ac alijs virtuosis, & arduis negotijs diu commendabiliter exercitati, prudentia, & probitate comprobati. Et ab omni opprobrioso crimine immaculati, mundanæque militiæ, ac pompæ pro felici vitæ suæ conclusione, & salute sponte renuntiare, & deinceps continenter, & virtualiter viuere dispositi, qui tanquam Pro-

Electio.

Quales eligendi.

Quid præstare teneantur.

ceres, & consiliarij præfatorum domini nostri Ducis testatoris, ac eius successorum Ducum Sabaudiæ, eorúmque Patriæ, in ijs præsertim, quæ militaria, & alia ardua politica concernunt negotia, in casibus occurrentibus, & de quibus eis dare consilium licebit, fideliter ipsis dominis, & Patriæ consulere valeant, ac etiam teneantur, prout idem Dominus testator singulariter confidit, & hac de causa post honorem Dei, ad huiusmodi fundationem pro Reipub. totius patriæ suæ vtilitate asserit se specialiter esse motum. Item decreuit idem Dominus testator vt dicit, quòd ipsi septem milites habeant perpetuè à domibus suis prædictis plenum, & liberum accessum ad Ecclesiam dicti Monasterij Ripailliæ; dum ibidem diuina celebrantur officia die, ac nocte pro Missis, & alijs horis Canonicis audiendis, suísque orationibus dicendis, ac deuotionibus exequendis: ita quòd Abbas & Canonici ipsius Monasterij sint in spiritualibus ministri, & seruitores militum prædictorum. Item decreuit idem dominus testator, vt dicit, quòd vnus ex Præfatis septem militibus per ipsum dominum testatorem dum vixerit, & post eius decessum per successores suos prædictos Duces Sabaudiæ cum aliorum militum dicti Conuentus Consilio eligendus constituatur, Et sit Decanus

Finis huius sacræ Militiæ.

Exercitia Pietatis.

Quam obediētiam profiteantur.

aliorum sex militum, ac eis præsit, & imperet in, & circa honestum modũ viuendi, cui cæteri in omnibus licitis, & honestis obedire teneantur: pro cuius quidem Conuentus militaris dote, ac ipsorũ militum congrua sustentatione Præfatus Dominus testator asserit se decreuisse, & velle dare, & assignare perpetuè, & securè prædicto conuentui mille, & octies centũ Florenos auri parui ponderis, valente, seu computato pro quolibet ipsorũ Florenorum duodecim grossos monetæ communis ipsius Domini testatoris annuæ reuenutæ, in & super rebus, & locis cõuenientibus; Volens, & disponẽs idem dominus testator, quòd Decanus qui fuerit ibidem pro tẽpore, inde percipiat, & percipere debeat singulis annis sexcentum Florenos, & quilibet aliorum sex militum, ducentos Florenos ponderis, & valoris prædictorum, pro suis suorúmque seruitorum particularium victu, & vestitu; Ita tamen quòd idem Decanus pro tempore existens suis proprijs sumptibus debeat manutenere coopersturam omnium domorum, & ædificiorum, nec non supportare onus victus, & vestitus, ac salariorum seruitorum communium ipsius Conuentus, cum alijs super hoc fiendis per ipsum dominum testatorem ordinatis: idcirco præfatus dominus testator singulari deuotione ductus ad prædictæ fũdationis complementũ,

Decani reditus.

Item aliorũ.

vt dictũ est, vult, & disponit, & iubet, &c. si forsitan idem dominus testator in vita sua fundationem huiusmodi quoad dotem, & ædificia iam inchoata, clausuramq́; ac fossalia prædicta morte præuentus (quod absit) non adimpleuerit, hæres suus vniuersalis infrascriptus omne, & quicquid præmissorũ omniũ cõplemento, tẽpore obitus ipsius domini testatoris defuerit, perficere, & complere teneatur.

Ex his nemo non facilè intelligit quàm religiosa fuerit Amedei mens in hoc instituto capessendo, quámque aliena ab eo fuco quem inuidiosè nonnulli, alij per calumniam ipsi adlinere tentarunt, de quorum imposturis suus erit infrà dicendi locus.

Erit tamen fortasse aliquis cui tam impensa Amedei in Mauricianos Equites cura suspicionem inijciet, vilescere tum cœpisse ordinem, quem ab Annunciatæ Virginis nomine clarum fecerat Auus eius Amedeus Viridis, ideoq́; illũ (quod in alijs Prouincijs cõtigisse scimus) antiquo, vel abrogato, vel fastidito, nouo vni illustrando, & promouẽdo attendisse. Sed erat vir sapiẽtissim⁹, & antiqui moris tenacior, & auitæ gloriæ studiosior, quàm vt vetera nouis, non sine leuitatis nota, posthabe- XXV. Ordinem Annunciatæ Virginis illustrat Amedeus.

ret. Tantùm igitur abest vt maiorum institutis quicquam decedere pateretur optimus Princeps, quin cùm de Mauriciano ordine sollicitior videbatur, Virgineum (velut, præcipuum Serenissimæ Domus ornamentum) Primogenito conferebat, vti suprà ex tabulis eius obseruatum est. Imò verò hoc ipso anno priusquam Ripalliam migraret, Comitia sodalitij huius edixit ad Petram Castri (vbi scilicet prima illius iacta sunt fundamenta) in quibus hæ leges conditæ, & ad primas additæ sunt decimotertio Februarij: Vt scilicet audita Sodalis cuiuslibet morte, cæteri omnes atrati incederent, totisq; nouem diebus ab Equestri Torque ferẽdo abstinerent. Vt defuncti Torquis solemni ritu offerretur: Vt admissionis ordine seruato in iustis persoluendis nullo discrimine Sodales incederent. Vt qui aliquam in se notam infamiæ suscepisset, ad petitionem Heraldi à Sodalitij Magistro missi, Torquem redderet. Vt denique Sodalium nulli integrnm esset, vllum Torquatæ cuiusuis alius militiæ insigne admittere. Quibus Legibus ab Amedeo Duce, & Magistro supremo sancitis subscripsere Ludoui-

Num. 16.

cus Marchio Saluciarum, N. Comes montis Reuelli, Antónius de Grolea, Humbertus Baſtardus Sabaudiæ, Ricardus Montis Canuti, Ioannes Chautagniæ, Manfredus Salucienſis Sabaudiæ Mareſcallus, Ludouicus Moreæ.

Quæ quidem leges ad eas additæ ſunt, quas idem Princeps primo Maij anni M. CCCC. IX. tulerat Caſtellione Dombarum. Earum exordium è Gallico de verbo expreſſum ſic habet. *Nos Amedeus Comes Sabaudiæ, Dux Chablasij, & Auguſtæ, Marchio in Italia, Comes Genuenſis, &c. Omnibus, in quorum manus præſentes venerint, notum facimus; Quòd cùm felicis memoriæ Dominus, & Auus noster Amedeus Sabaudiæ Comes Excellentiſſimus, & Potentiſſimus Princeps, qui in Apulia diem obijt extremum; ad honorem Dei, Beatæque Virginis, & XV. MYSTERIORVM eius, nec non omnium Sanctorum, & totius Curiæ cœleſtis instituiſſet Ordinem Collaris nodis intertexti, in ſymboli modum, eiuſque ordinis (in quem non niſi XV. adlegi poſſent) tum ipſe, tum Succeſſores eius Princeps, & Magister fuerit; Atque ad eiuſdem conſeruationem certæ quædam Conſtitutiones, & Leges editæ fuiſſent, quæ tum ad vitæ rationem, tum*

Reſcriptum Amedei in quo declarātur initia huius Ordinis.

ad funus Sodalium è viuis abeuntium pertinerent, quarum Constitutionum non satis constans esset memoria, periculúmque esset, ne in dies magis, ac magis ex hominum mentibus delerentur; Cúmque idem Auus noster Cœnobium Ordinis Carthusiensium fundasset, & dotasset in oppido Petræ Castri Diœcesis Bellicensis, in quo quindecim Sacerdotes singulis diebus sacris mysterijs operarentur: Atque hunc quidem Ordinem prædictus Auus noster, & felicis recordationis Excellentißimus, & Potentißimus Princeps, ac Parens noster, nósque ipsi hactenus obseruauerimus: Hinc est, quòd nos dictus Comes de consilio carißimi, & dilectißimi Patrui nostri Ludouici de Sabaudia Principis Moreæ, & carißimorum, dilectorúmque consobrinorum, & fidelium nostrorum D. Odonis de Villars, Domini de Baucio, D. Humberti de Villars Seissel, Domini Sancti Hippolyti, & Orbæ; nec non dilectorum, & fidelium Consiliariorum D. Ioannis de la Baume domini de Valusin, D. Bonifacij de Chalan Mareschalli Sabaudiæ, & D. Antonij de Grolea; Volentes vt in posterum Leges, & Constitutiones eiusdem Ordinis obseruentur; Eas colligi, & quidquid ad eundem Ordinem pertinet in vnam summam redigi mandauimus, secundùm

quam perpetuò deinceps, & inuiolabiliter obseruentur.

Non adſcribam hîc, ne ſim longior, ſingula Conſtitutionum capita, quæ in Hiſtoria noſtra Sabaudica magis appoſitè referentur. Et ab his quoque fuſiùs hoc loco enarrandis abſtinuiſſem, ſi ab olido pruritu temperarent laſciuientiũ quorundam ſcriptorum manus, quæ Harpyiarum inſtar ſacra, profana contactu ſuo polluere non ceſſant. Diceres illos in fœtitutinis, & olenticetis educatos Camerinam ſecum trahere, qua vel ipſa Pæſta corrumpant. Quid enim à Principe Chriſtiano vel cum Religione magis, vel magis cum fortitudine coniunctum potuit excogitari, quàm ſe, ſuorúmque fortiſſimos diuino cultu ita mancipare, vt ſerui, vel captiui inſtar, inſertum Catenæ collum præferre non dubitaret? Hîc tamen impuri oris homines, vt omnia calumnientur, neſcio quos ab Idalia crobylos, nexus, & flores ſomniant, Principi nuſquam cogitatos. Crucem alij velut ſacræ militiæ teſſeram ferebant, eam Amedei Maiores Gentilitia familiæ ſuæ arma eſſe voluerunt, vt Religionis propagandæ ſtudium, ſibi

Refelluntur impuræ quorundam imposturæ circa Ordinis huius principia.

propè innatum profiterentur. Verùm, vt auitæ laudi nouos ſtolones viridis inſereret Amedeus, felices numellas fabricauit, quibus generóſiſſimum quemque ſuorum vinciret, tum ſuo, tum Aui ſui Amedei magni exemplo permotum. Hinc arcani characteres F. E. R. T. Torqui aureo ſapienter intexti, vt quoties, vel ipſe, vel Socij ſuum inſigne aduerterent, illius fortitudinis æmulatione ſuccenderentur, qua Sarracenis fugatis, Rhodos eſſet in libertatem aſſerta. Verùm ne in catena ſeruilem auerſarentur conditionem, Bullam de ea ſuſpenderat, quæ Salutatam ab Angelo Virginem exprimeret, tum cùm Rex Regum, ac Principum Princeps *Formam ſerui accipiens habitu inuentus eſt vt homo.* Ac ne quod Pietatis deeſſet argumentum, in honorem quindecim Myſteriorum, quæ in B. Virgine veneramur, totidem ſacræ huius Militiæ Sodales eſſe iuſſit, totidémque Myſtas, qui Deo pro illorum incolumitate litarent.

Quæ omnia non vnæ Amedei noſtri Tabulæ ſuprà recitatæ plana faciunt, ſed ipſum Amedei viridis huius ſacræ Militiæ autoris Teſtamentum tam a-

pertè declarat, vt nullus dubitationi locus relinquatur: ſic igitur habent verba Teſtamenti. *Item præfatus Dominus Amedeus Comes Sabaudiæ Teſtator in ſuæ mentis conſideratione reuoluens honores, beneficia, & commoda ſuis temporibus habita & obtenta gratiâ, & miſericordiâ Omnipotentis Domini, qui ipſum cum laude, & honore non modico tam contra hoſtes Chriſtianæ fidei, quàm eius inobedientes Rebelles, & contrarios ſua mirabili poteſtate victorem fecit in pluribus. Ad laudem Domini noſtri Ieſu Chriſti, Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, & glorioſæ genitricis Beatæ Mariæ, ſanctorúmque & ſanctarum Dei, & totius Curiæ Cœlorum vt peccatis ſuis propitiatores exiſtant, vult, diſponit, & ordinat quòd in caſtro ſuo Petræ caſtri fundetur, & fiat, conſtruatur, & fabricetur vnum venerandum Cœnobium ſeu Monaſterium ſub nomine, & ad honorem Beatæ Virginis Mariæ Patrum Heremitarum ordinis Cartuſienſis. In quo ſint, & adeſſe debeant perpetuò QVINDECIM Patres Cartuſienſes ad honorem QVINDECIM GAVDIORVM INTEMERATAE VIRGINIS MARIAE, qui ibidem ſingulis diebus debeant, & teneantur Miſſarum ſolemnia, & alia diuina officia celebrare pro re-*

medio animæ suæ, & prædecessorum suorum; Necnon pro remedio animarum aliorum dominorum, & militum, qui de ordine collaris sui fuerunt, sunt, & esse contigerit in futurum. Cuiquidem monasterio totum castrum Petræ castri, & ambitum suum, vnà cum toto territorio in quo situm est ab introitu dicti castri, vbicumque supra rupem dat, & legat, vnà cum omnibus, & singulis arboribus, plateis, ingreßibus, egressibus, pertinentijs, & appendentijs vniuersis; & ipsum Monasterium, & Fratres prædictos in eis instituit.

His auspicijs Orientem ingressus Amedeus, Imperatorem Ioannem libertati, deinde Solio suo, atque ad extremum Romanæ Ecclesiæ ingenti Christiani Orbis gratulatione reddidit. His cunabulis verè Sanctis, verè Religiosis increuit Sabaudici Torquis Nobilitas, cui, qui de procaci ingenio suo inuerecundas adijciunt è Papho Conchas, & arcanos characteres petulanti interpretatione fœdant, velut sacrilegi impostores apud veritatis tribunal meritò vapulabunt. Sed hanc laudem Amedeo nostro posteritas debet, quòd pro singulari sua in res sacras pietate, & in Auum suum obseruantia,

Reli-

Religiosissimi Ordinis verum institutum latere non sit passus, relatis in publicas authoritates legibus, quas nascenti Militiæ dixerat Auus, nouísque hoc ipso anno editis, quibus antiquæ illustrarentur, ac confirmarentur. Sed vt è diuerticulo in viam redeamus;

XVI. Basileensis Concilij progressus.

Crediderat Amedeus, cùm se abdebat, constantiorem fore in Ecclesia pacem, quàm euentu didicit: videbat quidem animos partium, quasi ex longa, & graui valetudine emersos, non tam morbi reliquijs, quàm suspicionibus inquietari: Sed sanum esse corpus iudicabat, ídque solum procurandum, vt sanitati assuesceret. Triennium ferè tenuit ea pax, quam Eugenio cum Basileensibus reconciliato factam diximus, crebris tamen initiò motiunculis, mox grauioribus offensis labefactata. Procedentibus enim Basileensibus ad morum instaurationem, & multa molientibus contra Pontificiam autoritatem, occulto paucorum odio, manifesta (quanquam fortasse non ita prudenti) aliorum caritate; tandem apparuit impetum offensionum languisse, memoriam valuisse; nec tam inductam & coalitam, quàm opertam fuisse vete-

Iterum turbæ Eugenium inter, & Concilium.

rem cicatricem. Non ferebat Eugenius Indulgentias non de sua auctoritate promulgari, tolli appellationes ad Sedem Apostolicam, Annatas, cæteráque iura Pontificia sine suo consensu abrogari, aliáque tentari, de quibus grauiter, modestè tamen in epistola quadam expostulabat. Et verò nondum satis confirmata potentia mitioribus consilijs tuenda, Patientiæ fama quærenda, benignitate, & caritate innotescendum erat: valuítque apud plerosque eius contatio, quam eò vsque adhibuit, dum spes fuit concordiæ retinendæ; sed cùm Imperatoris Græci, & Patriarchæ Constantinopolitani aduentu erigerētur omnium animi, Pontifice eos ad se modis omnibus trahente, Basileensibus nullas non artes adhibentibus, vt Basileam, vel Auenionem tenerent, vtrisque diuersos vnionis modos proponentibus, Oriente Latinorum insaniam ridente, qui sibi ipsi dissentientes aliorum vnionem tentarent, tandem Eugenins euicit, vt Græci Venetijs exscensionem facerent, Ferrariam venturi, qua in vrbe eorum, vt aiebat, commodo consulturus, reuera vt Basileenses dissiparet,

Epist. ad Legatos suos in Append. Conc. p. 219.

Græcorum aduentus.

Concilium edixerat. Qua de re monendum è vestigio Amedeum Pontifex duxit, datis ad eum his litteris, *Eugenius, &c. Dudum tuæ Nobilitati notissimum esse credimus cùm sæpenumero antea, & ad extremum in mense Maij præterito Græcorum oratores ad nos venissent, séque ad sanctissimam, optatissimámque vnionem nobiscum paratos esse profiterentur, post multa fuimus ab eis magna cum instantia requisiti, vt rem istam deseri non pateremur: quin potiùs opera, & diligentia nostra ad optatum finem perduci curaremus. Asserebant omnes, qui quæsiuerant eos in Auinionem perducere, potiùs mortem eorum, quàm Ecclesiæ vnionem quærere: cúmque nos hoc tantæ necessitatis articulo constringi videremur, neque alium modum ad eam sanctissimam vnionem consequendam nobis superesse apertissimè cerneremus, eorum petitionibus libenter annuimus, Galeásque, & alia necessaria parare iussimus, licèt cum magnis laboribus, & impensis, eásque Galeas cum oratoribus nostris, vnà cum oratoribus tunc Basileensis Concilij, & alijs requisitis Constantinopolim misimus fiduciam habentes in Domino, vt sanctissimum opus, quod nostris mentibus inspirauerat, bono, & felici fine concluderet, ne-*

Eugenius Amedeum de Græcorum appulsu, & indictione Ferrariensis Concilij certiorem facit.

que ipso Deo miserante destituti sumus spe, & desiderio nostro. Nam, quod ad tuam consolationem scribimus, die octaua præsentis mensis Carissimus in Christo filius noster Ioannes Imperator Græcorum, & Venerabilis frater Ioseph Patriarcha Constantinopolitanus cum Magna Prelatorum, Nobilium, & aliorum Græcorum multitudine, ac Armeniorum Procuratoribus, cum Galeis prædictis Portum Venetiarum applicuerunt, venturi quàm primùm ad hoc sacrum œcumenicum Ferrariense Concilium. Quæ ad consolationem tuam significauimus, quem veluti fidelissimum Principem non dubitamus plurimum gaudij suscepturum. Ecce manus Domini magnificata est in virtute, adduxit enim ad nos filios nostros per multa annorum spatia à nobis antè diuisos, vt vna mentium fide, vna pietatis actione nobiscùm conueniant, exultent, epulentur, & delectentur in lætitia: Parati sumus illos tota mentis alacritate suscipere, cum illis ad consequendam huiusmodi vnionem omni studio, omni industria, omnibus denique viribus laborare, nec quicquam nobis possibile prætermittere, quò minùs tam diuinum opus debitum sortiatur effectum. In qua re operas, & fauores tuos plurimum adiumenti speramus allaturos. Quare exulta

in Domino, dilecte fili, illique nobiscum offeras hostias iubilationis, & laudis, qui fecit nobiscum misericordiam suam: accingere denique, Princeps inclyte, vt hoc sanctissimum opus orationibus, eleemosynis, & ieiuniis iuues; Deinde per tuos oratores ad hoc sacrum Concilium œcumenicum quàm primùm transmittendos, & alios prout prudentiæ tuæ melius videbitur, opportunis fauoribus, & auxiliis aßistas. Conuertentur enim ad te inferiorum oculi, præsertim fidelium tibi subditorum, putabúntque omnes sibi faciendum esse, quod à tua nobilitate fieri videbunt. Ipsi quoque Græci ex istis tuis facinoribus, hac tua aßistentia, & obseruatione Sedis Apostolicæ, quid honoris, obedientiæ, & deuotionis eidem debeant Sedi exemplum accipient: sicque operatio tua erit magistra publicæ disciplinæ, & multorum salute lucrum facies animæ tuæ. Enimverò, dilecte fili, nihil virtuti tuæ accommodatius, nihil progenitorum tuorum gestis conuenientius in præsentiarum potest accedere, nihil solio gloriæ Principatus tui dignius, quàm vt tantorum bonorum particeps fias, & sis inter primos virtute, meritis, & exemplis: nihil ergo est reliquum, quàm vt quæ suprà præmisimus exequaris: ad quæ licèt ipsa te animi tui magnitudo

impellat, tamen ne nostrum desit officium, si quid adijcere potest adhortatio nostra, te hortamur per viscera misericordiæ Dei nostri, qui inter Principes terræ magnum te fecit, vt ea omnia parato, ac volenti animo intendas, quemadmodum de tua fide, bonitate, caritate, & virtute præcipuam in Domino fiduciam obtinemus. Datum Ferrariæ an. 1437. 4. *Id. Febr. Pont an.* 7.

XXVII. Basileenses Eugenio diē dicunt.

Actum de suis rebus existimabāt Basileenses, si Concilium Ferrariæ procederet: nullum igitur non lapidem mouerunt, vt Græcos auerterent, omnibúsque Christi fidelibus schismaticis terrorem inijcerent: & afferebantur quotidie ex Italia rumores noui, quibus Eugenij fama non modicè onerabatur. Vnguem in vlcere non pono, hoc dico,, persuasum fuisse quam plurimis seu inscitiâ, seu arte maleuolorum, non nisi cum Christiani nominis opprobrio Romanam sedem ab Eugenio insideri; non iniquum modò illum in alios, sed in se ipsum quoque, qui pro libidine facta sua infecta vellet, & quam dederat fidem de non disturbanda Basileensium congregatione; nulla Sacramenti Religione rescinderet. Hæc, & id genus alia passim iactata,

Sessio. 16.

offensionum auidi, lætis auribus; modesti, inuitis, sed tamen credulis excipiebant: atque vt pristinas iras reuoluentibus prona est vindictæ cupiditas, facile fuit sopitos ignes exsuscitare, lata in Pontificem sententia, qua dies illi diceretur, decretis velut in contumacem pœnis, si intercederet.

XXVIII. Eugeni' hortatur Amedeum, vt Ferrariensi Concilio adhæreat.

Occalluerat ad has minas Eugenius, seu factorum conscientiâ, seu partium studijs securus. Illis igitur pro authoritate increpitis, Principes Christianos certiores de tota re facere pergebat; Sed Amedeum (cuius authoritas per ea tempora suffragij prærogatiuam fere apud omnes obtinebat) ante alios, cui sua omnia aperire, perveteri amicitia consueuerat. *Iam intelligis* (ait, expositis Basileensium atrocibus minis) *dilecte fili, quid egerimus, quidque illi moliti sint, & moliantur in dies. Opus enim iusti ad vitam, fructus autem impij ad peccatum, præstolatio impiorum furor. Ingredere igitur (te per viscera misericordiæ Dei hortamur) vt bonus operarius in agrum Dominicum, & quemadmodum maiores tui Ecclesiæ Dei, & Apostolicæ Sedis quieti, paci, & vnitati, consilijs, & auxilijs, etiam*

Sabaudi Principes fidei propagãdæ studiosissimi.

personis proprijs astiterunt, ac fidem Catholicam longis finibus, & limitibus ampliare adiuuerunt, exterminantes etiam gladio sæuissimos hostes, qui illius gloriam obtenebrare conati sunt: Ita & te ad has necessitates felicibus auspicijs seruatum esse ostendas,

Amedei authoritas.

vt in tempore opportuno tua Protectione, tua cura, tua opera defensentur, quantum tui animi magnitudo, grauitas, & sapientia viderint expedire, ne homines temerarij Populos debiles, & infirmos terrendo, & seducendo corrumpant. Quod cùm feceris, & per ipsam rem iustitia, & tuis dignis exemplis reliqui in hoc Dei opere contra seditiosos ipsos facilè præualebunt, quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Circa quæ commisimus aliqua venerabili fratri Episcopo Caualli-censi Nuntio nostro tibi referenda, cui velit tua Celsitudo fidem credulitatis plenariam adhibere. Datum Ferrariæ an. 1437. 15. Kal. Mart. Pont. 7.

XXIX. Eugeni⁹ Ludouico in eundem sensum scribit.

Addidit Eugenius alias ad Ludouicum Principem perhonorificas, in quibus præter cætera hæc habentur. *Præterea quamquam scimus Dilectum filium nobilem virum Amedeum Ducem Sabaudiæ ad incrementum fidei, nostrum, ac Ecclesiæ*

Romanæ ſtatum ſincera voluntate diſpoſitum, & ſupernacuum eſſe ſuam SERENITATEM hortationibus incitare, tamen magnitudo rei poſtulat, vt etiam à ſuperuacuis hortationibus non deſiſtamus. Propterea filialem tuam deuotionem requirimus, & hortamur in Domino, vt dictum Ducem ad hoc ardentem, tuis ſuaſionibus ardentiorem efficere ſtudeas, vt in hac naſcenti perturbatione Eccleſiæ reminiſcatur, & ea efficere ſtudeat, vt ſecum in deuotione, & fide certet, & ſeipſum ſuperare conetur. Quibus in rebus Præfatus Dux, ac tua nobilitas nihil Deo gratius, fidei, & Eccleſiæ ſalutarius, nobis acceptius, & ſuæ Celſitudini, & tibi conuenientius efficere poteſt, & ob id dictam Sedem, & nos plurimùm obligatos efficietis, &c. Amedei pietas erga ſedẽ Apoſt. commendatur.

Quin, & ad ipſos Amedei Conſiliarios eiuſdem argumenti epiſtolam Pontifex eodem tempore ſcribendam duxit, cuius initium ſic habet, *Eugenius, &c. Venerabilibus Fratribus, & dilectis filijs Conſilio dilecti filij nobilis Viri Amedei Ducis Sabaudiæ ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem, &c.* cætera ferè, vt in ſuperiori. Eadem Conſiliarijs ſcripta.

XXX.

Cogitauerat Eugenius conciliatis ſibi Græcis, Reges, & Principes Chri- Turbæ inualeſcunt.

ſtianos facilè Ferrariam ſuos Oratores miſſuros, vt in partem eius gloriæ venirent, quæ ex Orientalis ſchiſmatis extinctione redibat; ſed ea erat Concilij renitentis autoritas, quæ multos ſibi coniunctos detineret, multos anxietate diſtraheret, pleroſque omnes à Pontifice abſterreret, itavt quam principio anni poſſe inchoari ſynodum crediderat, vix fine habuerit initium: graſſantibus autem inter partes odijs, valuere, qui Baſileæ maioribus auſis promptiores, & zelo magis, quàm ex vſu præſenti, pridie kal. Aug. Monitorio edito
Seſſio. 26. rurſum Eugenio comminati ſunt, in quo de multis, iiſque grauiſſimis criminibus poſtulabatur: & quia ſeſſione quarta decreuerãt, vt Pontifex à creandis Cardinalibus pendente Concilio abſtineret, eíque decreto non à Præſidibus modò Concilij, ſed ab ipſo quoque Eugenio autoritas acceſſerat; alio
Seſſ. 27. decreto 6. kal. Octob. edito, Baſileenſes purpura illos exuerunt, quos poſtea ab eodem Pontifice ea donatos intellexerant. Quo ipſo tempore Eugenius nouo reſcripto Ferrarienſe Concilium indixit, Baſileenſe diſſoluit, acta eius omnia deinceps irrita eſſe iuſſit, exce-

ptis ijs, quæ ad Bohemos pertinerent, suísque literis, cùm alios Principes Christianos, tum Amedeum nostrum denuò hortari institit, vt in suas partes transirent, misso ad singulos illius Bullæ exemplari, qua Basileensium conuentum abrogabat, quam quia Colonienses ediderunt, non repeto. Quas autem Amedeo inscripsit, sic habent. *In Append. Conc. pag. 215.*

XXXI. Iterum Eugenius Ferrariense Concilium suadet.

Cùm Basileense Concilium ad Ciuitatem Ferrariensem pro œcumenico Concilio ibidem celebrando, tam propter Occidentalis, & Orientalis Ecclesiarum vnitatem, quàm reformationem Ecclesiæ, ac pacem Christiani Populi totis viribus Deo auctore procurandis, ac alijs iustis causis transtulerimus, prout tua Celsa nobilitas per copiam præsentibus introclusam latiùs videre poterit, tibi tanquam nostro, & Romanæ Ecclesiæ filio inter cæteros Catholicos Principes carissimo, huiusmodi translationem significandam esse duximus: Eandem tuam nobilitatem enixè rogantes, ac in Domino exhortantes, vt cum per Dei gratiam speremus, imò certi reddamur, quòd Carissimus in Christo filius noster Ioannes Romæorum Imperator illustris, ac venerabilis frater noster Ioseph Patriarcha Constantinopolitanus, cum magna Prælatorum Græcorum multitudine, pro quibus con-

ducendis Galeas, & cæteras alias res opportunas, atque inter nos conuentas misimus, circa Kalendas mensis Nouembris proximè futuri ad præfatum Concilium proculdubio venturi sint, tuos Oratores, iuxta rei huius magnitudinem sufficiens mandatum habentes, ad ipsum œcumenicum Concilium, & hanc Dei causam, quæ cæteris rebus præponenda est, quàm primùm poteris transmittere velis. Et insuper Prælatos in tuo dominio, & territorio existentes, exemptos, & non exemptos, qui de iure, siue antiqua consuetudine ad generalia Concilia accedere tenentur, hortari, atque requirere velis, vt quàm celerrimè poterunt ad dictum Concilium veniant, vt in eo, Spiritus Sancti gratia suffragante, per tuorum assistentiam, ac sapientiam, ac aliorum Catholicorum Principum, ac Prælatorum, ea Deo propitio tractentur, & agantur, quæ ad ipsius Dei laudem cedãt, fidei Catholicæ incrementum, Pacem Christianorum, & exaltationem Ecclesiæ suæ sanctæ. Datum Bononiæ, an. 1437. 12. Kal. Octob. Pontif. an. 7.

XXXII. Ferrariâ Florentiam trãsfertur Concilium.

Conuenerant iam pridem Basileam omnes Prælati Sabaudienses, neque integrum erat Amedeo illos reuocare; maximè cùm è Gallia nulli in Italiam commearent. Vnus igitur Aymericus

Antistes Montis Regalensis non inuito Amedeo Ferrariam tenuit, reliqui Basileæ consederunt, verito Duce conscientijs ipsorum vim inferre. Interea Ferrariæ pestis sæuire, adeóque inualescere, vt alia Concilio sedes fuerit deligenda. Florentiam Eugenius maximè omnium ex vsu suo esse duxit. Eò igitur cùm migrasset, nihil antiquius habuit, quàm sua cum Amedeo nostro participare consilia; ipso enim quo Ciuitatem ingressus est die, has ad eum literas dedit. *Cùm variæ nobis, multiplicésque semper hactenus incubuerint sollicitudines ad commissum desuper officium pastoralis curæ gregis Dominici debitè exequẽdum, & omni ex parte laudabilis sollicitudo est visa circa rem vnionis Orientalis Ecclesiæ cum ecclesia Occidentali, quæ Dei miseratione nostris temporibus oblata est: Ad quam tractandam, vt dudum iam feliciter cæpimus vnionem, ac ipso Domino, & Deo nostro propitio obtinendam totis animi, & corporis viribus properamus. Et licèt multos hactenus in ea re perpessi fuerimus labores, pluribus tamen anteactis mensibus, immixta laboribus ipsis multa, ob superuenientem in Ciuitate Ferrariensi pestem, subymus etiam mortis pericula, quam vigentem, & continuò*

Eugenij literæ ad Amedeum.

inualescentem multis, ac penè omnibus in eodem loco pro œcumenico Concilio existentibus, & locum etiam propter hoc desiderantibus, ea ratione declinare supersedimus, vt si fortè per hyemis aduentum, vt verisimile erat, ea cessaret pestis, inchoatam huiusmodi vnionem Orientalis Ecclesiæ, in loco vbi cœpta fuerat ad optatum finem perduceremus: cùm verò ea pestis per ipsam hyemem, vt antea, perseueraret, nullíque amodò dubium videretur quin per ver, & æstatem continuò perseueraret, ne tantum, & diebus nostris incomparabile ex huiusmodi morbo pestis intercipi, aut aliquo modo turbari posset, & liberum esset omnibus pro Dei gloria in hoc sacro œcumenico Concilio in nomine Domini Sabaoth celebrandi nobiscum vtriusque Occidentalis, & Orientalis Ecclesiæ, accedente consensu, dictum œcumenicum Concilium, prout ex copia translationis, quam hîc mittimus introclusam, videre poteris, transtulimus ad Ciuitatem Florentinam, locum quidem ad id idoneum, & semper aliâs, quoties de ipso futuro Concilio tractatum fuit, nominatum, tanquam omnibus nationibus, & populis, vt audiebamus, valdè gratum. Ea autem translatione facta, & cedulis de nostro, & Romanæ Curiæ descensu ex more publico in loco affixis, iter ingressi, tandem Duce

Domino, ipsam Florentinam Ciuitatem præsenti die applicuimus, vbi magna cum Cleri, & Populi alacritate suscepti fuimus. Quod tuæ CELSITVDINI ad gaudium facimus notum, eandem in Domino exhortantes, &c. ferè totidem verbis, vt in proximè superioribus. *Datum Florentiæ An. 1438. 6. Kal. Febr. Pont. an. 8.*

XXXIII.

Basileenses Concilium ab Eugenio indictum damnant. *Sess. 28.*

Exasperabant ista vehementiùs Basileenses, qui kalendis Octobris anni superioris Eugenium publicè contumacem pronuntiarant, & post aliquot dies Ferrariense Concilium ab eo indictum damnarant, multa Pontifici atrocia obijcientes, ac præsertim violatam fidem; quòd cùm ante aliquot annos *declarasset & iurasset se deinceps à nouitatibus, & grauaminibus, seu præiudicijs inferendis huic Sacro Concilio, aut suppositis eius, & adhærentibus eidem realiter effectu destiturum*, idem tamen Concilium dissoluere tentaret. Hæc, aliáque id genus sæpe retractata, adeò incenderunt animos eorum, qui Basileæ remanserant (secesserant enim Cardinales omnes, vno excepto Arelatensi) vt quo tempore Eugenius Florentiam cogitabat, ei ab omni vsu, & administratione Pontificiæ dignitatis interdicere non sint

Sess. 29.

Eique administratione interdicunt.

veriti. Describam hoc loco decretum ab ijs editum 9. Kal. Febr. anni 1439. prout in eiusdem Concilij actis habetur, vt ex eo prudens Lector conijciat, quibus fluctibus fidelium mentes id temporis agitarentur, maximè in illis partibus, vbi vix erat, qui pro Eugenio loqueretur, & passim per omnium ora volitarent, quæ sequenti scripto continentur.

XXXIV. Decretum de suspensione D. Eugenij Papæ IV.

Sacrosancta generalis Synodus Basileensis in Spiritu sancto legitimè congregata vniuersalem Ecclesiam repræsentans, ad futuram rei memoriam. Audiuit omnis Ecclesia iam à plurimo tempore, quo pacto hæc sancta Synodus inter cætera ob reformationem ipsius Ecclesiæ Dei in capite, & in membris specialiter congregata, cùm sua decreta salubria passim contemni prospiceret, abusuúmque deformitatem continuari, atque etiam plus solito inualescere in Diuinæ Majestatis offensam, & vniuersi sacerdotij, atque totius Christianæ Religionis ruinam miserabilem, viderétque periculosissimum schisma per erectionem alterius prætenti Concilij, isto durante, & alia plurima scandala imminere Populo Dei, & vniuerso orbi perturbationem non modicam, ex resistentia, quam aduersus debitam reformationem Ecclesiæ, & salubri

huius

huius sanctæ Synodi opera, Dominus Eugenius Papa Quartus diuisionem assiduam fouendo, & libitum propriæ voluntatis, decretis, & ordinationibus Synodalibus præferendo, præstare videbatur, impulsa est post longam plurimorum annorum expectationem, super regimine Ecclesiastico salubrem prouisionem quærere, & ipsum Dominum Eugenium inducere, vt ea, quæ saluti sui ipsius, & vniuersæ Ecclesiæ congruebant, in tantis támque vrgentibus necessitatibus agere curaret, cùm hoc ipsum eidem sanctæ Synodo maximè liceret, atque incumberet, ex ea autoritate, quam à Christo immediatè accepit, cui vniuersi fideles cuiuscumque status, etiam si Papalis existant, obedire tenentur in his, quæ pertinent ad fidem, extirpationem schismatis, & reformationem Ecclesiæ in capite, & in membris, veluti determinatio vniuersalis Ecclesiæ in sacris scripturis fundata, & in celeberrimo Concilio Constantiensi promulgata, diffiniuit; adÿciens, quòd quicunque contumaciter ipsi vniuersali Concilio obedire contempserit in prædictis, & pertinentibus ad ea, condignæ pœnitentiæ subÿciatur, & debitè puniatur, ad alia iuris remedia, si opus fuerit, recurrendo. Et tandem pridie Kal. mensis Augusti nouissimè præteriti, decreuit hæc sancta

Sess. 4. & 5.

Sess. 26.

Synodus, terminum sexaginta dierum peremptoriè præfigere, infra quem præfatus Dominus Eugenius coram eadem Synodo per se, vel per alium compareret, si qua super prædictis, & alijs in dicto monitorio expressis, cæterísque in futurum proponendis, quæ tunc non sine rationabili causa tacebantur, pro sui excusatione, vel defensione duceret proponenda. Quo termino elapso, siue dictus Dominus Eugenius compareret, siue non, hæc sancta Synodus ad vlteriora procedere decreuit, cognoscendo, & terminando, prout Ecclesiæ Sanctæ Dei, Spiritu Sancto dictante, videretur expedire. Sed (quod cum dolore referimus) ipse Dominus Eugenius infra assignatum terminum, neque per se, neque per alium comparere voluit, aut minimam excusationem, si quam haberet, transmittere: imò correctionem effugere volens, dissolutionem, translationémque Concilij, quam de iure non poterat, de facto, pendente termino, attentauit: cùm tamen iam altera vice dissolutionem huius Concilij per eum attentatam reuocasset, declarans eam irritam, & inanem, dicénsque ipsum Concilium pro reformatione Ecclesiæ in Capite, & in membris legitimè inchoatum, continuatum fuisse, & prosecutionẽ habere debere, perinde ac si nulla dissolutio facta fuisset.

Sessio. 16.

Quibus attentis, elapso dictæ citationis termino, suam contumaciam in publica sessione promotores, & procurator fiscalis huius sacri Concilij accusarunt. Exigentéque iustitia, hæc sancta Synodus in eadem sessione contumaciam ipsam Domini Eugenij sufficienter accusatam declarauit, ipsúmque contumacem reputauit, decernens, eius absentia non obstante, ad vlteriora procedendum fore, prout ipsi sanctæ Synodo videretur; consideratis necessitatibus, & vtilitatibus vniuersalis Ecclesiæ. Et quamquam attenta contumaciæ magnitudine, eadem sancta Synodus absque vlteriori expectatione in ea re procedere potuisset, volens tamen nihilominus cum omni mansuetudine, & benignitate procedere, ad instantiam inclitæ memoriæ Sigismundi Imperatoris Romanorum, & venerabilium Archiepiscoporum, cæterorúmque Illustrium Principum electorum sacri Imperij, per sexaginta dies adhuc censuit differendam, vt per huius sanctæ Synodi patientiam probaretur, si ipsius Domini Eugenij animus ad salutem sui ipsius, & vniuersalis Ecclesiæ inclinari vellet. Confestim autem plenius innotuerunt ea, quæ aduersus hanc sanctam Synodum, & eius supposita, in prætensa dissolutione iam attentata, ipse Dominus Eugenius perpetrauerat, transferendo hoc

sacrum Concilium in Ciuitatem Ferrariensem, si contra ipsum, aut aliquem Oratorum suorum vlterius procederetur. Et præcipiendo sub pœnis, & censuris grauissimis, quas tamen inferre non poterat, suppositis huius sacri Concilij, vt ab eo discederent: quæ in re decreta sanctæ Synodi Constantiensis, & istius manifestè violabat, transferendo Concilium pro libito voluntatis, præter consensum ipsius, ac etiam vsurpando autoritatem supra sanctam Synodum, de reformatione Ecclesiæ in capite agentem, non rectè sentiens (vt videbatur) de autoritate sacrorum Conciliorum, & determinationibus vniuersalis Ecclesiæ fidem concernentibus, tam in ipso Constantiensi Concilio, quàm in isto promulgatis, super obedientia, quam Summi Pontifices Synodis vniuersalibus exhibere tenentur, ac esset schisma introducens, & aliud Concilium isto durante erigens, quod non fore Concilium, sed conuenticulum schismaticorum, iam præcedentibus decretis fuerat declaratum, ad dissolutionem Concilij iam semel per ipsum reuocatam, iterum redeundo, & ex modo dissolutionis, ac pœnarum adiectionis, supra Concilium iurisdictionem in facto reformationis assumendo, se non Concilio, sed Concilium sibi obedire teneri, factis suis protestando. Merebatur-

Hæc, & id genus alia huius Synodi cautè legenda sunt, ob multas grauissimas rationes, quibus autoritas Papæ astruitur, quæ his eleuatur.

que tantarum, támque grauium offensarum in Ecclesiam Dei, & scandalum ipsius iam pluries attentatum, ad præiudicium fidei, multitudo, vt illico in ipsum Dominum Eugenium iusti iudicij sequeretur vltio, pro ipsius, & vniuersalis Ecclesiæ salute: Sed non immemor hæc sancta Synodus maternæ pietatis, adhuc expectare voluit, si fortè ipse Dominus Eugenius à tanta inobedientia resipiscens, conuerteretur ad cor, euidentissimisque iuribus, & rationibus declarauit, hanc dissolutionem, & translationem nullas penitus esse, nulliúsque roboris, & momenti, cum omnibus inde secutis. Intermissa quoque celeriori condignarum inflictione pœnarum, hæc sancta Synodus eas dumtaxat pœnas aduersus præfatum Dominum Eugenium tunc promulgare duxit, quæ aduersus Romanos Pontifices sacra generalia Concilia dissoluere, & perturbare tentantes, ordinatæ fuerant: vt videlicet, nisi infra quatuor menses à die dissolutionis, & translationis per eum attentatarum, resipisceret cum satisfactione reali, ab omni administratione Papali esset ipso facto suspensus. Quæ quidem Papalis administratio ad generale Concilium deuolueretur. Et si hanc pœnam per duos menses sustineret animo indurato,

post quatuor prædictos menses contra ipsum vsque ad priuationem inclusiuè per Concilium generale procederetur. Quas pœnas hæc sancta Synodus ipsum Dominum Eugenium, si non resipisceret cum satisfactione reali (vt præmittitur) declarauit, & non solùm declarauit, sed etiam expressè decreuit incursurum. Cùm verò iam, & prior terminus sexaginta dierum indultorum post contumaciam accusatam, & alius quatuor mensium post diem prætensæ dissolutionis, & trãslationis huius Concilij per ipsum Dominum Eugenium attentatarum, elapsi sint, & pendentibus ipsis dilationibus, nulla correctio, aut emendatio conspiciatur prouenisse, imò potiùs continuatio abusuum, & deformitatum in offensam diuinæ Majestatis, & interitum animarum, rebellióque, & inobedientia Domini Eugenij aduersus sanctam Synodum vniuersalem, & decreta ipsius, procuratio insuper assidua erectionis illius prætensi Concilij Ferrariensis, per transmissionem literarum ad diuersas regiones, & conuocationem plurimorum ad idem Concilium, quod fore conuenticulum schismaticorum, iam declaratum commemorauimus. Ex quibus autoritatis sanctorum Conciliorum pessundatio, & reformationis Ecclesiæ Dei extinctio, & inductio schismatis inauditi

per erectionem alterius pratensi Concilij, isto durante Concilio, ac denique determinationum Ecclesiæ vniuersalis paruipensio, in læsionem irreparabilem Catholicæ Fidei sequeretur, nisi diuina pietas suæ Ecclesiæ in tantis languoribus subueniret. Vrgetur tandem hæc sancta Synodus, ne tanta mala dissimulando assensum illis præstare videatur, ne facilitas veniæ, incentiuum tribuat delinquendi, seu malè agendi, cùm leniora remedia non proficiunt, vtiliorem, & salubrem adhibere medicinam, atque post varias expectationes tandem saluti vniuersalis Ecclesiæ prouidere, & ad suspensionem ipsius Domini Eugenij ab administratione Papali (quam pœnam sacra Constantiensis Synodus Romanis Pontificibus in varijs casibus censuit inferendam) procedere, alias pœnas duriores adhuc pro sua mansuetudine differendo, vt saltem per compulsionem iustitiæ cum temperamento misericordiæ, ipsius Romani Pontificis animus ad ea, quæ sunt salutis, & pacis in reformationem debitam Ecclesiæ vniuersalis, & animæ suæ, & totius populi Christiani salutiferam ædificationem, ipsiúsque Ecclesiæ futuris temporibus pacificationem gratissimam, & autoritatis sacrorum Consiliorum conseruationem valeat inclinari. In virtute

igitur Omnipotentis Dei, in cuius nomine hæc sancta Synodus congregata existit, & à quo immediatè potestatem super vniuersos fideles cuiuscumque dignitatis, etiam si Papalis existant (vt præmissum est) accepit, eadem sancta Synodus prædictum Dominum Eugenium Papam Quartum manifestum contumacem, & in aperta rebellione persistentem, ac notoriè incorrigibilitérque Ecclesiam Dei scandalizantem, omnibus præmissis tam coniunctim, quàm diuisim attentatis, ab omni administratione Papatus in spiritualibus, & temporalibus suspendit, ac suspensum esse declarat, processura tandem ad vlteriora vsque ad sententiam finalem inclusiuè, si opus fuerit ipso Domino Eugenio non ampliùs vocato, prout vtilitati, & necessitati Ecclesiæ Spiritu Sancto dictante conspexerit expedire. Omnem autem ipsius Papatus administrationem in his omnibus, quæ in spiritualibus, & temporalibus, ad solum Papam, & Sedem Apostolicam de iure pertinere noscuntur, eadem sancta Synodus ad seipsam decernit, ac declarat esse deuolutam, ne propter gubernationis defectum, Ecclesia interim varia discrimina pati possit, decernens irritum, & inane quidquid durante hac suspensione, per ip-

Hæc omnia irrito conatu attentata Cõcil. Later. declarauit, *Sess.* 11.

ſum Dominum Eugenium ratione Papatus factum fuerit, vel attentatum. Omnes quoque Reges, Principes, Communitates, & alios cuiuſcunque ſtatus, & dignitatis exiſtant, hæc ſancta Synodus monet, & requirit, & eiſdem in virtute Sanctæ Obedientiæ, & ſub Diuini obteſtatione iudicij mandat, Eccleſiaſticis verò perſonis quacumque dignitate, etiamſi Cardinalatus, Patriarchali, aut Pontificali præfulgeant, ſub pœnis, quas ipſo facto incurrant excommunicationis, & ſuſpenſionis ab omnibus dignitatibus, & beneficijs, & officijs, quocunque nomine nuncupentur, etiam ſi forent Metropolitanæ, aut Cathedrales Eccleſiæ, ſiue in titulum, ſiue in commendam obtineant: Vicarijs autem Gubernatoribus, Vaſſallis, Feudatarijs, & ſubditis Romanæ Eccleſiæ, ſub pœna priuationis ipſo facto omnium Feudorum, & aliorum quorumcunque iurium, & priuilegiorum, quæ ab ipſa Romana Eccleſia obtinent, diſtrictè præcipit, vt durante hac ſuſpenſione prætextu cuiuſcunque iuramenti, ſubiectionis, aut promiſſæ fidelitatis, eidem Domino Eugenio nullatenus obediant. Ipſos quoque ad iuramenta huiuſmodi, & promiſſiones durante ipſa ſuſpenſione, nullatenus aſtringi declaramus, ſed ad hoc ſacrum Concilium

in omnibus recurrent, pro quibus ad Romanum Pontificem recurrere soliti sunt. Intendit enim hæc sancta Synodus mundè, iustè, ac sanctè necessitatibus quorumcunque prouidere, &c. Decernit autem hæc sancta Synodus huius decreti publicationem in præsenti sessione factam, eiúsque affixionem in valuis maioris Ecclesiæ Basileensis, vim habere monitionis, citationis, & executionis; & ita vniuersos arctare, ac si personaliter comprehensi, & eis intimatum fuisset. Datum in sessione publica in Ecclesia maiori Basileensi solemniter celebrata, nono Kalendas Febr. anno à Natiuitate Domini 1439.

XXXV. Quis plurimorũ super hoc decreto sensus.

Nemo sanè est, qui nunc non intelligat, quàm multa in hoc decreto contineantur, quæ iure merito Censuram Ecclesiæ passa sint: Verùm quàm facile nobis est ex euentis saniora consilia æstimare, & virtutem Eugenij, quam non fefellit exitus, honorare, tàm certè obscurum erat illis temporibus, cui parti tutius esset adiungi, cùm celeberrimæ toto Orbe Academiæ, Parisiensis, Coloniensis, & Louaniensis, Concilij authoritatem supra Pontificiam extollerent, & recens memoria Synodi Constantiensis (quam vt sacra-

tiſſimam, & Eccleſiæ vtiliſſimam omnes venerabantur) Baſileenſibus, qui eius ſe nomine tuebantur, magnam æſtimationis acceſſionem faceret.

XXXVI. Græci reconciliantur in Concil. Florentino.

Quanquam aliunde ingens Eugenio accreſcebat fama ex rebus feliciter cum Orientalibus geſtis: Eo enim auſpice non Græci modò errores ſuos exuerunt, ſed ipſi quoque Armenij miſſis Oratoribus in eandem fidei conſenſionem ſponte conceſſerunt; quod vtrunque duplici decreto teſtatus eſt Pontifex, altero prid. Non. Iulij, altero 10. kal. Decembris eiuſdem anni 1439. edito. Verùm, vt inſtitutum teneret Eugenius, de ſingulis Amedeum certiorem facere numquam omiſit. Poſtridie ſiquidem quàm decretum promulgarat, hanc ad eum ſcripſit Epiſtolam. *Eugenius, &c. Gloria in Altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Iuuat, dilecte fili, in vocem exultationis erumpere, & geſtiente animo cum Angelis miſcere lætitiam, quandoquidem ineffabile gaudium, quod erit Chriſtiano populo, nuntiamus. Tanto quippe mens noſtra diuinæ conſolationis rore perfunditur, ita exhilaratur cor noſtrum, vt quod ſentimus explicare nequaquam valeamus, ſolá-*

Extant inter acta Concilij Floren.

Epiſtola Eugenij ad Amedeum.

que in gratiarum actione, & voce laudis requiescat affectus noster. Ecce enim, quod ardentissimo studio, & indefessa pietate olim, & longè antequam ad Pontificatus apicem assumeremur optauimus, Orientalis, & Occidentalis Ecclesiæ diuturnum perniciosúmque dissidium post quadringentos quinquaginta annos Diuina tandem miseratione sublatum est. Qua in re licèt omnem pro viribus diligentiam adhibuimus, quantum Dominus donare dignatus est, totum tamen infinitæ illius bonitati tribuimus, sine cuius opere totum est inane, quod geritur. Namque ab ipsis nostri Apostolatus initijs, omni studio elaborauimus, vt vtriusque Ecclesiæ vnio fœlicissima sequeretur, & post multas hinc inde missas legationes, aduenerunt ad nos anno præterito adducti, & hactenus sustentati sumptibus nostris Carissimus in Christo filius noster Ioannes Palæologus Romæorum Imperator Illustris, & bonæ memoriæ venerabilis frater noster Ioseph Patriarcha Constantinopolitanus, & Locumtenentes Alexandrini, Antiocheni, & Ierosolymitani Patriarcharum, Legatique Trapezuntij Imperatoris, Iberorum, Ruthenorum, & Valacorum, cum Metropolitanis, & Clericis, ac Nobilibus plurimis, & multitudine copiosa: Auidi quo-

que huius sacratissimæ vnionis, laboribus plurimis, marísque periculis se se exponere nequaquam cunctati sunt, sacro œcumenico Concilio (quod intra Italiam, & vbi nos commodè interesse possemus, fieri magna cum instantia postularunt) adesse cupientes. Aduenerunt autem ad disputandum parati, sine contentionis tamen vitio, aut pertinaciæ studio. Nos itaque Diuini, humanique Iuris professóres omni ex parte congregare curauimus, qui cupientibus veritatem aperirent. Deóque largiente, postquam eis tam ex scripturis Diuinis, quàm ex sanctis Patribus Latinis pariter, & Græcis, veritas est per omnia patefacta, libentissimè consenserunt inuentæ veritati, Spiritúmque Sanctum ex Patre simul, & Filio procedere professi sunt, summámque Romanæ Ecclesiæ, & sanctæ Sedis Apostolicæ autoritatem, quam improbè nimium quidam opprimere nituntur, gratè recognouerunt, atque in reliquis consenserunt, prout ex decreto inde confecto, quod his inclusum mittimus, tua Excellentia apertiùs discet. Audemus sanè in Domino gloriari, atque confidentissimè dicere, id nostra ætate peractum esse, quo nihil maius, nihílque dignius ab ipso Apostolicæ prædicationis tempore Catholica vidit Ecclesia. Neque verò is erit finis diuinorum mirabilium,

ſed diuinæ miſerationis latior campus aperitur, vt Sol ille iuſtitiæ, qui in Oriente iam ortus eſt, ad ipſas quoque infidelium tenebras radios ſuæ lucis extendat, fiátque ſalus domui, atque ad extremum terræ, omnéſque vno ore, & vno ſpiritu glorificent Deum, & Patrem Domini Noſtri Ieſu Chriſti. Expectantur ecce in dies cum noſtris Nuntijs ad id miſsis, & iam pro foribus adeſſe nuntiantur Armenij, gens magna, & celebris, parati ſe per omnia Romanæ Eccleſiæ, & ſanctæ Sedi Apoſtolicæ ſubdere, eiúſque mandatis, & doctrinis incunctanter obedire. Meritò itaque, dilecte fili, cùm in re, iam tam multa, in ſpe, etiam plura teneamus, omnipotenti Deo hoſtiam contulimus Iubilationis, & laudis: Tibíque iſta inſinuanda putauimus, vt noſtrorum in Domino gaudiorum particeps factus, diuinæ pietati nobiſcum gratias referas, hortamur, vt Chriſtianæ deuotionis affectu per tuum dominium letanias, Proceſsiones, orationéſque publicas fieri iubeas: Partim referendo gratias pro acceptis à Deo muneribus, partim orando, vt complere dignetur Omnipotens ſuum opus, & barbaras nationes in ſua feritate gloriantes, ſub ſacratiſsimæ Chriſtianæ fidei iugum mittere. Et quoniam ſpes adeò lata ſe ſe vndique aperit,

pio monemus affectu, vt ad eripiendos ab infidelibus, à quibus indignissimè opprimuntur, illarum partium Christianos nobiscum animum intendas; Iam enim Deo inspirante Classem, terrestrésque copias proximo vere parare intendimus, sperantes quòd qui cœpit in nobis opus bonum, ipse perficiet, ac per huiusmodi nostra studia à iugo miserabilis seruitutis Catholicum gregem propitius, ac benignus eripiet. Confidimus autem negotium facillimè, fœlicissiméque successurum per tuam, reliquorúmque Christianorum Principum opem, atque operam. Accingere itaque, fili, ardentíque animo concurre ad hæc studia pietatis, ex quibus, & in hoc sæculo gloriam consequeris, & in futuro cum Pijs, fidelibúsque Principibus, qui ab initio Deo placuerunt, conscribi mereberis: Nos enim te per alias litteras nostras, & Nuntios requiremus, non ambigentes te nihil à tua, maiorûmque tuorum Pietate, ac Nobilitate degeneraturum. Datum Flor. An. 1439. Non. Iul. Pont. an. 9.

XXXVII. Amedeus quid agat incertus.

Nondum hæc Amedeus acceperat, cùm longè diuersa Basileensi è cœtu allata animum eius haud vulgariter cruciabant: angebatur quippè non mediocriter ob diuersa Basileēsium studia,

& sinistros rumores, qui de Pontifice tota Gallia, Germania, Hispania, & magna Italiæ parte inualescebant. Rarus erat in illis partibus, qui Eugenium defenderet. Atque vt Pius II. in Retractatione sua loquitur, *aduersus Concilij dignitatem mutire aliquid, crimen Hæresis fuit; vna omnium vox Concilium Eugenio præferebat, de sedis Apostolicæ præcellentia, aut silentium, aut contemptus; Concilium, Concilium cuncta sonabant.* In hoc æstu post varias cunctationes tandē Basileenses 25. Iunij Eugenium Pontificatu lapsum his verbis declararunt.

Pius 2. in Bulla Retract. sua.

XXXVIII. Decretum depositionis Eugenij, *Sess. 34.*

Sacrosancta generalis Synodus Basileensis, in Spiritu Sancto legitimè congregata, vniuersalem Ecclesiam repræsentans, ad futuram rei memoriam.

Obserua hæc omnia irrita esse post abrogatam à legitimo Pontifice Patribus autoritatem.

Prospexit Dominus de excelso sancto suo, de Cælo in terram adspexit, vt audiret gemitus Ecclesiæ plorantis super perditionibus animarum pretioso Iesu Christi sanguine redemptarum, & malis innumeris, quæ in Religionem Christianam irruerunt. Et quoniam iustus est ipse Dominus, & iustitias dilexit, in vnum hominem, per quem scandalum venit vniuerso Orbi, & quo grauiter peccante, atque correctionem spernente, ira super omnem populum venire videtur, iudicium

cium facere disposuit, per ministerium Ecclesiæ suæ congregatæ in nomine ipsius Christi Saluatoris omniũ, qui ait: Vbicunque fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum: & qui de peccatore nolente Ecclesiã audire dixit: si Ecclesiam nõ audierit, sit tibi sicut Ethnicus, & publicanus. Eiusdem quoque diuina prouidẽtia præuidens resistentias, & oppugnationes, quas aduersus reformationem Dei Ecclesiæ, & autoritatem sacrorum generalium Conciliorum ipsam Ecclesiam repræsentantium, ac bonum publicum totius Religionis Christianæ suscitaturus erat in tempore suo Eugenius Papa Quartus, quantáque scandala, diuisiones, & schismata facturus in orbe, sacram Synodum Constantiensem excitauit per Spiritum Sanctum, vt declarationem veritatis fidei Catholicæ toti orbi explicaret, dicentem, quòd Concilium generale vniuersalem Ecclesiam repræsentans potestatem à Christo immediatè habet, cui quilibet cuiuscunque dignitatis, etiam si Papalis existat, obedire tenetur in his, quæ pertinent ad fidem, extirpationem schismatis, & reformationem generalem Ecclesiæ in capite, & in membris. Item quòd si quis cuiuscunque status, vel dignitatis, etiam si Papalis existat, qui mandatis, statutis, siue

Cõcil. Const. Sess. 4.

ordinationibus, aut præceptis ipsius Concilij generalis in prædictis, & pertinentibus ad ea contumaciter obedire contempserit, nisi resipuerit condignæ Pœnitentiæ subijciatur, & debitè puniatur, etiam ad alia iuris subsidia (si opus fuerit) recurrendo. Qua si quidem declaratione viam parauit miserator Dominus, per quam Ecclesia Dei in præfatum Eugenium multiplices excessus (qui adeò notorij sunt, quòd nulla tergiuersatione celari possunt) perpetrantem, & contumaciter Ecclesiam audire, ac præceptis, statutis, & ordinationibus Synodalibus obedire contemnentem, iustum iudicium ferre haberet: Iuxta cuius veritatis declaratæ dispositionem, hæc sancta Synodus Basileensis in Spiritu Sancto legitimè congregata, vniuersalem Ecclesiam repræsentans, necessarium esse iudicans, vt cui pia non prodest correctio, debita non parcat abscissio, postquam in multa longanimitate, patientia, & mansuetudine post plures admonitiones expectauit eumdem Eugenium, vt salutarem emendationem, & excessuum prædictorum correctionem efficeret, tandem cùm amplius differri non possit, quominus Catholicæ fidei, & saluti vniuersæ Christianæ religionis sub auxilio Spiritus paracliti prouideatur, ne ex vlteriori protelatione

iustitiæ, sanguis pereuntium animarum de nostris manibus requiratur, sed cum diligentia salubre regimen gregi Dominico præbeatur, vt postquàm veritas de terra militantis Ecclesiæ orta est, & iustitia de cælo prospexit, Deus ipse donet benignitatem, & terra nostra proferat fructum salutarem, oriatúrque simul nostris diebus iustitia, & abundantia pacis: eadem sancta Synodus pro tribunali sedens, per hanc suam sententiam diffinitiuam, quam fert in his scriptis, pronunciat, decernit, & declarat Gabrielem priùs nominatum Eugenium Papam IV. fuisse, & esse notorium, & manifestum contumacem, mandatis, seu præceptis Ecclesiæ vniuersalis inobedientem, & in aperta rebellione persistentem, violatorem assiduum, atque contemptorem sacrorum Canonum Synodalium, pacis, & vnitatis Ecclesiæ Dei perturbatorem notorium, vniuersalis Ecclesiæ scandalizatorem notorium, Simoniacum, periurum incorrigibilem, schismaticum, à fide deuium, pertinacem, hæreticum, dilapidatorem iurium, & bonorum Ecclesiæ, inutilem, ac damnosum ad administrationem Rom. Pontificij, omni titulo, gradu, honore, & dignitate se reddidisse indignum. Quem propterea eadem sancta Synodus à Papatu, & Romano Pontificio ipso iure pri-

Saniota de eo post resipiscentiã suã ipsimet Basileenses retulerunt.

uatum esse declarat, & pronunciat, ac ipsum ab ijsdem amouet, deponit, priuat, & abijcit, decernendo nihilominùs contra eundem ad executionem etiam aliarum iuris pœnarum, ad quas hæc eadem sancta Synodus, hac eadem sua sententia ipsum condemnat, vlteriùs fore procedendum. Ac idem inhibet, ne deinceps pro Papa vel Romano Pontifice se quouis modo nominet, seu gerat, omnésque Christicolas ab ipsius obedientia, fidelitate, ac iuramentis, & obligationibus eidem quomodo libet præstitis, absoluit, & absolutos esse declarat: ac omnibus, & singulis Christi fidelibus inhibet sub pœnis fautorum schismatis, & hæresis, ac priuationis omnium beneficiorum, dignitatum, & bonorum ecclesiasticorum, & mundanorum, & alijs pœnis iuris, etiam si Imperialis, Regalis, Cardinalatus, Patriarchalis, Archiepiscopalis, aut Episcopalis dignitatis, aut etiam si Communitates, Vniuersitates, & Collegia existant: qui si contra inhibitionem fecerint, sint authoritate huius decreti, ac sententiæ ipso facto priuati, & alias iuris incurrant pœnas, si eidem Gabrieli notorio schismatico, periuro, hæretico, scandalizatori incorrigibili, pertinaci priuato, deposito, amoto, & taliter declarato, tanquam Summo Pontifici obediant, pa-

reant, vel intendant, aut eum quouis modo sustineant, vel receptent, aut sibi auxilium, consilium, vel fauorem præstent. Nec non pronunciat, decernit, & declarat eadem sancta Synodus omnes, & singulos processus, inhibitiones, sententias, censuras, & constitutiones, ordinationes, & alia quæcunque per eum, aut alios quoscunque factos, & facta, quæ possent præmissis obuiare, irritos, & inanes, ac irrita, & inania, nulliúsque fuisse, aut fore roboris, vel momenti. Datum in sessione nostra publica, in maiori Ecclesia Basileensi solemniter celebrata 7. Cal. Iulij Anno à Natiuitate Domini 1439.

XXXIX. Decreti superioris iniquitas.

Audax sanè facinus, & ab antiquis Ecclesiæ institutis alienum; tametsi enim (vt Basileenses supponebant) alicuius culpæ reus fuisset Eugenius, meminisse debuerant quid olim ijs respondisset Ennodius, qui ausi fuerant à Theodorico Rege Arriano visitatorem contra Symmachum Papam anno Domini quingentesimo postulare: *Aliorum hominum causas Deus voluit per homines terminare, sed sedis ipsius præsulis, suo sine quæstione reseruauit arbitrio: Voluit Petri Apostoli successores cælo tantùm debere Innocentiam, & subtilissimi discussoris in-*

Pontifex Summus nullius iudicio in terris subijcitur.

Can. aliorum 9. q. 3.

dagini inuiolatam exhibere conscientiam. Et rursus. *Sanctorum patet voce Pontificum, dignitatem Sedis Romanæ factam toto orbe venerabilem, dum illi quidquid fidelium est vbique submittitur, dum totius corporis caput esse designatur, de qua mihi videtur dictum per Prophetam: Si hæc humilietur, ad cuius confugietis auxilium, & vbi relinquetis gloriam vestram?* Hinc celebris illa vox Patrum in Concilio Roma. 4. *Symmachus Papa Sedis Apostolicæ Præsul ab huiusmodi oppositionibus impetitus, quantum ad homines respicit, sit immunis, & liber, cuius causam totam Dei Iudicio reseruamus.*

Conc. Rom. 4.

XL.

Quæ contrà tunc tẽporis differerentur.

Hæc quamquam verissima sint, non deerant tamen, qui alia omnia differerent: valuisse ista aliquando in Ecclesia, cùm priuati Pontificum mores, aut corruptionem, aut calumniam paterentur: vt nemini homini fas sit in illos inquirere, at Ecclesiæ integrum semper fuisse inuigilare an in ijs, quæ ad fidem pertinerent, aut vacillarent ipsi, aut cæteris titubandi occasionem præberent. Bonifacium martyrem hoc vidisse cùm diceret, *huius* (Papæ scilicet) *culpas isthic redarguere præsumit mortalium nullus, quia cunctos ipse iudicatu-*

Can. Si Papa. distinc. 46.

rus, à nemine est iudicandus: nisi deprehendatur à fide deuius: pro cuius perpetuo statu uniuersitas fidelium tanto instantiùs orat, quanto suam salutem post Deum ex illius incolumitate animaduertit propensiùs pendere. Porrò ea, de quibus Eugenius insimularetur, ad fidem pertinere ex Decreti Constantiensis autoritate contendebant. Idémque decretum esse in Concilio Basileensi, & in adhæsione ab ipsomet Eugenio facta receptum, & iuratum: nunc igitur manifestè teneri ipsum, neque ab hæresis suspicione absolui posse occinebant. Etenim si decretum illud contra fidem erat, & ipse à fide deuiarat, qui sua illud authoritate confirmarat: sin cum fide minimè pugnaret, legitimúmque decretum esset, quî se ab hæresis macula purgaret, qui legitimo Ecclesiæ decreto parere recusaret? Quod vel maximè vim habere Basileenses prædicabant, cùm statutis illis ab Apostolica Sede authoritas accessit, ac proinde Gregorium illum magnum huiusmodi decreta non minùs se quàm sancta Euangelia reuereri affirmare solitum. Nemini verò dubium esse quin, & illud Constantiense à Martino Quinto, & nouum hoc Ba-

Hæc passim Basileenses inculcant in responsionibus suis Synodalibus.

Negant ta-

men plerique Acta Concilij Constantiensis confirmata, nisi quæ Martini v. electionem sequuta sunt. Quæ verò circa primas sessiones Basileensis Concilij declarauit Eugenius, præterquam quòd vi expressa videri possunt, non satis manifestam confirmationē habent.

sileense ab Eugenio fuerit confirmatum, ac proinde illi minimè integrum ea mutare, ídque tentantem iure suspectum in fide censendum pronuntiabant. Denique vt maiorem sibi apud omnes fidem conciliarent, hoc semper in ore habebant, & scriptis consignabant. *Notum se facere vniuersis Catholicis, quòd nullum sensum in suis decretis, quæ Eugenius reprobat, haberent, nec habere vellent, nisi quem sacra Synodus Constantiensis habuerit in declarationibus suis, quibus Papam Concilio submisit*: quarum declarationum vigore Ioannes 23. & Benedictus essent depositi, Martinus electus, & tot Cardinales, Prælati, & Sacerdotes creati; quorum creatio irrita magno cum Ecclesiæ damno censenda esset, si vitiosa Martini electio crederetur. *Quin si vitiosa Martini electio* (aiebat Iulianus Cardinalis Eugenium alloquēs) *fuit, nec sāctitas vestra Papa erit, quæ per Cardinales ab illo factos electa est.*

Concil. Bas. sess. 38.

Iulian. in Epist. ad Eugen. ad quem tamen iam his temporibus transierat.

XLI.
Motus animorum varij.

Hæc aliáque innumera toto Christiano orbe iactabant Basileenses, quibus non de vulgo tantùm homines, sed doctissimi quique, ac integerrimi haud parum percellebantur. Hinc illi animorum motus, & ingens tota Ecclesia

trepidatio, multis in dies ab Eugenio deficientibus, plerisque omnibus, qui modestiores videri optabant, neque Concilio auscultantibus, neque Eugenio accedentibus, cunctis incerta expectatione suspensis. Amedeus, vt in hoc ancipiti rerum statu conscientiæ consuleret suæ, eo vtebatur temperamento, vt dum se melior dies aperiret, apud vtrosque Oratores suos haberet; ne quid tamen labis vlla ex parte sibi aspergi sineret, hac protestatione statim edita cauendum esse duxit.

XLII. Amedeus protestatione facta sibi cauet.

In nomine Domini Amen. Huius publici instrumenti tenore cunctis appareat euidenter, & sit notum; Quòd anno Domini 1439. Indictione 2. die verò vigesimo mensis Iulij, existente, & personaliter constituto Illustrissimo Principe Domino nostro Domino Amedeo Sabaudiæ Duce, &c. Coram Reuerendo in Christo Patre D. Ioanne de Grolea Apostolico Protonotario, Præposito Montis Iouis velut authentica persona, Ripalliæ in Camera Cubiculari ipsius Domini nostri Ducis. Ipse enim Illustrissimus Dominus noster Dux Sabaudiæ animaduertens circa varietates, & alias multiplices differentias, & contrarietates præsentialiter existentes inter D. Eugenium Papam, & sacram Basi-

leense Concilium, in præsentia duorum testium, ac mei Notarij, ac Secretarij subscriptorum, Protestatus est, & tenore huius instrumenti profitetur, Quòd si forsan eius procuratores, Ambasciatores, vel alij nuntij, tam in curia Romana, quàm in dicto sacro Basileensi Concilio, vel alibi per eum destinati, & destinandi quicquam eius nomine comparuerint, dixerint, fecerint, aut peregerint, aut in futurum comparerent, facerẽt, dicerent, seu aliâs quouismodo peragerent, quod à vera obedientia, & debito Catholicæ, & vniuersalis Ecclesiæ quomodolibet deuiaret, quod absit, vel quæ fortè, in posterum ipsi D. nostro Duci aliter præiudicare, seu impingi, vel imputari possent, eiúsque honori, conscientiæ, aut debito; Illa ex nunc prout ex tunc, & ex tunc prout ex nunc sicuti verus Princeps Catholicus, & obediens Ecclesiæ filius non admittit, nec illis annuit, sed potiùs denegat, & penitus contradicit. De quibus præmissis omnibus, & singulis ipse Dominus noster petijt à me Notario, & Secretario subscripto ibidem præsente fieri vnum, & plura tenoris eiusdem publica instrumenta, quæ iugiter possint, & valeant dictari, corrigi, augeri, & minui dictamine sapientum, facti tamen substantia in aliquo non mutata. Acta fuerunt hæc die, loco, &

indictione suprascriptis, præsentibus spectabili Domino Claudio de Saxo milite, D. Rauoyriæ, & D. Bolomeij, D. Neriaci Consiliarijs D. nostri Ducis testibus, ad hæc astantibus: in cuius rei testimonium præfatus Dominus Præpositus sigillum suum duxit apponendum, &c.

XLIII. Basileenses Ioannem Engolismensem ad Pontificatum vocant.

Interea Basileæ consultabant Patres per plures menses quem Eugenio subrogarent, adeò distractis, & variantibus sententijs, vt nullus contentionum exitus esse videretur. Franci (quorum præcipua in eo cœtu erat autoritas) id agebant, autore Papyrio Massono, vt Ioannes Ludouici Aureliæ Ducis ex Valentina Insubri maior filius, Comes Engolismæ, & Petracoriorum eligeretur. Pari studio in id incumbebat Philippus Maria Mediolanensium Dux Ioannis auunculus. *Datus hic erat* (ait idem autor) *obses à fratre, Anglis anno* 1413. *cùm nonum ætatis annum vix decurrisset. Iuueniles tamen annos in illo velut carcere sic religiosè consumpsit, vt de eo in Pontificem subrogando Basileæ deliberatum sit, propter heroicas virtutes, quibus eum affluere notissimum erat; & si frustra, quòd Deus post annos exilij sui triginta duos, longique carceris molestias in Anglia*

Papyr. Masson. in Eug. 4.

perpessas, vxorem ei, ac liberos, nepotésque, ac pronepotes potentissimos, ac maximos destinasset, Franciscum primum Galliæ Regem, eiúsque filios. Huic autem Ioanni, & Carolo filio eius, Aloysiæque Sabaudæ vxori quid acciderit mortuis, referre placet, ne id factum quod reuera maximè impium est, vlla vnquam deleat obliuio. Quieuerant vsque ad annum 1562. Nam tunc Grandimontanus Caluinianæ seruiens sectæ, eius generis copias Engolismam rapuit, vrbem Aquitaniæ secundæ ad Carantonum amnem Ausonij versu celebrem: Ab illis immanitate barbaris imagines in templis sunt dirutæ, & ornamenta, vestésque Sacerdotum in priuatos vsus, & castrenses tunicas; sepulcra etiã Principum Regij nominis sunt aperta, Ioannisque, & Caroli filij, Aloysiæque nurus cadauera reperta: sed horum quidem aër vbi attigit, statim in cineres abierant: At Ioannis mirati sunt integrum, & incorruptum permansisse. Itaque vnus ex his Ioannes Ruffierus, qui se Flandrum Centurionem vocabat, Engolismæ natus, adacto in viscera lato pugione, in Principem illum nefariè sæuijt, nasúmque præscidit: postea cæteri milites caput ei crudeli feritate secuerunt, relicto trunco in illa subterranea fornice, in qua funeratus olim fuerat. Triennio pòst

Ioannis demortui corpus, diu incorruptum.

Hæreticorũ immanitas.

Carolus Rex Christianissimus, fratérque eius Henricus, vnà cum Catharina matre in illũ fornicem descenderũt Religionis causa, vt piè truncum illum venerarẽtur. Anno autem 1568. Vrbe à Caluinianis capta, truncus optimi, sanctißimiq́ olim Principis erutus è sepulcro, ac militari ioco diu per templũ, quod Petro dicatum est, brachijs tractus, modò pedibus raptatus: Denique ab impijs in frusta concisus est. De cuius eximijs virtutibus, pietate, vitæ instituto, sanctitate, atque obitu deposuerũt anno post mille quingentos decimo octauo coram Antonio Stanno Engolismensi Episcopo testes septuaginta omni exceptione maiores, & in depositione illorum, quæ apud me est, reperi deliberatum esse de Ioanne in Pontificem eligendo. Hæc Massonus, & ex eo, Sammarthani fratres in Ioannis Elogio. Quæ pluribus retuli, vt hinc Pogij, Blondi, aliorúmque artes retegantur, qui Basileensibus nihil aliud quàm quæstum, & lucrosam nundinationem propositam fuisse calumniantur. Ego certè eorum, qui talem, tantúmque virum promouere studebant, si cætera adfuissent, non nisi rectum, sincerúmque propositum dicere possum: cùm enim in eodem homine sanctimoniam vitæ singularem,

Lib. 5. histor. Geneal.

vnà cum autoritate, & potentia propè Regia coniunctam viderent, ab illa, morum reformationem in Ecclesia (qui præcipuus erat Concilij scopus) ab hac, præsidium aduersus impiorum conatus prouidebant: vt minùs mirum videri debeat, si quam de Ioanne Gallo spem frustra conceperant, in Amedeo, maximi vtique nominis Principe, deinceps collocarint.

Quid in eo deligendo spectarent Basileenses.

XLIV.

AdAmedeum animum conuertunt.

Sed hæc qua via, & ratione processerint, non meis, sed oculati vtique testis Æneæ Syluij verbis hîc recitabo, si priùs ex eius Retractatione pauca præmisero. Quam quidem Retractationem eo edidit consilio, vt ea quæ contra Romani Pontificis Primatum, & autoritatem in suis opusculis scripserat, reuocaret, suaderetq; omnibus, vt Ænea reiecto, Pium audirent, nec priuatum hominem, quàm Pontificem pluris facerent. Cæterùm vt ea damnat, quæ Catholicæ doctrinæ quoquomodo aduersantia publici iuris fecerat, ita ijs, quæ ad historiam pertinent, fidem haberi posse declarat, cùm disertis verbis profitetur se veritatis fuisse studiosissimum, neque odio, aut adulatione, corruptum: *nihil*, ait, *mentiti sumus*, *ni-*

hil ad gratiam, nihil ad odium retulimus. Hunc igitur veritatis retinendæ adeò studiosum indagatorem audiamus, memores tamen illum tum de Eugenio malè sentientem, nonnulla spargere, quorum deinceps illum pœnituit. Et erit operæpretium veteres Ecclesiæ ritus in conclauibus, vt vocant, cogendis agnoscere, maximè cùm facile non sit vsque adeò exactam celeberrimæ actionis descriptionem alio in autore reperire, ita vt Franciscus Modius Pandectarum Triumphalium accuratissimus Collector, huius Conclauis formam, tamquam omnium quas legisset, aut audisset perfectissimam Christianæ Reipub. spectandam dederit.

XLV.

Electionis modus ex Syluij lib. 2. de Concil. Basil. quem descripsit Francisc. Mod. in Pandectis Triumphal.

Postquam igitur placuisse Patribus dixit Æneas, vt quando Cardinales deessent, quibus ius eligendi Pontificis præcipuè competit, tribus grauissimis Theologis delectus electorum committeretur, qui (sicut in Constantiensi Concilio factum erat) ex quatuor præcipuis Nationibus viros eligerent omni exceptione maiores, ex quibus Conclaue componeretur; Hi ergo, inquit Syluius, quarto Cal. Nouemb. ex iussu Concilij relaturi, quos legerant in

Triūuiri legēdis Electorib⁹ deputati.

congregationem venerunt, quò loci iam omnes, vt aiunt, incorporatorum cœtus confluxerant, nec illa die ex his qui poterãt, quisquam defuit. Et quoniam nulli vnquam tres viri se aperuerant, quanto secretior res erat, tanto desideratior omnibus videbatur. Confabulari autem omnes inuicem, multa de tribus viris dicere, multa etiam de nominatione vaticinari, & alij istũ, & alij illum electorem futurum contendere, & vt affectio, & verisimilitudo trahebat, quemque sic ratiocinari. Quia tamen nihil certi habebant, mira omnibus erat audiendi cupiditas. Et alij quidem festiuas induerant vestes, alij seruitores nouos conduxerant, alij etiam domum amicis commendauerant, qui se futuros in numero electorum arbitrabantur: Fit enim nescio quo modo, vt se quisque supra virtutem æstimet suam; quorũ ambitio magis postea irridetur, quàm impleatur. Cardinalis autem Arelaten. in tanta re anxius, & pluribus occupatus negotijs, aliquanto tardiùs venit, quàm tempus exegit, expectationémque sui non sine admiratione omnibus præbuit, qui tamen ad subsellia resedit, mora sua

primitus

primitus excusata: Hodie, inquit, magna res agitur, in nominatione, quæ statim aperietur, status Ecclesiæ pendet: si tres viri, quibus rem commisistis bene egerint, fateor quippe tardiusculè me venisse: si autem malè, nimis citò adsum. Quæ verbis, & trementi voce, & ore pallido, atque ex abundantia cordis pronunciauit: qui sic locutus, aspectu tristis, animo turbatus, & oculis minax cunctis terrori erat: tantúmque mentis mœrorem ostendit, vt plurimi conlacrymati sint, qui eius in fronte statum suum condiscunt. Verebatur namque optimus ille Pater, ne tres viri, spretis maioribus Prælatis, plures ex inferioribus accepissent: quæ res eò erat suspectior, quoniam nunquam scire aliquid de mente triumvirorum potuerat: qui vt corrugatam tunc Cardinalis frontem inspexerunt, quasi post coruscantem aërem ad sustinendam procellam se parauerunt. Timor tamen omnibus fuit, ne illo iterum die scinderetur Ecclesia, periculosiorq; illo tumultus formidabatur, quē loci aliâs electio peperit. Iam enim vt quisq; mēte conceperat, sic aut laudationi, aut vituperationi triūvirorum se accingebāt.

XLVI. Triumviri rationem delectus sui reddunt.

Quibus cognitis, visum est tribus viris, ante aperturam tabularum, parumper sermocinari, & animos audientium priùs placare, quàm læderentur, nominationísque suæ tunc causas aperire, cùm audiri possent: scientes quia post vulnus inflictum nemo benignus est auditor. Locutus pauca priùs est Abbas Scotus triumvir, & post eum Ioannes Segouius: vt igitur nulli se spretos crederent, qui forent omissi, præfatiunculam istiusmodi præmiserunt: cogitatum se maximum habuisse, quos viros intra cõclaue reciperent, quósque extra dimitterent, opúsque sibi visum fuisse non minùs extrà, quàm intus viros habere sensatos, qui & conclaue tuerentur, & fieri nouitates in Synodo prohiberent; ídque ex Platonis summi Philosophi præceptis se didicisse, qui Rectores Ciuitatum sic curare totum Reipublicæ corpus iubet, ne dum partem aliquam tueantur reliquas deserant: quæ res eos etiam commouerit electores quoque sic per prouincias nominare, ne honoratæ aliæ, aliæ neglectæ viderentur: in electis verò magnam curam habuisse, ne vel Episcopum sine plebe, vel Abbatem sine

Monaſterio ſumerent: In omnibus autem per ſe nominatis, aut bonitatem ſingularem, aut nobilitatem cum bonitate, aut ſummam ſcientiam cum bonitate, & nobilitate ſe inueniſſe: & in Epiſcopis quidem cum Cardinali, qui Epiſcopus eſſet, numerum eſſe Apoſtolis æquatũ: Abbates ſeptem, Theologos quinque, inter luminatos, ac doctores nouem, omnes autem in presbyteratus ordine conſtitutos. Alios quoque officiales à ſe nominatos, & dignitatibus eſſe, & virtutibus inſignitos. Vicecamerarium quidem vnum, cuſtodes conclauis octo: cæremoniarum Clericos duos: promotores duos. Procuratorem Fiſcalem vnum: Soldanum vnum: quam circa nominationem habuiſſe ſe, & ad deputationes, vt iniunctum ſibi fuerat, oculum.

XLVII. Quæ nationes Electores dederint.

Quibus dictis aliquantiſper multitudinem placauerũt, factóque miro inter omnes ſilentio, apertæ ſunt nominationis tabulæ, quas Ioannes Segouius legit, fuítque omiſſus in illis nationum ordo: onerosũ enim triumviris putatum eſt nationem nationi præferre. Ideóque vt quiſque prior, aut prælatura, aut dignitate fuit, ſic priùs eſt no-

minatus. Ego autem nequaquam timebo nationum ſeruare ordinem, qui Conſtantiæ fuit ſeruatus; nec mihi inuidiam timeo, quia nec præpoſitis gratiam, nec poſtpoſitis iniuriam faciam; ordinem namque iſtum, neque nobilitas, neque maioritas, ſed tempus peperit, quia vt quæque natio verbum Dei priùs ſuſcepit, ſic prior habetur: nec aut laudi eſt mihi, aut vituperio, dummodo Chriſtianus ſim, maiorum meorum, vel matutina, vel veſpertina conuerſio: nec plus habet in Euangelio, qui manè ad vineam venit, quàm qui veſperi. Nationem tamen Italicam etiam ſedes Beati Petri, & Romanum Imperium facit priorem: ſeruabimus ergo ordinem nationum, faciliorémque legentibus præſtabimus intellectum. Illud tamen priùs ſciendum eſt, Cardinalem Arelatenſem, non nominationis triumviralis gratia, ſed iure proprio ad electionem veniſſe; ideóque primum eum extra nationum ordinem pono; eundémque locum cæteri Cardinales habuiſſent, ſi qui aut reintegrati Eccleſiæ, aut Eugeniana labe minimè commaculati in tempore adueniſſent. Primus itaque omnium ele-

ctorum Cardinalis fuit Arelatensis, vir & Constantiæ insuperabilis, & prudentiæ incomparabilis, cuius virtuti haud ascribere titubauerim quæcunque in Concilio gesta sunt, quia nec sine illo prælati perseuerassent, nec alicuius Principis vmbra protexisset: sed pergo ad nominationem.

XLVIII. Electores Italici.

Ex Italica natione recepti sunt Episcopi, Guilielmus Vercellensis, vir & in Concilio notus, & in patria dilectus, & origine quidem Gallicus, dignitate verò Italicus, & in quo prædecessoris odor sui Eusebij adhuc spirat: Georgius Augustensis ex clarissima Salutiarum familia genus ducens, ac non solùm sanguine, sed animi quoque generositate & virtutibus nobilis: Ioannes Eporediẽsis, & literis, & probitate clarus, ac senilẽ prudentiã in ætate adhuc iuuenili ostendẽs. Ludouicus Taurinẽsis claris ortus parẽtibus, & sciẽtia iuris eminẽs, & moribus vtique honestis excultus. Abbates; Aleramus S. Benigni Fructuariensis, vir tam moribus, quàm ætate grauissimus, cui ex nobilissima domo de Carrecto origo est, quæ tantæ olim sublimitatis fuit, vt Imperatores quoque habere meruerit. Et huic qui-

dem Germanus eſt Matthæus Albi-
gaunenſis Epiſcopus, cuius omni in re
prudentiam per plures annos ſacrum
Concilium demiratum eſt; & eorum
ſanè qui alterum videt, vtrunque vi-
det, ſic eſt vterque, & habitu corporis,
& viuendi conſuetudine aſſimilis. Ia-
cobus de Secuſia, & annis, & pruden-
tia antiquus. Doctores, frater Ioannes
de Montecanuto præceptor domus
Sancti Antonij de Rouerſio, cuius in
toto ordine Sancti Antonij magna æ-
ſtimatio eſt, quíque poſt magnum Ab-
batem Secundus habetur, & hic in Ita-
lia beneficium habet, in Gallia paren-
tes. Frater Bartholomæus de Prouanis,
præceptor domus de Clauaſio eiuſdem
ordinis, vir bonitate non minùs, quàm
doctrina amabilis: cúmque ijs viris ad
eligendum Romanum Pontificem Ita-
XLIX. licorum natio eſt admiſſa.

Electores Franci.

Ex natione Gallica, quæ & ipſa ſe-
cunda eſt, cuiúſque in Eccleſiam Dei
permaxima extant beneficia, nominati
ſunt ex Archipontificali dignitate, Ioã-
nes Tarentaſienſis, vir vita præſtans, &
omnis inimicus ambitionis, quíque in-
uitus ad tantam dignitatem vocatus
fuit. Ex Pontificali, Franciſcus Geben-

nensis antiquus Romanæ Curiæ officialis, vir, vt parui eloquij, sic magnæ intelligentiæ, & cuius iudicium in omni re ardua sit præponendum. Bernardus Aquensis, Iurisconsultus admodum oculatus, subtilisque: quia tamen ob notissima corporis impedimenta, infestámque sibi podagram, hîc se excusauit, Lodouicus Massiliensis in eius locum suffectus est, vir animo vastus, & ab omni simulatione alienus: quem talem putâ, qualem audis: nusquam fallax, nusquam deceptor: Et hic sententiam in Gabrielem latam publicè legit, cùm ille ex Romano deiectus Pontificio fuit. Ex Abbatiali Raymundus Conchensis, scientiam iuris Pontificij apprimè callens, multáque in rebus conciliaribus experientia tritus: quíque pro sancta Synodo compluribus legationibus functus est. Ex gradu Theologico, Nicolaus Tibout Normannus, vir quondam negotiosæ, nunc autem nimiùm senescens otiosæ virtutis: Ioannes de Valle Brito, & patriam virtutem, & ingenium ostendens: Thomas verò de Corcellis triumvir fuit. Ex Iurisconsultis, Guilielmus Hugonis Archidiaconus Metensis, vir nec pru-

dentia vlli prædictorum, nec ſcientia inferior. Hi omnes cum Cardinali Arelatenſi ex tota Gallia ad electionem Romani Papæ vocati ſunt.

L.
Electores Germani.

Ex natione Germanica, quæ omnium eſt ampliſſima, recepti ſunt ex Epiſcopali præeminẽtia, Fredericus Baſileenſis nobilitate generis, & humanitate in omnes eximius. Ex Abbatiali, Conradus de Lucella Ciſtertienſis Ordinis, vir, vt Monachum decet, & à pompa ſæculi, & ab omni ſuperbia remotus, ac Thomas de Scotia triumvir. Ex doctorali Detzelaus Archidiaconus Cracouienſis, Polonus genere, conuerſatione ſuauis, & doctus. Ioannes Vuiler, Decanus Baſileenſis, vir manſuetus, & ſciens plura quàm prædictus. Henricus de Iudeis in ſplendida Vrbe Colonienſi humanitate, ac doctrina patriam redolens. Iacobus de Saltzburga, Canonicus Ratiſponenſis, vir neque precibus, neque minis commutabilis. Chriſtianus autem de Gretz (vt ſuprà diximus) iam in conſortio triumvirorum erat aſſumptus.

LI.
Electores Hiſpani.

Ex natione Hiſpanica, quæ & ipſa vaſtiſſimos habet, ac pernobiles campos, quatuor Chriſtianis Regibus, &

vno infideli regnata, hi ſunt ad electionem magni paſtoris accerſiti. Pontifices octó, Dertuſenſis Conſilij vtilis, & animi ſtabilis, totáque conuerſatione perlepidus; hic in ea ſeſſione, qua lata eſt in Gabrielem depoſitionis ſententia, præſedit: nec pòſt, quamuis plurimi peſtem fugerent, de receſſu habuit mentionem: fidus ſemper & Arelatenſis comes, & Eccleſiæ filius. Georgius Vicenſis ſumma doctrina, & grauitate, quo nemo pluribus, nemóque grauioribus apud Principes Concilij cauſa legationibus vſus eſt, quas cum magnis vitæ periculis, magníſque peregit ſumptibus; qui etiam illud ſingulare fecit. Is enim vt vidit Principes Gabrielis cauſam tueri, & Oratoribus ſuis præfinita loqui præcipere Eugenianis: legatione Regis ſui, quam tunc apud Synodum gerebat, ſe abdicauit, ne cum alijs Principum nũtijs dicere aduerſus conſcientiã cogeretur. Quod ſi alij feciſſent Epiſcopi, nequaquam autoritatem Eccleſiæ Principes cum ſua neutralitate paruipendiſſent: Sed omnium malorum, quæ in Eccleſiam irruerunt, partem maximam ipſimet induxerunt Sacerdotes. Ludo-

uicus Visensis, vir, & amicus amico, & conuersatione perplacidus; hic Orator Ioannis Portugalliæ regis præstantissimi in Concilio fuit, quo vita functo etiam in Concilio mansit, tribúsque ipsius Concilij honorificentissimis legationibus functus est. Iuit ad Græciam cum viro prudentissimo Ludouico Lausanensi, quem & viarum, & periculi, & honoris habuit comitem. Iuit Coloniam, & ad Ducem Burgundiæ potentissimum, collega Ludouici protonotarij: & ambo quidem in reditu per quendam ex Comitibus Palatinis Rheni capti sunt, & iussu Gabrielis in custodiam mancipati. Qua in re virum se priscæ virtutis Visensis ostendit. Namque cùm libertas sibi abeundi dimisso collega fieret, nunquam se inquit carceres egressurum, nisi cum socio. Iuit & in eas Galliæ partes, quibus Britannia hodie nomen est, Ducísque illius excellentissimi animum ad Concilium flexit. Abbates recepti sunt Petrus Sancti Cucuphatis, vir solers, & Monasteriorum gubernationi aptissimus; ac Antonius Auralis, & aspectu, & alloquio gratus. Doctores, Bernardus Buseho, Canonicus Illardens. iu-

dicij non minùs recti, quàm firmi, & Raymundus Albioli Canonicus Tirasonensis sensum habens, & mores ætati conuenientissimos: Ioannes quoque Segouius triumuir ex hac natione electioni interfuit. Hi quoque ex quatuor nationibus nominati ad eligendum Papam fuerunt. Anglici verò idcirco recepti non sunt, quia non aderant, nec alij assumi poterant quàm præsentes.

LII.

Officiales Conclauis.

Officiales autem circa conclaue necessarij vocati sunt, Ludouicus Episcopus Lausanensis Vicecamerarius, vir summi exercitij, summæque vigilantiæ, & ad officium sibi commissum non solùm aptus, sed necessarius: cuius in negotijs singulis diligentia, in sacro Concilio, & in omnibus rebus bonitas in tota Christianitate perspecta est. Custodes Conclauis Perceuallus Bellicensis Episcopus, non minùs re bonus quàm aspectu. Nicolaus Grosseranus genere nobilis, & fidelitate insignis, quem, & pro seruitio Ecclesiæ, & pro defensione fidei spoliari beneficijs non piguit, veritatem cum paupertate, quàm mendacium cum diuitijs eligentem. Ioannes Sancti Michaëlis, de Clusa Taurinensis Diœcesis, præstanti ingenio. Et

Franciſcus Abundantiæ, tam ſcientia, & virtute, quàm temporalibus bonis abundans. Monaſteriorum Abbates, Franciſcus de Fuxe, Theologus, profeſſione minor, eloquentia magnus. Guilielmus de Conſtantia Canonicus Spirenſis antiquus Pontificij iuris interpres. Ioannes de Turicella, Decanus Segobricenſis Iuriſconſultus, ac Theodoricus Nagel Canonicus Rigenſis probitate cognitus. Clerici gratia Ceremoniarum, Æneas de Piccolominibus Senenſis, Canonicus Tridentinus, ac Michaël Brunon, Canonicus Belluacenſis in eo exercitio longo tempore tritus. Promotores, qui antea in Concilio per plures annos negotia promouerant, viri docti, & conſtantes, Hugo Gerardi, & Ioannes Slitzenerode: Procurator fiſcalis qui antea fuerat, vir exercitatus Robertus Magnani. Soldanus verò Petrus de Atro, qui etiam ab initio naſcentis Concilij eo in officio laudabiliter ſe habuerat.

Hi fuerunt viri conſcripti ex nominatione trimvirali, qua per Ioannem Segouium lecta (vt antea diximus) exhilaratus eſt Cardinalis animus, qui vſque ad illam horam trepidus, ſtupi-

dúſque permanſerat, nec perſuaderi ſibi poterat nominationem iſtiuſmodi fieri. Vt autem vidit Epiſcopos, & Abbates in magno numero aſſumptos, & nationes, quæ in Concilio erant, æquis portionibus honoratas, & animi ſimul vigorem, & frontis recepit colorem. Factúſque lætus ſereno vultu concionem quoque exhilarauit, quæ illo mœſtitiam oſtendente, non triſtis eſſe non poterat. Habuit ergo Cardinalis de nominatione facta magnifica verba, triúmque patrum virtutem magnopere commendauit, qui in Concilio ſe ſemper bene habuiſſent, & nunc optimè: poſteáque concionem dimiſit; eáque die occupati omnes fuerunt ad præparandos in conclaui neceſſarios conuictus.

LIII.

Cameræ cōclauis diſtributæ.

Serò autem ſinguli electores ad Cardinalis domum vocati, de cameris diuidendis intra conclaue ſermonem intra ſe habuerunt. Et quoniam camerarum magna differentia erat, videbatur Prælatis diuiſionem ſecundùm dignitates fiendam: atque vt quiſquis dignior, & antiquior eſſet, ſic prior locum ſibi aſſumeret. Nec ferendum eſſe dicebant, vt Cardinalis, & Archiepiſ-

copus cum doctoribus veniret ad sortem: quo casu ridiculum esset, si Cardinalem infrà, & Doctorem suprà locari contingeret. Cúmque Prælati essent numero plures, omnésque vno ore loquerentur, desperata res videbatur de sortibus cogitare: vtcumque tamen res iret, visum doctoribus est etiam pro se verba facere. Dicebant igitur priscas consuetudines non debere rescindi: in omni conclaui obseruatum, vt cameræ per sortem diuiderentur, neque id inter Cardinales tantùm, sed etiam inter Cardinales, & alios: fuisse Constãtiæ Cardinales admodum multos, non tamen respuisse cum Episcopis, & Doctoribus sortem subire. Prælatos autem nimiùm sibi ipsis fauere, qui cùm essent numero plures, sententiam magis vocibus, quàm rationibus obtinerent: si sine sorte fiat electio camerarum, timendam esse collusionem inter electores, timendum quoque schisma, ne stantes infrà & rigentes frigore, locatis suprà inuideant. Quibus rationibus Cardinalis euictus, in sententiam Doctorum consensit: ac post eum vir bonus Episcopus Dertusensis prophetatus est. *Si quis enim est (ait) cui no-*

citura ſors ſit, ego ille ſum, quem vltimum ſors efficiet: ne tamen aut priſcas conſuetudines euertamus, aut inuidioſi Doctoribus ſimus, vrilius puto rem ſortibus tranſigi: eiúſque in ſententiam concluſum eſt, eadémque ipſa hora miſſi ſunt ad conclaue, ex omni ſtatu electorum cum Cardinali Arelatenſi, qui ſortes ſuper cameras, ex conſilio Vicecamerarij iacerent. Scripta igitur ſunt electorum nomina ſingulatim per ſchedulas, quæ omnes clauſæ, ac permixtæ, in quodam birreto reconditæ ſunt, atque exinde ad primam, digniorémque cameram ventum eſt, vbi tunc Cardinalis Arelatenſis manum iaciens in birretum, ſchedulam, quæ ſibi fortè obuenit, recipiens legit, eámque Vicemerarius in fronte ipſius cameræ confixit: ſicq; ſucceſſiuè per ordinem factum eſt, vt intraturi ſequenti die electores conclaue, eam ſibi cellam noſcerent aſſignatam, vbi ſuo nomini obuiarent: fuitque primus omnium Decanus Baſileenſis, vltimus verò (vt vaticinatus extiterat) Dertuſenſis Epiſcopus. Miráque in re hac diſtributio ſortis fuit, aut potiùs diuina diſpenſatio, quæ conſilia hominum re-

probans, Doctorem primum, Episcopum autem postremum fecit, cùm statuissent antè Prælati cellulas sibi digniores ascribere: id tamen in vtroque bonitatis est visum, vt neque Decanus ex primo loco superbierit, neque ex vltimo Dertusensis Episcopus condoluerit, sed illum indignè se credere, istum dignè locatum humilitas faciebat.

LIV. Electores omnes ad sacram Synaxim accedût.

Sequenti autem die, quæ fuit Veneris 3. Cal. Nouemb. habita est generalis congregatio, conclusæque sunt proximarum deputationum deliberationes. Sessióque mox secuta est: diuina autem officia Cardinalis Arelatensis celebrauit, quo nemo ceremonias nouit meliùs. Sermonem autem ad electores post Euangelium decantatum, Marcus insignis memoriæ Theologus habuit, qui enumeratis depositi Gabrielis criminibus, suadere electoribus nitebatur, vt virum assumerent, qui contraria imitaretur prioribus, quíque omnia euitans Gabrielis vitia, vt ille calumnijs odiosus fuit, sic se iste assumendus iustitia præstaret acceptum. Erat templum vbique populo plenum, stabant inter columnas superiores nobiles

biles Vrbis matronæ, reſpectúmque in concionem habentes ordinem rerum non ſine deuotione conſiderabant. Aderat Ioannes de Tierſtein Comes, qui loco Imperialis protectoris cathedram adimplebat. Aderat Conſulatus vrbanus, & alij complures nobiles, rem inſolitam conſpecturi: ſeruabatúrque inter omnes ſilentium; extra Eccleſiam quoque Ciues in armis erant, ſi quod ſcandalum pararetur prohibituri. Tantúſque ad ſpectaculum eius rei confluxerat populus, vt neque in templo, neque in plateis recipi poſſet, magnáque vndique intra Eccleſiam haberetur preſſura. Vt igitur Cardinalis Arelatenſis intra Miſſarum ſolemnia communicaſſet, vocati ſunt ad altare communicaturi, etiam ſecundùm ordinem electores. Túmque Archiepiſcopus Tarentaſienſis, & decem alij Epiſcopi communicarunt, pòſt autem ſeptem Abbates, exinde quoque Theologi, ac demum Iuriſconſulti nouem qui accedentes altare genibus flexis, & lacrimis vbertim fuſis, ſacratiſſimæ ſuſceperunt Euchariſtiæ ſacramentum. Erátque venerandum ſpectaculum, tot eximios antiſtites, tótque præclaros

Patres, nudam ante Dominicum ſacramentum oſtentantes caniciem cernere, & alios quidem orantes, alios verò illacrimantes conſpicere. Deuotionem autem maximè Cardinalis adaugebat, qui Pontificalibus indutus veſtibus nudato, & caluo capite Dominicum corpus quibuſque miniſtrabat, & confeſſionem in re tali ſolitam ſingulis repetebat: ac ſecutus pijſſima Saluatoris Domini noſtri Ieſu Chriſti veſtigia, quēlibet deoſculabatur: hortatus plurimùm vt quàm quiſque poſſet, pura anima ſuſciperet Dominum: Quam rem ſic ordinatè, ſic ſolemniter, ſic deuotè peregit, vt ex videntibus nemo tenuerit lacrimas, niſi qui pectus habuit aut ſaxeum, aut ferreum.

LV. *Iuſiurandum præſtant.* Poſthæc finita Miſſa, & congregatione generali peracta, Prælati omnes infulas, & veſtimenta ſeſſioni accommoda ſuſceperunt. Inuocata altis vocibus per omnes Patres Spiritus Sancti gratia, peractíſque litanijs, & orationibus, ac omni ſolemnitate ſeſſionis impleta, Ludouicus Epiſcopus Lauſanenſis ambonem aſcendit, triáque illic per ordinem legit. Primò reſponſionem Synodalem ad famoſum Gabriēlis li-

bellum, cui principium eſt, Moyſes. Secundò limitationem quandam circa decretum, de electionibus dudum in Synodo editum. Tertiò verò nominationem triumuiralem, quam ex certa ſcientia ſacrum Concilium approbauit. Quibus lectis interrogari Patres, Vtrum placet? reſponſum eſt ab omnibus, Placet. Et hinc requiſiuit Lauſanenſis iuriſiurandi formam ab electoribus præſtandam publicè legi; Electoréſque iuxta Concilij ordinationem iurare. Primus igitur Cardinalis Arelatenſis aperto decretorum libro, formam iuramenti cunctis audientibus legit, móxque requiſitus, vt ita iuraret; Ego (inquit) Reuerendiſſimi Patres, coram Domino meo Ieſu Chriſto cuius modò ſacratiſſimum corpus indignus peccator manducaui, cuíque in tremendo, & magno finali iudicio de omnibus per me factis rationem ſum redditurus, promitto, iuro, & voueo, quoniam in hoc electionis negotio, ad quod nunc volente Concilio mittimur, nihil aliud quæram, quàm populi Chriſtiani ſalutem, & vniuerſalis Eccleſiæ bonum. Idque mihi curæ erit ſtudere, ne autoritas generalium Con- **Forma iuramenti.**

ciliorum vilipendatur, ne fides Catholica expugnetur, néve Patres in Concilio persistentes opprimi possint: hoc quæram, hoc sollicitabo, ad hoc viribus totis incumbam; nihil in hac re, aut mei, aut meorum amicorum causa faciam, sed solum Deum, & Ecclesiæ suæ vtilitatem respiciam: hoc animo, hac mente, hoc denique corde conciliare suscipio iuramentum. Fuítque eius sermo, & viuax, & termicus, omniũmque astantium commouit animos. Post eum Electores alij suo ordine iurauerunt. Quæ res electioni pòst factæ maximam præbuit autoritatem. Quis enim non illum Summo Pontificio dignum putet, qui tot Sacerdotum, Episcoporúmque iudicio sit comprobatus? præsertim, cùm illi antea suscepto Dominico corpore iusiurandum præstiterint, nullum se electuros, nisi quem senserint tantæ idoneum dignitati. In ea etiam sessione, & Vicecamerarius, & Custodes conclauis, & clerici ceremoniarum, & promotores iureiurando promiserunt officium sine fraude exercere. Quibus peractis omnibus, hora iam post meridiem tertia, adhuc populo ieiunante cantatum est

Magna ex hoc iuramento electioni accedit autoritas.

vndique, Te Deum laudamus, & organis respondentibus alternatim, vsque ad finem completus est hymnus.

LVI.

Solemni pōpa ad conclaue pergunt.

Quo facto, egressi sunt pueri in stolis albis admodum multi longum processionis ordinem facientes, quos secuta pars cleri vrbani est: Et pòst veneranda incorporatorum multitudo cum Doctoribus, & vniuersitatum Oratoribus, qui longis, honestísque vestibus, orantes incedebant. Exinde Sacerdotes vrbani, excolendas Sanctorum Reliquias in vlnis gestantes proficiscebantur. Mox verò Ludouicus Lausanensis Crucem argenteam ante se habens, sequentibus quatuor Clericis incedebat. Pòst verò Cardinalis Arelatensis adhuc, & mitra, & auratis fulgens vestibus, deuoto, & desideranti populo benedicens. Exinde infulati Episcopi, & Abbates ad processionem ornati innumerabili populo subsequente procedebant, sicque alijs orantibus, alijs suspirantibus vsque ad ostium Conclauis est processum, armatis hinc, atque inde propter custodiam conclauis existentibus. Vt verò ad conclaue ventum est, receptis electoribus, dimissi sunt cæteri. Intromissi sunt etiam domino-

rum ſeruitores conceſſi. Non tamen oſtium conclauis ſtatim eſt clauſum, ſed vſque ad nonam ante medium noctis horam familiaribus patuit, res deferentibus opportunas, permiſſiq; vſque id temporis ſunt amici ad amicos accedere. Cardinalis autem ſic proceſſionaliter ingreſſus, ſequentibus electoribus in ſacello quod celebrandis Miſſis paratum erat, ante altare, & ante ipſum Chriſti vexillum genibus flexis, & nudo capite orationibus Deo porrectis, & domui, & habitatoribus benedixit: ſicque poſitis pluuialibus, & mitris, illuc ſe quiſque recepit, vbi nomen ſuum recognouit. Cùm verò iam noctis veniſſent tenebræ, ingreſſus eſt Protector cum quibuſdam ciuibus, vt quiſquis locatus eſſet, viſurus & voluptatem magnam ex tanto ordine ſuſcipiens: poſt eum verò intrauit Lauſanenſis Vicecamerarius, & ipſum ſecuti ſunt cuſtodes conclauis, aliqui ex ijs ſingulas cameras diligenter rimati, & perſonarum, & rerum examen habuerunt, excuſſuri extra conclaue, ſi quid contra leges reperiſſent, nihílque præter ordinem inuenientes abierunt. Et hora (vt dictum eſt) nona, tam intrà,

quàm extrà obſerata eſt ianua, & vndique admoti peſſuli, cum catenis tenacibus.

LVII. Conclauis forma.

Sed quoniam de Conclaui ſermo eſt, neceſſarium exiſtimo ipſius formam conſcribere. Domus erat in medio vrbis, apud plateam cathedralis Eccleſiæ, loco edito, & patenti, quam nobiles quondam in vſum ſtruxerant chorearum, & ſuprà, & infrà perlatas habentem aulas: & ſuperiorem ſanè, quoniam igne poterat calefieri, hyemi, inferiorem, æſtati deputauerant. Hîc igitur Conclaue haberi poſſe eſt viſum, vt eſſet domus orationis, vbi fuerat laſciuiæ campus; & ſuccederent mores, vbi vitia triumpharant. Conſtructæ ergo illic ſunt, & ſuprà, & infrà manſiunculæ opportunæ, quarum numerus æquatus eſt electoribus, vna ſuperadiuncta, quæ cæremoniarum clericis deſeruiret. Fuit autem ſtructura earum admodum facilis: nec enim aut ſaxo, aut robore ligneo parietes inſtruxerunt medios, ſed poſitis in columnarum morem ex abiete ſudibus cortinas ſimplices, viſúque penetrabiles pro parietibus texuerunt. Camerarum forma plerunque quadrata fuit, perbreuis tamen,

& angusti vix lecti, vniúsque mensæ capax: luce autem omnes ferè carebãt, exceptis admodum paucis, quæ spiracula quædam in angulis conclauis habuerunt. In medijs verò cellulis perpetua mansit obscuritas; nec sine candela, aut legere, aut esse potuit quispiam. Nóxque vna ijs fuit dierum septem: ac cameræ inferiores plus etiam incommodi habuerunt, quia in solo positæ frigidissimo, loca piscibus magis, quàm humanis apta corporibus præbuerunt. Quocirca omnes, qui eas inhabitauerũt, rheumaticum morbum ex humore nimio contraxerunt, & tamquam alter alterum irrideret, tussientes inuicẽ respondebant, nec illi frigori vllum erat remedium: vestes enim, & villosæ pelles magis grauabant, quàm calefacerent: ignem verò habere loci angustia, nec periculum, nec fumus permittebat. Murus Conclauis, & grossus vndique, & altus fuit. Omnésque fenestræ clausæ fuerunt: nec appropinquare muro aliquis poterat, nisi armati custodes qui die, noctúque intra ipsos cancellos excubabant. In media verò parte ipsius conclauis in modum fenestræ ostiolum fuit, & hoc quidem dua-

bus exteriùs clauibus, vna interiùs claudebatur. Et illarum quidem alteram Vicecamerarius, alteram Protector custodiuit. Illam verò Cardinalis Arelatensis habuit: nec vlli vnquam tradidit, nisi ceremoniarum clerico Æneæ, cùm aut admittendi cibaria, aut emittendi cœnarum reliquias fuerat tempus: bis namque ante prandium, & totiens post prandium reserabatur ostiolum. Et bis quidem recipiebantur fercula, bis autem remittebantur fragmenta.

LVIII. Ministerij ordo.

Quibus in rebus hic modus obseruabatur. Erant (vt antea diximus) in conclaui familiares, qui dominis suis electoribus seruiebãt, Doctoribus singuli, prælatis bini: extra verò, vt quísque potuit, sic habuit seruitores. Et illi quidem qui extrà remanserunt, cibaria comparabant, quæ horis indictis in lignea capsa depicta quam cornutam appellant, vsque ad conclauis ostium deferebantur: & ne suspicio veneni esset, degustare tam pocula, quàm cibaria cogebantur. Exinde per custodes conclauis examen fiebat, ne vel litera, vel aliud quiduis præter eorum scitum intromitterentur. Quare omnia in manu Vicecamerarij præsentabantur. Et ille

extendens ad ostiũ manus præsentabat Æneæ ceremoniarum clerico, cui soli cum socio licebat adhærere fenestræ. Itaque nec qui extrà erant, mandare aliquid in conclaue poterant, nisi per Vicecamerarium: nec qui intrà, dictare aliquid foris, nisi per clericum. Et oportebat omnia alta voce, & Latina dicere, vt qui Protectoris erat interpres, intelligeret, quæ mandarentur: cùm verò emittendi reliquias cœnarum hora aduenerat, vocabantur per clericum cæremoniarum familiares cum cornutis: qui venientes ad cancellos interiores ipsi clerico omnia assignabant, & ipse extra fenestram Vicecamerario contradebat: Mittebantur etiam extrà paropsides, & alia mensarum ornamenta, quæ lauacro indigebant. Et ea etiam perquirebantur, ne quid ab intrà emitteretur litteratum: fuerúntque aliquæ deprehensæ, quæ stultitiam magis familiarium, quàm rem proderent: nonnulli etiam in ipsis vasorum fundis sculpentes literas, commonere amicos tentauerũt: sed inuentis omnibus, nec graue aliquid, nec quod ab electoribus prouenirer compertum est. Vt verò perquisita singula erant, quæ extrà

mittebantur, quidquid cœnarum ſupererat, pauperibus Chriſti dabatur; qua ex re plus quàm ducenti vitam trahebant: quocirca cùm omnibus longiſſima videretur conclauis mora, ſolis huiuſmodi pauperibus eſt viſa breuiſſima. Illud etiam cuſtodes Conclauis libenter obſeruabant, ne ad electorum eſcam diuerſæ ſpecies cibariorum deferrentur. Et oportebat quidẽ aut carnibus tantùm, aut piſcibus veſci; aut ſi neque hoc, neq; illud placebat, ouis, & caſeo. Rurſúſq; qui carnibus vtebatur, vna ſpecie contentari debebat: nec qui bouem habuit, vti etiam oue potuit. Id quoque in piſcibus fuit, nec enim cui murena eſt intromiſſa, offerri quoque anguilla potuit. Si quis autem in legem cõmiſit, partem alteram in oſtio perdidit; ídque cùm prima die familiares incautè commíſiſſent, & dominis ſuis quaſi nuptias celebrãtibus dubiam afferrent cœnam, omnes in oſtio ſpoliati ſunt, nec plus vna ſpecie intromiſſum eſt. Quos inter Cracouienſis etiam Archidiaconus diminutionem tulit. Cui cùm aues, & arietinæ carnes afferrentur, ſubtractæ auiculæ ſunt, orante in porta famulo, vt quod plus eſſet id

Victus ratio.

Lepida narratio.

Domino dimitteretur: ſperabat namque ex ariete partem, ex auibus autem partem non ſperabat: Dominus tamen auiculas præoptaſſet, ideóque cùm ſpolium ſenſit vbique conqueſtus eſt, publicéque teſtatus, nunquam ſe diem poſtquam Sacerdos fuit tuliſſe peiorem. At cùm rogaretur, ne admirationem haberet, quoniam idem obtigiſſet Cardinali: Proh; (inquit) Cardinalem mihi æquiparas, hominem Gallicum, parcum, euentrem, aut (vt veriùs loquar) non hominem? Ego apud eum meo infortunio ſum locatus, omnia quæ facit perluſtris mihi cortina indicat, nec adhuc aut bibere eum, aut comedere vidi: & quod mihi moleſtius eſt, inſomnes noctes, inſomnéſque dies ducit (quamquam nulla eſt apud nos dies) aut legit ſemper, aut negotiatur: nulla ei minor, quàm ventris eſt cura, mihi nihil cum eo commune eſt. Ego Polonus ſum, ille Gallicus; mihi ardet, illi friget ſtomachus; illi ſanitas, mihi mors ieiunium eſt. Ego ni multum comedam, & multum dormiam, citò deficiam. Illi è contrario omnia ſunt. Ieiunent Gallici, & Poloni comedànt. Quo dicto cunctos in riſum

Cardinalis Arelatenſis abſtinentia mira.

vertit. Et quoniam de hoc faceto, & hilari homine facimus mentionem, id quoque non præteribo, ea namque infelicitas eius fuit, vt famulus eius, qui extrà mansit, semper ad ostium veniret vltimus cum cibarijs. Ex quo ortum in ostio prouerbium fuerat, vltimum esse, qui prior esuriret. Fuit autem hæc lex de cibarijs antiquitus aliter instituta: primis enim tribus diebus nulla erat cibariorum apud veteres limitatio. Quarta die, ad vnam speciem redigebantur. Nona verò sublatis alijs solùm panis, & aqua èlectoribus tradebatur. Clemens autem vti clementia cupiens, rigorem legis in modum qui nunc seruatur moderatus est. Id quoque inter electores seruatum extitit. Patentibus namque pransitatum, & cœnitatum est cubiculis, vt sic oculis omnium testibus factis luxuriæ modus fieret. Et cibaria quippe inter se missitare non licebat, vinum licebat. Rigidúsque huiusmodi legum non solùm obseruator, sed custos etiam fuit Ioannes Segouius, qui non aliter violare alienas leges exhorruit, quàm suas proprias apud Romanos Arrius Restio, de quo illud memorabile fertur, eum foris quoad

vixit, postea non cœnasse, ne testis fieret contemptæ legis, quam ipse bono publico pertulisset.

LVIII. Ordo in occupationibus, & eligendi ratione.

Sed (vt eò redeam quò sum digressus) electores postquam obseratum ostium fuit, ac postquam aliquantisper in suis conuenerant mansiunculis, egressi ad visitandum se inuicem sunt, atque vt quisquis in sua camera esset prospiciebant: quibus in locis non aliter se vicissim recipiebant, ac si ex longa peregrinatione redissent: eáque visitatione ad magnam noctis partem producta, tandem ad quietem est itum: horáque post medium noctis tertia ad matutinas singuli experrecti sunt: orantésque vsque ad quintam, exinde Missarum officio se tradiderunt, & alij quidem in suis cellulis, alij verò in communibus altaribus celebrabant. Episcopi namque altaria plerumque portatilia apud se traduxerant, vt possent complurimi celebrare. Vt verò dies illuxit, vniuersi ad communem Missam venerunt: qua completa, & decantato hymno quo Spiritus Sanctus euocatur, habitis in Concilio patribus, de modis in conclaui obseruandis consultatum in medio est. Isque communi

consilio receptus est ordo: statutum est singulis noctibus, quatuor suprà, & quatuor infrà ex seruitoribus assumi vigiles, qui noctes interpartientes, curam haberent, ne vel ignis, vel alia quæuis res nocumento esse posset. Cui rei nemo vigilantiùs incubuit, quàm Rubinus antiquus Cardinalis de Cypro nbilissimi familiaris. Cuius excubatione nequaquam dubitauerim pleraque euitata fuisse discrimina. Exinde cautum erat, vt post mediam noctis horam inter quartam, & quintam euigilatio per omnes fieret: túmque vsque ad septimam, vt cuique animo esset, aut oraret, aut celebraret. Postea verò ad communem Missam omnes accederent. Qua peracta, & Spiritus almi efflagitato patrocinio, concilium iniretur: vtque in eo scrutinium fieret, & eo finito, prandium haberetur. Ac deinde, vt quemque voluptas traheret, sic vel legeret, vel quiesceret, vsque ad horam post meridiem tertiam: quo tempore iterum intrantes Concilium illorum merita in examen ducerent, qui præcedenti scrutinio nominati fuissent; maturè inter se se consulerent, quo nunc Ecclesiæ modo ferri auxi-

lium poſſet. Dimiſſo verò Concilio, hora circiter poſt meridiem ſeptima cœnaretur, ac pòſt horis tribus ad quietem ſe cuncti redigerent. Eo modo tam

LX. diem, quàm noctem partiti ſunt.

Conuerſatio electorum ſancta.

Omittam illam ſacratiſſimam vitam, beatam, & omni ſtricta religione mundiorem? vbi nam gentium talis Patrum eſt chorus; vbi tantum ſcientiæ lumen? vbi prudentia? vbi bonitas eſt, quæ horum patrũ æquari virtutibus queat? O integerrimam fraternitatem! O verum orbis terræ Senatum! quàm pulcra, quàm ſuauis, quàm deuota res fuit, hîc celebrantes Epiſcopos, illic orantes Abbates, alibi verò Doctores diuinas legentes hiſtorias, audire? & vnum ad lumen candelæ ſcribentem cernere, alium verò grande aliquid meditantem tueri? Carthuſiam Gallici, Delfinatus, ſiue Sabaudiæ commendent, potuítne vnquam religio hac excellẽtior inueniri? Ac ego exiſtimo illis in locis irriguos magis fontes, & ſplendidas cellas, aliáque ædificia eſſe admirationi, quàm homines. In noſtro verò Conuentu, cætera contemnenda, viri dumtaxat admirandi fuerunt. Quorum modeſtiam nemo potuit ſatis contemplari;

templari; nullæ illic rixæ, nullæ contentiones, omnia in amicitia, omnia in dilectione fiebant. Illic cùm exeuntem cellam quempiam ex antiquioribus vidiſſes, non alium certè videre putaſſes quàm vel magnum Antonium, vel Paulum Simplicem, & illum ſanè Hilarioni, illum Paphnutio, illum verò Amoni æquiparaſſes. Plus etiam hoc in loco, quàm in Antoniana ſolitudine reperies. Siquidem Hieronymo etiã, & Auguſtino obuiaſſes; quorum literæ in cõclaui fuerunt, in heremo non fuerũt. Cuſtodiebatur inter dominos magna charitas, inter famulos bona dilectio, inter vtróſque optimũ ſilentiũ. Et iſti in dominos obedientes, illi in ſeruitores benigni erant: nulla ſuperbia, nullus liuor, nulla ſimultas vigebat: ſuus cuique ſtatus placebat: nihil ſecretum, nihil occultum fuit; omnia ſcire vicinum oportuit, quæ fecit vicinus.

LXI. Famuli, ſeu Conclauiſtæ quales.

Sed neque mihi tacendi familiares videntur, quorum numerus fuit duo, & quinquaginta. Itaque omnes animæ quæ ingreſſæ ſunt conclaue, tres de nonaginta dinumeratæ ſunt, fuerúntque intet ſeruitores, complures & docti, & ornati viri. Erant cum Cardinali Are-

latensi Stephanus Plonerij, Petrus de Tridia, Doctores, & Archidiaconi: cum Archiepiscopo Tarantasiensi, Antonius Piceti Iurisconsultus, qui auditor etiam Rotæ aliquando fuit. Cum Basileensi Episcopo, officialis suus, vir non minùs doctus quàm facetus. Fuerunt & alij complures, & docti, & egregij viri. Quapropter facilè potest quis dominorum excellentiam recognoscere, vbi virtutes familiarium non ignorat.

LXII. Sortiendi ratio.

Sed iam tempus admonet, vt scrutiniorum seriem referamus, & modum: Eo ergo in loco vbi & Cardinalis, & Vicensis Episcopi cella fuit, atque aliæ nouem, hinc, atque hinc sedilia posuerunt. In summo loco ara erat sacra, & ante ipsam puluinar Cardinali stratum. Ad cuius dextram sedebat Archiepiscopus Tarantasiensis, & ad sinistram Dertusensis Antistes, & successiuè hinc, & inde gradatim reliqui electores assidebant. Ante ipsum verò Cardinalem scabellum, supra scabellum ex argento peluis stabat. Huc audita Missa, & decantato Spiritus Sancti hymno, singuli electores venerunt, & eorum quilibet schedulam suam iecit in pel-

uim. Eásque postmodum singulatim Cardinalis recepit, & legit, atque vt ipse legerat, quatuor alij ex electoribus electionem ipsius scribebant. Scriptio autem schedularum huiusmodi erat: Ego Georgius Vicensis Episcopus, eligo in Pontificem Romanum illum, vel illum; poterátque vnum vel duos vno in scrutinio nominare. Et inscribebat se quilibet electorum nomine proprio, vt sic in electione schedularum seipsum quisque recognosceret, possétque contradicere, si aliter quàm ipse diceret scripsisset: quæ res excludebat omnem dolum. Vt autem omnes schedulæ lectæ erant, & nominationes eorum scriptæ, fiebat per scrutationem numeri ad numerum collectio. Et nisi aliquem in vnum duas schedularum partes reperiebant concurrere, easdem igne cremabant.

LXIII. Primo scrutinio diuisa suffragia.

Igitur primo scrutinio confecto compertum est plurimos esse in Papam nominatos, nullum tamen habere voces sufficientes, septémque & decem eo die ipso ex diuersis nationibus ad Pontificatum fuisse vocatos constat; vnus tamen omnes superauit vir præstantissimus Amedeus Dux Sabaudiæ, Deca- Plura tamen cæteris ha-

sunt in communi sermones multi de vita, & moribus eius. Et alij non esse homini laico citò imponendas manus dicebant, quòd videretur omnibus monstri simile, Principem sæculi ad Romanum Pontificium accersiri: quæ res nimiùm Ecclesiasticis derogat viris, quasi nullum haberent tantæ dignitati idoneum. Alij hominem, qui fuerit coniugatus, cuíque proles esset, ineptum Sacerdotio existimabant. Alij Romanum Episcopum legis Doctorem esse oportere asseuerabant, multísque literis præpollentem. Quæ verba, vt audierunt, alij mox assurgentes, longè aliter dixerunt. Ac Amedeum quidem, & si Doctor non foret, peritum tamen & doctum esse: qui cùm aliás in iuuentute sua literarum studijs insudasset, non titulos, sed scientiam quæsiuisset: eúmque diuinum officium optimè nosse, & horas canonicas obseruare, septiésque dietim Domino dicere laudes.

Quæ electionem eius dissuaderent.

Obiecta refelluntur.

LXV.

Quòd si de vita, inquit alius, huius Principis edoceri vultis, iam me (obsecro) audite, qui eum & intus, & in cute noui: nempe hic homo ab ineunte ætate, ac lacteis (vt aiunt) annis magis

Encomium Amedei.

Pueritia ingenua.

religiosè vixit quàm ſeculariter, parentibus quidem obediens, & pædagogis obſequioſus: ſemper autem Dei timore imbutus, nec vnquam aut vanitati, aut laſciuiæ operam dedit, nec vnquam puer de domo Sabaudiæ natus tantam præ ſe indolem, aut ſpem tulit. Quibus ex rebus qui eum intuebantur, magnum ſibi aliquid portendebant. Nec fefellit opinio; ſiquidem vir poſtquam

Adoleſcentia exercita.

adoleuit, animum ſemper ad alta leuans, apud inclytæ memoriæ Sigiſmundum Cæſarem forenſi certamine Gebennenſem euicit Comitatum, móxque deinde familiam ſuam honoribus cumulans, Ducales ſuſcepit infulas. Ac ſi ſcire cupitis eius regimen & quale, & quantum fuerit, illud primùm cognoſcite, virum hunc poſt obitum Patris, iam annis circiter quadraginta regnaſſe: cuius tempore regina virtutum ſem-

Iuſtitiæ ſtudium.

per Iuſtitia floruit. Audiens enim per ſe ipſum ſubditos, nunquam vel inopes opprimi, vel circumueniri imbecilles permiſit. Ipſe pupillis tutor, ipſe viduis aduocatus, ipſe pauperibus protector fiebat: nunquam in territorio ſuo, aut rapinis locus, aut latrocinijs patuit: diuites, ac pauperes æquali iure apud ſe

habebat, nec terricolis onerosum, nec aduenis importunum se exhibens: nullàque in patria grauis exactio pecuniarum fuit, satis se diuitem existimans, si Patricolas abundare cognosceret: sciēs quia boni pastoris esset non deglubere oues suas, sed tondere. In eo tamen præcipuè solers exhibuit studium, vt & pace subditi eius fruerentur, & nulli sibi finitimi causam succensendi haberent. Quibus artibus non solùm paternum dominium tranquillè gubernauit, sed alia quoque spontè ad eum venientia superadiecit: nulli vnquam intulit bellum, illato verò resistens semper de pace magis, quàm de vindicta cogitauit; & hostes, & singulos beneficio potiùs vincere, quàm gladio studuit. Vxorem vnicam duxit, eámque virginem, & nobilem, & formæ, & prudentiæ admirabilis: familiam omnem suam non solùm manus, sed oculos etiam abstinentes habere voluit: fuit in eius domo summa honestas, summa obseruantia morum, & in sæculari palatio claustralis obseruabatur religio. Ac vbi thori consors vitam commigrauit in aliam, vbi Ducatum eius firmatum, & ad posteriores sine controuersia ventu-

Caritas in subditos.

Pacis amor.

Domesticæ curæ.

Vitam solitariam instituit.

rum perſpexit, animum, qui ſemper religioſus, & dedicatus fuerat, patefecit, & qualem in corde geſtaret voluntatem demonſtrauit. Contempto namque ſæculi faſtu, omníque pompa mundiali deſpecta, vocatis ſecum chariſſimis amicis, in heremum conceſſit: vbi conſtructo miræ deuotionis, & artis Monaſterio, in ſeruitium Dei ſe relegauit, & tollens Crucem ſuam, ſequutus eſt Chriſtum. Quò loci per plures annos conuerſatus, ſingularis ſanctimoniæ dedit odorem: veſtes quidem non alias induens, niſi quæ poſſent frigus arcere, epuláſque non alias ſumens, niſi quibus pelli fames valet: vigilánſque ad plurimam noctem, nullam vnquam diuini officij horam neglexit: Cúmque ibi pulcherrimum Deo, & Beato Mauritio ſacellum conſtruxiſſet, & honorificum Sacerdotum collegium ordinaſſet, diebus illic ſingulis tres Miſſas, duas quidem legi, vnam autem decantari audiuit: tantus illo in Monaſterio ſeruatus eſt rigor diſciplinæ, tanta honeſtas, tanta religio, vt nuſquam ſub cœlo putem, aut ſanctiorem, aut deuotiorem inueniri locum. Quocirca non nouiter (vt quidam antè ſentire

Pietatis exercitia.

Tribus quotidie Miſſis deuotè adeſt.

ſunt viſi) hic Princeps ad Eccleſiam venit, qui natus Chriſtianus, ex progenitoribus iam mille annis, & vltrà Chriſtianis nunc Deo in Monaſterio ſeruit. LXVI.

A filijs non timendum, ſed bene ſperandum.

Illud autem mihi riſu magis, quàm reſponſo dignum videtur, quod de filijs eſt obiectum; etenim cur filij, præſertim natu grandes, Pontifici Patri ſint impedimento? Nunquid ait ſcriptura: Væ ſoli, quoniam ſi ceciderit, non habet ſubleuantem ſe? hoc imputari Principi modò non poterit. Sunt enim illi filij duo, & forma, & ingenio admodum præſtãtes. Quorum alter Princeps Pedemontium, alter Comes eſt Gebennenſium. Hi patriam Sabaudiæ, abſente patre, gubernabunt, indigentíque ſibi auxilia ſubminiſtrabunt. Iam enim regere, ac præeſſe populis didicerunt: En quid mali hoc eſt, habere Romanum Antiſtitem potentes filios, qui Patrem contra Tyrannos iuuare queãt? Proh, Reuerendiſſimi Patres; ſanè quò magis huius peruerſi temporis procellam intueor, quò magis anguſtias animo euoluo, quibus Eccleſia in hac noſtra tempeſtate percutitur, eò magis non vtile tantùm, ſed neceſſarium eſſe arbitror, hunc ipſum eligi Principem:

existimabóque misericordiam Domini super nos factam, si eum videro huius cymbæ suscepisse gubernaculum. Considerate (oro) paulisper, quibus in terminis sumus, quibus angustijs premimur, quibus periculis agitamur? quis Principum est huic sacro Concilio obediens? Alij nec Concilium hîc esse fatentur, nec mandata nostra suscipiũt: alij verbo hîc esse Concilium dicunt, facto apud Florentiam fore ostendunt. Quamuis enim verbis, & literis Ecclesiam hîc esse non negent, promotiones tamen apud Gabrielem depositum procurant. Hic est status Ecclesiæ, his procellis nauis illiditur: surrexerunt filij impij aduersus matrem, qui nec suscepti lactis, nec materni laboris memores eam spernunt, eam lacerant, eam colaphizant. Quid hîc fiendum est? nudúmne hominem eligemus, qui nostris Principibus magis derisui, quàm venerationi habeatur? non sunt hodie sæcula, quæ virtutem respiciant: Probitas (vt est apud Satyricum) laudatur, & alget: Pauper loquutus est, & dicunt, quis est hic? Bona est equidem virtus, sed multum interest ad nostrum propositum, an in potente sit, an in paupere:

Eius opes & potentia Ecclesiæ necessaria.

vobis eligendus eſt gubernator, qui non ſolùm conſilijs, ſed etiam viribus nauim regat: validus ventus eſt; niſi & Conſilium bonum ſit, & brachia fortia, frangetur malus, & periclitabuntur omnes. Exemplum recens ante oculos eſt, quia virtutem impotentem nihili pendunt Principes. Nunquid maxima virtus hîc oſtenſa eſt, qui nullum timentes, aut vitæ, aut bonorum periculum pro veritate Chriſti tandiu pugnaſtis? Debuerant Principes terram deoſculari, vbi greſſus veſtri fuiſſent: quia tamen potentes Prælati ac famoſi Cardinales à nobis defecerunt, videtis quid Principes fecerint. Aſpicit tamen ex alto maximus, atque optimus Deus talia, híſque (vt puto) reſiſtet inſolentijs. Sæpiùs illorum opinioni aſſenſus fueram, qui expedire dicebant, temporale dominium ab Eccleſia ſecerni. Opinabar namque & Sacerdotes Domini ad diuina myſteria reddi expeditiores, & Principes ſæculi erga clerum fieri obedientiores. Nunc autem didici, quoniam ridiculoſa eſt ſine potentia virtus, nec aliud eſt Romanus Pontifex ſine patrimonio Eccleſiæ, quàm Regum, & Principum ſeruus. Quod præ-

uidens Diuina pietas Romanam Ecclesiam dotari per Constantinum, & locupletari voluit, vt qui spreto spirituali gladio, aduersus fidem, & bonos mores tumultuarentur, potenti brachio possent compesci. At cùm hodie terræ Ecclesiæ, partim per Gabrielem, partim per alios occupentur Tyrannos, prouidendum nobis est, vt virum talem eligamus, qui & recuperare Patrimonium queat Ecclesiæ: & in quo Christi Vicarius non contemnatur: cuiúsque potentiæ clypeo eorum contumacia conteratur, qui rationem contemnunt, & veritatem. Ad quas res nemo (vt mihi videtur) aptior est Amedeo Duce Sabaudiæ, qui alterum in Italia, alterum verò in Gallia pedem habet: cui omnes ferè Christianorum Principes, aut sanguine attinent, aut amicitia fauent: eiúsque quanta sit virtus, iam suprà retulimus. Quid igitur hunc hæreamus eligere? nemo est quem magis dari sibi aduersarium Gabriel quàm istum timeat. Pereat igitur eo gladio quo putauit. Nemo est qui magis pacare Ecclesiam quàm iste possit. Quæritis in Pontifice deuotionem? nemo est eo deuotior. Quæritis prudentiam? iam

Peroratio.

intelligitis ex anteacta vita quis sit. Quæritis iustitiam? Populus eius est testimonio: siue potentiam, siue virtutem efflagitatis, hîc omnia sunt: quid moramini? Agite (obsecro) bonis ominibus hunc eligite: hic fidem augebit, hic mores reformabit, hic autoritatem Ecclesiæ conseruabit, hic aduersarios reprimet, hic pacem Christiano populo condonabit. Non audistis eos, qui de futuris prædicant, has fluctuationes Ecclesiæ prænũtiantes, annũ qui iam instat quadragesimũ, his terminũ tribulationibus assignare? nunquid iamdudũ audistis Papam his tẽporibus eligi debere, qui consolaturus Sion omnia ponat in pace? & quis erit (obsecro) ille, qui talia queat implere, nisi istum assumamus? Credite mihi, scripturas impleri oportet, & trahet (vt spero) animos vestros, etiam si nolimus, Deus: tamẽ vos quod rectũ, & sanctũ est volẽtes potiùs agite. LXVII.

Hæc cùm ille dixisset, maxima electorum pars sibi fauendo arrisit, eámque habuerunt verba efficaciam, vt sequenti scrutinio perfecta res sit. Nonis enim Nouembris dum clerus Ciuitatis circa conclaue cum Reliquijs sanctorum staret, & processio Prælatorum

Concordibus votis eligitur.

Spiritus Sancti gratiam inuocaret, hora circiter ante meridiem decima, aperto ſcrutinio, & facta collatione (vt moris eſt) numeri ad numerum, compertum eſt, Amedeum Ducem Sabaudiæ religioſiſſimum Principem, iuxta decretũ Concilij, in Papam fore electum, ſéxque & viginti voces in eum concurrere. Quapropter ſubitò inter omnes coorta lætitia eſt, omnéſque rem geſtam ampliſſimis verbis collaudarunt. Quocirca vocatis notarijs, & intromiſſis teſtibus, confectum eſt de ipſa electione chirographum. Qua re ſic peracta, remiſſis teſtibus, horam circiter poſt meridiem primam, ad eas feneſtras, quæ in plateam verſæ erant, factus eſt impetus, omnéſque valuæ ſecuribus infractæ, atque illinc miranti populo nouitatem, crux argentea eſt oſtenſa. Erat iam tota Ciuitas in platea, omníſque multitudo in feneſtram tendebat oculos, electum ſibi nominari deſiderans. Tunc Cardinalis Arelatenſis facto ſigno crucis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, electi Pontificis nomen publicauit, & oratione præmiſſa, populo benedixit. Póſtque hora iam tertia, prælati cum pluuialibus, & mitris, ac clerus

Publicatur.

vrbis cum reliquijs ad cancellos conclauis venientes electores ſimiliter exornatos ad maiorem Eccleſiam reduxerunt: vbi gratiarum actionibus magnis Deo adhibitis, iterum populo, qui erat innumerabilis, publicata per Cardinalem electio eſt: ac deinde cum maxima omnium iucunditate hymnus lætitiæ, & organis, & humanis vocibus eſt decantatus, & cōgregatio diſſoluta. Quocirca laudent omnes populi Deum, quia paſtorem habemus, qualem ipſe dedit amandum bonis, & malis timendum.

LXVIII. Electores è conclaui egreſſi templū adeunt. Conc. Baſil. Seſſio. 39.

Hactenus Æneas, quid verò deinceps fecerint Patres ex ipſorum verbis intelligemus. *Poſt varia ſcrutinia tandem,* aiunt, *compertum eſt Religioſum, & nobilem virum Amedeum Ducem Sabaudiæ in ſolitudine Ripalliæ Gebennenſis Diœceſis, iam à pluribus annis in virtute continentiæ honeſtè conuerſantem, & virtutum Domino in ſpiritu humilitatis, ac ſimplici, & humili habitu deſeruientem, in Summum Pontificem vniuerſalis, & Romanæ Eccleſiæ eſſe electum, iuxta præfati decreti noſtri 37. ſeſſionis diſpoſitionem. Quæ quidem electio poſtmodum aperta feneſtra Conclauis, fuit per prædictum dominum Cardinalem Are-*

latensem publicè nuntiata, decantatóque Te Deum laudamus, per omnes suprà dictos ad eligendum deputatos, concorditer super electione ipsa Deum glorificantes, & orationibus conuenientibus subiunctis, ipsi à conclaui exierunt in pluuialibus, & mitris, aliísque habitibus condecentibus, provt statui vniuscuiusque competebat, concomitantibúsque Prælatis, & alijs suppositis huius sacri Concilij, ac processionibus omnium Collegiorum, & Conuentuum huius Ciuitatis Basileensis, cum reliquijs, & decentibus ornamentis, populíque multitudine copiosa, Ecclesiam maiorem Basileensem adierunt, vbi ipsi Prælati, & alij de sacro Concilio vnanimiter Deo gratias retulerunt.

Iterum publicatur electio.

Iteratóque sæpè dictus dominus Cardinalis Arelatensis in ambone, præsentibus omnibus electoribus deputatis, & in hoc consentientibus, atque id ipsum approbantibus, retulit, quomodo ipsa electio, ritè & canonicè fuerat celebrata, Notarijs Apostolicis, qui in conclaui fuerant, etiam idem attestantibus.

Synodus electionem confirmat.

Quæ omnia considerans hæc sancta Synodus, & spem magnam gerens in Domino, quòd præfatus Amedeus pro sapientia, experientia, iustitia, clementia, & cæteris virtutibus suis plurimos fructus salutis efficiet in populo Dei, fidem conseruando,

mores

mores reformando, pacémque componendo inter Principes Christianos, atque populos, velut sanctitatis amator, & pacis cultor, qui cum omnibus Pacem, & cum nullo differentiam, aut discordiam habere famatur, domui suæ benè, & laudabiliter præpositus, grandiúmque populorum prudentissimus gubernator, & in rebus Ecclesiasticis, & spiritualibus non mediocriter exercitatus, habita super hoc in quatuor deputationibus omnium suppositorum huius sacri Concilij concordi, & vnanimi deliberatione, & demùm in generali congregatione conclusione subsecuta, ipsam laudat electionem, recipit, & approbat, & ex abundanti, & ex certa scientia hoc præsenti decreto ratificat, & confirmat, declarans eundem Amedeum absque vlla exceptione ab vniuersali Ecclesia teneri, haberi, & reputari debere electum in verum, & legitimum summum & Romanum Pontificem. Et hoc ipsum per præsentis decreti publicationem ad notitiam volumus deduci cunctorum. Datum in Sessione nostra publica, in maiori Ecclesia Basileensi solemniter celebrata XV. *Kal. Decembris Anno à Natiuitate Domini* 1439.

LXIX. Legati ad Amedeũ miss. Sess. 40.

Post cuius quidem decreti publicationem præfata Synodus dilectissimum Ecclesiæ filium Ludouicum tituli S. Cæciliæ presbyte-

rum Cardinalem Arelatensem vulgariter nuncupatum, & de latere, & alios Legatos, & Oratores suos, videlicet plerosque Episcopos, Abbates, Magistros, & Doctores iuris diuini, & humani, nobilem virum Ioannem, Comitem in Teyrstein, Protectoris dictæ Synodi Imperiali authoritate deputati vicegerentem, & certos milites ad eundem electum transmittendos duxit, vt ipsi electionem præfatam præsentarent, & consensum eius exposcerent, & requirerent, iuxta formam in decreto 37. sessionis præfatæ Synodi statutam, & ordinatam. Quibus quidem Legatis, & oratoribus in præfati electi præsentia constitutis, ipsúmque præsentato sibi (die videlicet Iouis decimo septimo mensis Decembris Anno à natiuitate Domini millesimo quadringentesimo trigesimo nono) decreto electionis prædictæ ex parte eiusdem Synodi supplici precum instantia repetitis vicibus requirentibus, quatenus pro consolatione Ecclesiæ Dei, in maximis, his temporibus, aduersitatibus, & tribulationibus constitutæ, electioni huiusmodi acquiescere, & consensum præstare, aliáque ad quæ iuxta decretum 37. sessionis huiusmodi tenebatur, facere, & adimplere dignaretur: idem electus tunc in magna (vt cernebatur) spiritus anxietate constitutus, mœrore compressus,

Amedeus reluctatur.

cùm hinc desiderium quietis, cui sub suaui contemplatione deposita temporalium negotiorum cura vacare delegerat, in solitudine prædicta retraheret, & humanæ conditionis infirmitas oneris, & laboris magnitudinem refugeret, hincque vniuersalis Ecclesiæ autoritas, & Reipub. necessitas impelleret: & licèt diutiùs trepidauerit ignorans quid consultiùs ageret in præmissis, post multiplices seorsum cum grauibus personis habitas consultationes, metuens etiam (vt dicebat) ne ipsius sic ad vniuersalis Ecclesiæ, & Reipub. ministerium necessitate cogente vocati, contradictionis reluctatio diuinam contra se indignationem prouocaret, & grauioris forsan dispendij in Ecclesia Dei, occasionem induceret, non honoris, aut temporalium rerum cupidine ductus, sed obsequendi necessitate impulsus, & affectu publicæ salutis procurandæ in humilitatis spiritu tanti oneris sarcinæ humeros supposuit, & se Apostolicæ sollicitudinis iugo submisit, electionique de eo factæ genibus flexis, exortísque lacrymis etiam infra statutum ad hoc in decreto 37. sessionis huiusmodi terminum ad laudem Dei omnipotentis deuotè consensit, & humiliter acquieuit, ac per dictum Cardinalem, quo vocari vellet nomine interrogatus, (prout moris est in Romanum pro tempore

Vrgetur à legatis etiam intentata ira cælesti.

Gemebundus assentitur.

Pontificem electo) Felix nomen duxit sibi eligendum, chlamyde & caputio, quibus tunc vtebatur, depositis, etiam genibus flexis, professionem iuxta præfatæ 37. sessionis continentiam, atque formam emisit, & propria manu scripsit, die, & anno superiùs expressis.

LXX.
Inauguratur.

Quibus peractis Cardinalis, alÿq; legati, & oratores prædicti iuxta commissionem, & potestatem eis traditam, ipsum electum, depositis sibi indumentis consuetis, per traditionem vestis albi coloris, & annuli, de Papatu inuestierunt, & alba, pluuiali, cæterisque ornamentis Papalibus congruentibus induerunt, & in Cathedra posuerunt ipse Cardinalis, aliique Episcopi, Prælati, & Principes, Comites, Barones, & Nobiles, reuerentiam, & obedientiam Romanis Pontificibus exhiberi solitas sibi exhibentes, præcedente in processione solemni cruce, more Papali (vt decuit) ad Ecclesiam Monasterÿ Sancti Mauritÿ ordinis S. Augustini in sancta solitudine constitutam processerunt. Et dũ ipse electus fuit ante altare prostratus diu orauit, & hymni Te Deum laudamus, decãtatione finita, & Pater noster, & alÿs suffragÿs, & Collecta consuetis per dictum Cardinalem dictis, eundem electum inthronizauerunt,

ipsum super altare maius dictæ Ecclesiæ eleuantes. Demum ipse electus adstantibus ibidem solemnem benedictionem dedit, & indulgentias concessit, in his omnibus decentibus, & congruis solemnitatibus obseruatis. Quæ quidem præmissa omnia sex notarijs publicis, & decem ad hoc specialiter requisitis testibus, plerisque prælatis, Principibus, Baronibus, Nobilibus, Magistris, Doctoribus, & alijs insignibus, & notabilibus viris ibidē præsentibus, & ita attestantibus gesta fuere, provt instrumentis publicis, quorum tenores ipsa Synodus præsenti decreto habet, & haberi vult pro sufficienter expressis, plenius continetur.

Hæc Romam allata, & toto Christiano Orbe diffusa, Eugenium terrore, Ecclesiam vniuersalem sollicitudine, fideles anxietate impleuerunt. Tametsi enim dubitare iam nemo possit quin Eugenij Pontificatus fuerit legitimus, ac proinde minùs valida Felicis electio, ea tamen erat illorum temporum facies, quæ doctissimis, integerrimisque obscura, & perplexa faceret omnia: reliquis provt, vel discordijs imbuti, vel auditionibus præoccupati, certiora videretur ostendere. Non alius per eos LXXI. Quis tum Christiani orbis sensus.

dies ſermo Principum, priuatorúmve aures domi, foríſve tenuit, nec licentiùs vnquam ſcripturientium libido in famam ſummorum virorum laſciuijt; hic incredibilibus, & in miraculum corruptis narrationibus vulgi auiditatem paſcere, ille atrocibus inuentis tanto faciliùs populum inlicere, quanto immania quæque citiùs diuulgantur, & veris antehabentur. Camerinam hanc non moueo, quæ vtinam diutiùs quàm par fuiſſet ſuo fœtore Chriſtianam Rempublicam non impleuiſſet. Hoc agam, quod ab initio propoſui, vt Eugenium venerer, & Fœlicem ab ijs vindicem calumnijs, quibus illum malè ſani homines impetiuerunt. Atque, vt via, & ratione procedam;

Eugenius re vera ſemper Pontifex verus, Amedeus tamen innocens.

LXXII.

Amedei Innocentiam qui aſtruant.

Illud in primis velut certum, indubitatúmque mihi ſumam, conſtantem eſſe omnium Theologorum ſententiam, licuiſſe ſemper fidelibus, quoties in Eccleſia exortum eſt ſchiſma, duobus, vel plurib. Pontificibus Romanam Sedem ſibi vindicantibus, vel ei adhærere quem legitimum probabiliùs habent, vel ſi æquè incertum eſt, neutrum determinatè ſequi, ſed paratos eſſe illi obedire, quem Eccleſia legiti-

In dubio licet ei parti adhærere, quæ probabilior videtur.

Turrecrema. ſum. de eccle. lib. 4. p. 1. c. 14.

mum aliquando decernet. Atque hoc quidem adeò cum veritate coniũctum est, vt Diuinæ prouidentiæ certo consilio factum sit, nonnulli vt homines vitæ sanctimonia, & miraculis clarissimi quibusdam constantissimè Pontificibus innocenter adhæserint, quos Ecclesia in album suorum Rectorum non admisit: vetera non reuocabo, sed ea dumtaxat, quæ Amedeo spectata. Certè Beatissimus Iuuenis Petrus Lucemburgicus virtutibus, & prodigijs propè infinitis quàm Imperatoria stirpe illustrior, Robertum Genuensem (cui in sua obedientia Clementi septimo nomen erat) non modò semper vt legitimum Ecclesiæ Romanæ Præsulem coluit, sed ab eo dignitatibus ornari se passus est, Canonicus primùm Parisiensis eius autoritate factus, mox Archidiaconus Carnotensis, tum Metensis Antistes, postremò Cardinalis tituli Sancti Georgij ad velum aureum: tot, tantísque interea clarus miraculis, vt magni ad eum vndique concursus fierent: cúmque Auenione, vbi sedebat Clemens, anno salutis 1387. ad meliorem vitam concessisset, tantum eius meritis Deus tribuit, vt intra proxi-

Sylu. v. schisma. Gers. tract. speciali ea de re.

Nonnulli sãcti pseudo-Pontifices coluerunt.

B. Petrus Lucemburgicus.

Molanus in natal. SS. Belgij ad 6. non. Iul.

mum ab eius felici transitu biennium nongenta sexaginta quatuor miracula ab eo edita in publicas tabulas sit relatum; hodiéque magna veneratione sanctissimæ eius exuuiæ apud Cœlestinos eiusdem Ciuitatis coluntur. Quid splendidissimum illud Dominicani ordinis lumen S. Vincentius Ferrerius? an non clarissimis coruscabat miraculis, etiam tum cùm Petro Lunensi, (qui se Benedictum XIII. vocabat) à confessionibus erat, eiúsque Apostolici Palatij Magister? vt in eius vita Petrus Ranzanus, & qui eum descripsit Bzouius pluribus commemorant. Quid fœlicissima Virgo Coletta, quam Deus ad instaurandum Sanctæ Claræ ordinem in fœda collapsum, vnam ex omnibus delegerat, quantis cœlitus aucta est beneficijs? quàm raris illustrata prærogatiuis, illo ipso tempore, quo Antonium à Chalanco eiusdem Benedicti à latere Legatum ad Christianissimum Francorum Regem Parisijs adibat, vt per eum sibi liceret ijs exire septis; quæ nuncupato voto sibi præscripserat? Num eundem Benedictum, præeunte Blancha Sabaudica Geneuensi Comite, Auenionem adijt,

S. Vincentius Ferrerius.

Tom. 15. ann. Eccles. Ann. 1419.

B. Coletta.

Iacobus Fodereus in vita eius, & in Histor. Prouinciæ S. Bonauentura ex 3. p. chron. S. Franc.

eóque auſpice vota emiſit quibus D. Claræ Regulã profiteretur, Religioſo flamine capiti eius ab eodem impoſito? Certum igitur eſt non ideo vexandam eſſe alicuius conſcientiam, quòd ei Pontifici pareat cuius ad eam dignitatem ſit ambiguum ius, modò temerè illi non ſe addicat. Quare non erat cur tantoperè Amedeo deinceps nonnulli inſultarent, Quòd Archipræſulem Florentinum S. Antoninum ſibi aduerſantem haberet. Cur enim Amedeus non crederet idem illi, quod pleriſque ſanctitatis laude clariſſimis contigiſſe, ut zelo erraret, qui ſecundum ſcientiam non eſſet? Vitia, vtcumque errores, niſi cum homine non exuimus.

S. Antoninus Amedeo nihil officit. 3. par. tit. 22. c. 10.

LXXIII. Vitio electus poteſt aliquãdo innocẽter electioni cõſentire.

Ad hæc certum quoque eſt tum cùm paſſim ambigitur an is, qui ſe pro Pontifice gerit, dignitatem illam vitio ſibi arroget, illum nequaquam peccaturũ, qui moderatoribus conſcientiæ ſuæ grauibus, & idoneis dicto audiens, in electionem conſentiet, quam illi ſinceram, probámque iudicabunt. Ita factum eſt, vt Gregorius ſextus, & Clemens ſecundus Pontificatum ritè tenuiſſe credantur, licèt inuito Benedi-

cto nono, cui tamen vt vero Pontifici diu Ecclesia vniuersalis auscultarat: taceo reliquos, ne vulnera obducta refricem. Ac tametsi, vel errore præcipites, vel prauis cupiditatibus incensi ferrentur electores, dum omnis ab electo temeritas abesset, non minùs Deo gratus existeret. Hic Doctorum omnium sensus: Reliquum igitur est, vt videamus, non quidem, an Basileenses à flagitio fuerint immunes in his, quæ aduersus Eugenium statuerũt; vt enim plures temporum illorum iniquitas facilè absoluerit, fieri certè vix potuit quin in aliquibus schismatis huius culpa hæserit: vt vt sit, in illos nunc minimè inquiro, id meditor, vt in medio ponam Amedeo non fuisse integrum post hæc tempora, vel in Eugenio personam Pontificis agnoscere, vel de suæ electionis integritate dubitare; ac proinde immeritò tanquam noxæ alicuius reum ob Pontificiam dignitatem acceptatam ab inuidis postulari. Quod vtique compertissimum erit, si docuero, primùm quàm validis adductus fuerit argumentis, vt Eugenium Pontificatu lapsum sibi persuaderet. Deinde quàm multa, miniméque obscura legitimæ

Electus defenditur, non item electores.

electionis habuerit documenta.

LXXIV.

Quænam Amedeo persuaderent Eugenium iure depositum.

In chron. An. 1431.

Principia Pontificatus, haud satis moderatè Eugenius habuisse ferebatur; adeò vt Philippus Bergomensis (quamquam cætera in laudes eius effusus) & Platina dicere non dubitarit *eum diuina, humanáque omnia perturbasse.* Accedebat Francisci nepotis intemperantia, cuius inuidia flagrabat Pontifex: hinc secreta primùm odia, dein vagi rumores, postremò contemptus, ac ferè vno tempore subditorum omnium discessio, initio à Romanis facto violentas manus inijcere in eum parantibus, ni cucullo induto fugam maturasset; quo comperto fremere populus, vestigijs hærere, ac tantùm non telis opprimere cymba se proripientem, *inclamantes furem, prædonem, ac pædiconem,* ait Ciaconus, ac largis probris odium exsaturantes. Nec minùs infestos Bononienses, reliquósque Ecclesiastici status populos expertus est, vt minimè mirum sit externis eum parum beneuolis vsum, qui suis adeò esset exosus. Assiduis igitur probris, contumelijs, maledictis, omnibúsque dehonestamentis, quæ oris humani duritia extudit, oneratus, Patribus qui Basileæ con-

Eugenius omnibus inuisus.

In Eugen. 4. Plat. &c.

uenerant monendus, atque ad officium reuocandus visus est. Verùm siue illi plus æquo sibi arrogabant, siue ipse nondum satis domitas habebat cupiditates, monita illa morbi irritamenta potiùs fuere, quàm leuamenta. Cætera quæ deinceps consequuta, Basileensibus Concilium efferentibus, Eugenio contrà annitente, satis supérque commemorata sunt: sanè constat Imperatorem, Francorum, Hispaniarúmque Reges, omnésque ferè Principes Christianos, famosissimásq; toto orbe Vniuersitates adeò malè de Pontificis causa sensisse, vt tandem manus dare, & Concilij iudicium subire sit coactus.

Seßio. 16. Hæc Amedeum latere non poterant, quo nemo in tuenda Eugenij autoritate, sicuti vidimus, vel promptior, vel studiosior extiterat: postquam igitur ad extrema ventum est, quid mirum si Amedeus ea de Eugenio tandem credidit, quorum vniuersam propè Europam autorem habebat? Hoc posito fundamento, reliqua facilè superstruebantur.

LXXV.

Quibus argumentis adducebatur, vt crederet Con-

Etenim ita disserebãt Oratores Concilij, cùm Amedeum electioni renitentem experirentur, Concilium legitimè

fuiſſe congregatum,ad reformationem Eccleſiæ in capite,& in membris,provt in ſanctiſſima Conſtantienſi Synodo fuerat decretum: Eugenium,qui caput erat, præ cæteris reformatione indiguiſſe, vt qui in ea prorupiſſet ſcandala, quæ Chriſtiani nominis dignitati vehementer officerent; nihil intentatum Patres reliquiſſe,vt eum ad reſipiſcentiam adducerent: obſtinaſſe illum per duos annos, totiſque viribus anniſum eſſe, vt Concilij autoritatem eluderet; victum tamen precibus Imperatoris, & aliorum Principum,in gratiam cum Patribus rediiſſe, decreta ſua reuocaſſe, Concilij acta confirmaſſe, ſeq; ipſum Concilio ſpontè ſubieciſſe; multa deinceps communi conſenſu geſta fuiſſe, ac præter cætera præſentibus legatis Pontificijs, miniméque reclamantibus renouatum decretum de autoritate Concilij ſupra Papam. Verùm cùm in priſtina relaberetur, in Concilium inſurgeret, nec modò Conſtantienſibus, & Baſileenſibus ſtatutis, ſed ſuis ipſe contra fidem datam aduerſaretur, neque Eccleſiam (quam vniuerſale Concilium repræſentat) audiret, meritò eam vindicem expertum,quam

cilium Baſileenſe legitimum eſſe.

Ioan. de Turrecrem. *lib.* 2. *cap.* 10 negat acta fuiſſe cōfirmata, ſed dūtaxat progreſſum Concilij approbatum.

Matrem recusasset, pati illum quæ sibi imprecatus esset, si pactis non stetisset. Non esse integrum homini Catholico de eius abdicatione dubitare, qui eo ipso quòd duorum Conciliorum Apostolica autoritate confirmatorum decreta (quæ velut certissimam fidei regulam Ecclesia semper agnouisset) pertinaciter respuerat; hæresim saperet, ac proinde Pontificio lapsus esset existimandus. Neque nouum, aut insolens esse, Pontifices Romanos solio dimoueri, Ioannem vigesimum secundum, & Gregorium duodecimum nuper (vt antiqua taceantur) neque vitio creatos, neque alia hæresi infectos quàm quòd Concilium sibi posthaberent, gradu motos: ac licèt ipsorum consensu factum plerique tueantur, certum tamen esse neque sponte consensisse, & eum qualemcunque consensum reuocasse, ídque alterius mortem, alterius longum carcerem monstrasse. Imò statuisse Patres Constantienses nihil morari eorum consensum, & inuitos, reclamantésque compellere: itaque Basileensibus præiuisse, vt quod nunc exemplis tuerentur, posteris exemplum traderent. His alijsq; ma-

chinis viri grauiſſimi iuxtà, ac diſertiſſimi Amedeum oppugnabant.

LXXVI.

Electionem legitimam eſſe ſuadebat autoritas, & ſanctitas electorum.

Sed nihil æquè commouebat, ac eorum autoritas quorum in Concilio præcipuas fuiſſe partes nouerat, magna enim omnem in partem exempli vis: at cùm anceps animus opinione perplexa diſtrahitur, pietatis, integritatis, ac eruditionis, ea eſt efficacia, vt ſapientiſſimus quiſque eos libenter accedat, quos his virtutibus valere fama celebrat. Aderant autem Baſileæ viri, & vitæ ſanctimonia, & doctrina ſacra paucis illorum temporum comparandi, quorum ſententijs velut certiſſimis oraculis nemo ferè erat, qui non ſpontaneus acquieſceret. Intereſt Amedei noſtri innocentiæ, vt præcipua illius conſeſſus capita noſcantur. Princeps occurrit Ludouicus Alemanius tituli ſanctæ Cæciliæ Cardinalis, Arelatenſis vulgò nuncupatus, quem tanto libentiùs probris eripio, quanto religioſius eſt conſecratos, & diuis aſcriptos pia oratione tueri: Tametſi enim in ijs quæ aduerſus Eugenium geſſit erraſſe illum nunc in comperto ſit, zeli tamen quàm offenſionis plus in eius actionibus fuiſſe auſim affirmare; neque nouum eſt E-

Ludouicus Alemanius Cardinalis Arelatenſis vir ſanctus.

piphanios, Chrysostomis; Augustinos, Hieronymis; imò Petris, Paulos resistere. Galli non renuentibus Italis tanti viri natales sibi vindicant: Constans tamen est apud Salutienses Subalpinos fama eum gentilem suum esse, ex oppido S. Michaëlis ad Vallem Macram, in quo oppido vicus est, itémque turris, quæ ab Alemannis nomen habent. Alemannorum autem nobilissimam familiam, è Germania, quam Alemaniam vocant (vnde & illis nomen hæsit) ortam esse perhibent, eásque partes insedisse Othonibus in Italia latè dominantibus. Ludouico pater fuit Antonius nomine, cui frater Franciscus apud Arelatenses diuersatus, vbi etiam nepos Ludouicus melioris literaturæ tyrocinium posuit: tantóque deinceps studio libris incubuit, vt inter doctissimos illius æui meritò censeretur: quo factum est, vt Amedeus Cardinalis Salutiensis eum in domesticis habere voluerit, enituítque inter paucos Aueniome, in Aula Pontificia, vbi Maclouiensis Antistes, dein Præsul Arelatensis est factus. Petrum Lunensem, vt ferè Galli omnes, principiò coluit, tergiuersantem deinde deseruit: Præcipua apud Alexandrum,

Natales eius.

Studia.

xandrum, ac Ioannem gratia, tantique ſub Martino nominis, ob Bononiam conſeruatam, & Eccleſiæ iura conſtãtiſſimè defenſa, vt non modò purpura illum honeſtarit, ſed præcipuis quibuſque negotijs miniſtrum adhibuerit; tanta porrò vitæ integritate, morum ſuauitate, doctrinæ opinione, abſtinentiæ rigore, aduerſorum tolerantia, ac mentis æquabilitate, vt illius ſolo nomine ſatis ſibi tuti Baſileenſes viderentur. Quid illum Eugenio commiſerit non inuenio, niſi quòd vir Eccleſiaſticæ diſciplinæ tenaciſſimus ferre non poterat Eugenij indulgentia in ſuos ſolui eas leges, in quibus condendis Conſtantienſis Synodus tam impensè incubuiſſet. *Cúmque Cardinales ex vrbe profecti* (verba ſunt Pij 2.) *Eugenio infenſi vitam eius, moréſque carperent, accederéntque in horas cateruatim Curiales noui, qui (vt eſt omnis multitudo maledica, & inimica Principi) Eugenij nomen modis omnibus lacerarent*, non credebat mentiri alios, qui neſciret ipſe mentiri. Hæc veriora quàm quæ cæteri de Duce Mediolanenſi finxerunt, in cuius gratiam Eugenio fuerit infeſtior: nam vel Ænea Syluio teſte, nemo adeò in Arelaten-

Cur Eugenio infenſus.

Pius 2. in Bulla retract.

Lib. 1. de Concil. Baſil.

ſem exarſit, vt Mediolanenſis Orator qui nec probro abſtinuit, mira Cardinalis firmitate frontis, quaſi aſſiduis in ſe conuicijs depudere didiciſſet. Non repeto Elogia, quibus eum Archidiaconus ille Polonus (vti ſuprà retulimus) ornabat: id affirmo, tanto illum zelo diuini cultus flagraſſe, tanta in proximos caritate, tantóque in ſe odio incenſum, vt multis miraculis poſt mortem editis teſtari voluerit Deus qualis eius vita fuiſſet, cui ſic mori contigiſſet: autores eius rei habeo non vnos. Pius 2. in libro de Europa ſic ſcribit. *In Arelate ad ſepulchrum Ludouici Cardinalis S. Cæciliæ eius vrbis Epiſcopi, quem Baſileæ in conſeſſu Patrum præſidentem vidimus, magna miraculorum opinio orta eſt, & inualidorum frequens vndique concurſus ſpe ſanitatis factus.* Pium ferè deſcripſit Philipp. Bergomenſis in chronico. *Lud.* inquit, *Arelatenſis vir doctiſſimus, atque eloquentiſſimus, qui Baſileenſi Synodo ex conſenſu omnium Patrum præfuit, his temporibus cùm multa edidiſſet opuſcula, & quidem digna, non ſine magna ſanctitatis opinione deceſſit. Et eam ob rem ad eius ſepulcrum magna miraculorum opinio orta eſt, & infirmorum magnus concurſus.* Accedit

Num. 51.

Miraculis clarus.

Sylu. c. 42. lib. de Europa.

Chron. lib. 15.

Vernerus illorum temporum æqualis. *Ludouicus Alemandi*, inquit, *Episcopus Arelatensis vir sanctæ vitæ, ac miræ patientiæ, singularísque columna Concilij Basileensis, cui diu præsedit, multis coruscat miraculis.* Totidem ferè verbis Philippus de Lignamine in chronologia sua quam Sixto 4. Pontifici Summo dicauit. Hinc factum est, vt Paradinus in chronico illum, *scientia incomparabilem, & miraculis editis celeberrimum* vocet, cui consentiens Vandeburchius, *miraculis mortuum inclaruisse* commemorat. Facit cum istis Prouincialium Antiquitatum inuestigator Nostradamus; *Ludouicus*, inquit, *Alemandus Cardinalis Arelatensis, Archipræsul vir sanctæ vitæ, & patientiæ inauditæ: singularis columna Concilij Basileensis celeberrimi, cui diu præsedit, multorum, & grandium miraculorum famâ illustris.* Quæ verò fuerint ea miracula declarat eius Epitaphium Altæcombæ in Sabaudia apud Cistercienses Gallica lingua exaratum. Amabat siquidem vir sanctus locum illum velut orationi (cuius erat studiosissimus) opportunissimum, habétque vetus traditio ibidem ex corporis ergastulo euolasse (quod Arelatensis Ecclesiæ dyptica 17. Sept.

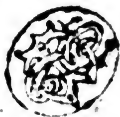
In fasciculo temporum.

In Fel. 5.

Lib. 3. histor. Sab. c. 32.

In Amed. 8.

Histo. prou. par. 6.

anni 1450. contigisse habent) quamquam sacræ eius exuuiæ magna ex parte Arelatem deinceps translatæ sunt, Ciuibus pastorem suum ne mortuum quidem abesse ferentibus. Sacellum tamen Altæcombæ illi extructum, nomen eius Beatis insertum; Inuocato eius Patrocinio, vt Confessoris Pontificis, numini in Missa litatum est in hæc verba: *Sacerdos, & Pontifex, & virtutum opifex Cardinalis gloriose, Pastor bone in populo in patria Prouinciæ: qui placuisti Deo viuens religiosè, intercede pro nobis in cælis victoriam, ad Dominum Deum cantans melodiosè, Alleluia.*

In Missæ sacrificio inuocatur.

Ora pro nobis S. Ludouice Cardinalis, vt per te eruamur ab vniuersis malis.

Oremus.

D*Eus qui meritis, & intercessionibus Beati Ludouici Alemandi confessoris tui, atque Vrbis Arelatensis Episcopi, & S. Cæciliæ presbyteri Cardinalis dignaris mortuos suscitare, cæcos illuminare, claudis gressum, & surdis auditum restituere, concede propitius, vt omnes, qui eius implorant auxilium, petitionis suæ salutarem consequantur effectum. Per Dominum, &c.*

Miræus die 5. Iul.

Denique Clementem ſeptimū Pontificem M. autorem habemus omni exceptione maiorem, qui anno 1528. hunc eundem Alemannium Faſtis Beatorum aſcripſit, vt conſtat ex Diplomate à Miræo edito in Faſtis Belgicis.

Hoc autore, & hortatore præcipuo Amedeus ad regimen Eccleſiæ capeſſendum ferebatur, hunc habebat, & dignitatis auſpicem, & ſi renuere pergeret, diuinæ iræ denunciatorem acerrimum; quid igitur mirum ſi Eugenium iure depoſitum, ſeque ritè electum tandem perſuaderi ſibi paſſus eſt?

LXXVII. Triumuirorū ſanctimonia, & maximè Ioannis Segouienſis. *Ciac. in Felice.*

Secundùm Arelatenſem proximi autoritate fuere Triumuiri, quibus Electorum nominandorum ius Baſileenſes permiſerant: eos Ciaconus inſignis è Dominicana familia ſcriptor, *viros graues, prudentes, eximiæque probitatis* agnoſcit. Erant autem iſti Thomas Abbas de Dunduno ordinis Ciſtercienſis, Diœceſis Candidæ caſæ, Thomas de Corcellis Canonicus Ambianenſis, & Ioannes de Segouia Archidiaconus de Villa Viſſoſa in Eccleſia Metenſi; cuius, vt de cæteris taceam, tanta erat autoritas, *vt etiam æmuli eius virtutem hominis, ſummámque*

Lib. 1. de Conc. Baſil.

bonitatem, vel inuiti reuererentur, inquit Syluius. Qui ne partibus id elogium dedisse videatur, longo pòst tempore fato functum his laudibus prosequutus est. *Ioannes Segobiensis homo Hispanus, moribus, & doctrina illustris, qui cùm summos Theologiæ Præceptores doctrina æquaret ab Amedeo dum se Papam dixit Cardinalatus eminentiam accepit, cui sub Nicolao Quinto renuntiauit*: imò, & Pontificatum Cæsariensem exuit, vt se in paruum abderet Monasterium, *in quo magnam* (ait Philippus Bergomensis) *sanctitatis vitam exegit*. Nec deerant è Religiosis ordinibus viri doctrina, & probitate clarissimi, quos Amedeus conscientiæ suæ sponsores haberet: Æneas sanè commemorat, *Nicolai cuiusdam Burgundionis ex ordine Prædicatorum opera maximè, & solertia factum esse, vt Eugenius hæreticus haberetur*, quem alibi, *virum ingenio, & sollicitudine admodum præstantem* appellat: & cùm in eo res esset, vt de summa concluderetur, *Franciscus de Fuxe, & Andreas Hispanus professione Minores, gradu Theologi, auribus Arelatensis imminebant*: neque tacendus hoc loco Christianissimi Regis orator Amedeus Talaruensis Archipræ-

Cap. 42. lib. de Europa.

In Chron. An. 1449.

Dominicani & Franciscani conelectionem Amedei probant.

Lib. 1. de Conc. Basil.

Idem lib. 2. de Conc.

Archiepiscopus Lugd.

ſul Lugdunenſis, *vir* (vt in hiſtoria ſua Paradinus aduertit) *Religioſiſſimus, Sanctiſſimus, Doctiſſimus, optimique Antiſtitis emendatiſſimum exemplar, qui nihil carni, & ſanguini, nihil potentiæ, aut gratiæ daret:* cuius in hac controuerſia quis eſſet ſenſus, aperit Æneas his verbis. *Rogatuſq; ſententiam Lugdunẽſis Archiepiſcopus Orator Regius, vir inter omnes, & probitate vitæ, & ſcientiæ copia eminentiſſimus, poſtquam hæreticum eſſe Eugenium pluribus rationibus comprobauit, amarè conqueſtus eſt, illorum ignauiam plurimùm deteſtatus, qui talem hominem Romano Pontificio præfeciſſent; omnéſque aſtantium animos commouit, vt ſecum calamitates Eccleſiæ deplorarent.*

Nēſis magnæ integritatis vir, eandem laudat *Hiſtor. Lugd. lib. 2. c. 97.*

Lib. 1. de Conc. Baſil.

Ita zelus ſuadebat, ſed qui non ſecũdùm ſcientiã eſſet.

LXXVIII.

Haud ſcio tamen an maior ab vllo quàm à Nicolao Panormitanorum Præſule, & Ludouico Romano Iuriſconſultis ea tempeſtate longè doctiſſimis autoritas Concilio accederet, quæ Amedeum ad eiuſdem Concilij partes traheret. Certè Pius II. non alio firmiore clypeo innocentiam ſuam tegere ſe poſſe credidit, quàm ſi tantos obtenderet viros, quibus non acquieſcere quaſi nefas videbatur. *Adiuerunt*, inquit, *per id temporis duo viri ex Italia Baſileenſe Concilium, Nicolaus Panormitanus*

Panormitan' Antiſtes & Ludouicus Romanus Baſil. Concilium probant.

Pius 2. in Bulla retract.

Archiepiscopus, & Ludouicus Pontanus Apostolicæ Sedis Notarius Alphonsi magni Regis Oratores, qui velut duo orbis sidera, seu Pontificij iuris, & totius Ciuilis sapientiæ duo præcipua lumina, & clarissima censebantur. Hi dictis, scriptisque Concilij gesta probabant, Eugenij facta damnabant, atque ita damnabant, *vt nemo* (verba sunt eiusdem) *Eugenij errata magis quàm Panormitanus publicaret, cuius maximè opera, & suasu & decretum Monitorium aduersus eum fuisset, & suspensio admissa.* Nec minùs studiosè Ludouicus, quem iterum his laudibus Syluius extollit: *vir totius humani generis gnarus, cuius tanta memoria fuit, vt nulli veterum cedere putaretur, siue Simonidem, siue Theodectem, siue illum, qui à Pyrrho missus ad Senatum venit, Cyneam, siue Carneadem, Seriphium, Metrodorum, Hortensium, siue qui horum vltimus fuit Lucium Senecam de diuinitate memoriæ commendemus. Erat enim memor omnium, quæ ipse vnquam, aut legisset, aut audisset, nec oblitus eorum erat aliquid, quæ ipse vidisset. Nec vt cæteri Iurisconsulti principia legum in disputando allegabat, sed quasi codicem legeret, sic textum memoriter referebat. vir non Romæ tantùm, sed cælo dignus: Et cui nemo mor-*

Lud. Romani elogiũ ex lib. 2. de Conc. Bas.

talium comparandus videretur, non admirationi, sed stupori futurus omnibus populis, si, vt æquum videbatur, ætatis tempora duplicasset. Sed inuidit fortuna Italiæ, nec tantum scientiarum lumen crescere passa est: immisit pestiferum morbum, virúmque vix trigesimum egressum ætatis annum abstulit. Hic igitur tantus vir non modò tres articulos quibus Concilij supra Pontificem autoritas stabilitur, sua sententia confirmabat, sed etiam à Concilio missus Orator in Germaniam, eos doctissimis quibusque suasit. *Nec nos fugit* (aiebat Amedeus Lugdunensis Antistes Christianissimi Regis Orator) *Ludouicum Protonotarium has veritates Louanij & Coloniæ prædicasse, eásque illinc vniuersalis studij autoritate firmatas reportasse.* Nec verbis modò, sed scriptis etiam Concilium propugnasse suadent illa eiusdem Syluij verba, cùm obitum eius, & Patriarchæ Aquileiensis deplorat. *Iámque duas Concilij columnas prostratas esse dicebant, Protonotarium, & Patriarcham, quoniam iure alter, facto alter veritatem synodi defendissent.* Imò verò vsque adeò se Ludouicus Concilij propugnatorem gerebat,

Sylu. lib. 1. de Conc. Basil.

Louanienses, & Colonienses Concilio aduersus Eugenium subscribunt.

Idem. vt Eugenij iuſſu paratæ ſint illi inſidiæ, in quas cùm incidiſſet, longo carcere maceratus eſt.

LXXIX. Panormitan9, & Ludouicus vacillant, ſed non ſpontè.

Neque tamen diffitebor tum Panormitanum, tum Ludouicum vacillaſſe, & viſos in gratiam cum Eugenio redire; nam cùm veniſſet in ſpem Alphonſus Aragonius (cuius Oratores erant) fore vt Eugenius deſerto Renato Andegauenſi ad ſe tranſiret, Regnúmque Neapolitanum fiduciario iure ſibi permitteret, ſuis Oratoribus ſeuerè mandauit, Eugenij partes, quàm poſſent acerrimè propugnarent; ſed turpius erat quàm tantos viros deceret tam facilè ſententiam mutare: ne tamen non obſequi viderentur, articulos illos quorum cauſa tota proruperat controuerſia, veros, & iuſtos confirmabant; quod tamen inde neceſſariò conficiebatur, Eugenium abdicari meruiſſe, concedere detrectabant. Quamquam ita molliter Ludouicus, *vt ſatis appareret*, obſeruante Syluio, *nihil magis eum cupere, quàm quod peteret non impetrare*: Et ſanè niſi ita res ſe habuiſſet, nequaquam eo è viuis erepto altera Concilij columna (ſicut ſuprà dictum eſt) corruiſſe fuiſſet credita. Animoſior in ſpeciem Panor-

Lib. 1. de Conc. Baſil.

mitanus, vt ex crebris eius apud Æneam disputationibus videre est. Cæterùm neque de Concilij autoritate dubitare se profitebatur, neque id agebat, vt decreta eius antiquarentur, sed vt Eugenio tempus prorogaretur, ídque etiam adeò inuitus vrgebat, vt Syluius affirmet *sola necessitate compulsum, vt Principi suo obediret*, ea molitum: *vbi tamen* (Syluius loquitur) *veritas esset non ignorabat, nec libenter ei resistebat, sæpiúsque ego illum in sua bibliotheca de suo Principe vidi conquestum, qui aliorum monita sequeretur*. Hinc facilè iniuriarum rei tenentur, qui Panormitanum ambitus postularunt, vt qui se totum ad Amedei gratiam finxisset, Purpuræ consequendæ studio; quíque asseuerarunt ipsum Amedeo cedere meditanti pertinaciter obluctatum, ne dignitatis iacturam faceret; qua etiam priuatum illum contendunt, tam vanè, vt compertum sit quatuor antè annis, quàm Felici cum Nicolao V. conueniret, migrasse Panormitanum, tantúmque ab Amedeo demerendo abfuisse, vt nullus in Concilio Eugenij abrogationem diutiùs distulerit. In quo sanè Amedei modestia singularis extitit, qui noluit, vt Pa-

Lib. 1. de Conc. Basil.

Paradinus, & Vanderburch. in Amed. 8.

Panormitanus ab Amedeo Cardinalis dictus.

normitani virtuti, & meritis legati perſona officeret, quam inuitus ſuſtinuiſſet: maximè cùm alioqui Concilij doctrinã ſemper eſſet amplexus. Satis igitur quis eſſet animi ſui ſenſus Panormitanus aperuit cùm Amedeo electo continuò adhæſit; hactenus enim dum reſtitit, legatus videri; deinceps Panormitanus eſſe amauit. Cùm igitur Oratores, qui Amedeum adierant, ingentia hæc Panormitanorum, & Romanorum nomina extollerent, premerentq; optimum Principem, vt famam ſuam illorum ſuffragijs permitteret, quem amabo non expugnaſſent? Maximè cùm non iam ſingulos, ſed totas cateruatim Academias obtenderent, quæ vno ore Concilio contra Eugenium ſubſcriberent; ita enim Ludouicus Romanus è Colonienſi, & Louanienſi, & è Pariſienſi Nicolaus Amici luculentis autoritatibus afferebant.

Celeberrimæ vniuerſitates ſtant à Baſileenſibus.

LXXX.

Antiſtites magni in extremis poſiti Sacramẽti religione adhibita Eugeniũ reſpuunt.

Ac ne quid omnino deeſſet, buſta quoque ſollicitabant, vt formidine diuini iudicij cogerent, quem humanis rationibus non vincerent. narrabant enim Epiſcopos Ebronenſem, & Lubecenſem, ac Abbatem Vrgeliaſenſem

cùm ad suos redirent morbo percussos non satis sibi consultum putasse, nisi publicè Eugenio renuntiassent: *Nam vbi adesse migrationis horam sensere* (loquor cum Ænea) *compluribus ad se viris grauibus accersitis, coram ipso Christi corpore, quem statim sumpturi, & ante cuius tribunal intra paucas horas comparituri erant, Vos omnes, qui adestis, dixerũt, orate Deum, vt illos conuertat, qui Gabrielem pro Summo Pontifice recognoscunt, quia in eo statu saluari non possunt; se in fide Basileensis Concilij morituros professi, absque vlla trepidatione dormientibus similes ad Dominum migrauerunt.* *Lib. 2. de Conc. Basil.*

LXXXI. Comitia in quib. electus Amedeus magna sanctitatis specie celebrata.

Hæc verbis ad terrorem compositis viri disertissimi auribus Amedei intonabant, vrgebántque vehementer, multa cumulantes argumenta, quibus diuinam in eius electione prouidẽtiam elucere confirmarent. Et quæ enim vnquam, aiebant, purpuratorum Patrum comitia, vel seueriore disciplina, vel maiore pietate, vel libertate securiore celebrata? Quàm concordibus Patrum suffragijs (licèt aliquos in eodem cœtu haberet Amedeus infensissimos) cooptatus? Quanto omnium ordinum plausu renunciatus esset?

nec defuisse euidentissima diuinæ mentis signa, quando eo potissimùm temporis articulo conuenissent Patres, quo sanctorum Reliquiæ toto conclaui circunfusæ, vnâ cum totius populi votis numen propitiarent. Addebant satis constare Patres eum elegisse quem sanctissimum putarent, quando Ioannem Engolismensem miræ sanctimoniæ virum priùs optassent, ac deinde Franciscum de Maresme Carthusiensium Generalem Religiosissimum.

V. sup. num. 67.
Petreus in Elucid. Chron. Carth.

LXXXII. Amedeus à temeritate, non ab errore absolutus.

Tot argumentis victus Amedeus nisi Pontificiam Prouinciam ab omni temeritatis labe nitidissimus adijsse credatur, nullus sanè conscientijs nostris securitatis locus superesse videbitur: quis enim vel plura vnquam humanæ sapientiæ præsidia adhibuit, vel sponsoribus vsus est locupletioribus quàm Amedeus noster? Quid igitur? Aliæ sunt diuinæ, aliæ humanæ sapientiæ leges; ludit illa in orbe terrarum, & illudit vel oculatissimis, ne plus æquo sibi placeant, túncque se maximè cæcutire intelligant, cùm lynceos habere oculos opinantur: verùm vt hoc agnoscere demissi animi est, ita errare hominis: sed neque hic error innocentiam exuit,

neque hominem reum facit, imò (quæ diuinæ ſapientiæ laus eſt, vel maxima) feliciùs ſæpe errant, qui ſe ad eorum, qui vulgò ſapientes habentur nutum totos fingunt, quàm qui præfidenti audacia nullum in conſiliorum ſuorum conſcientiam admittunt. Ego ſanè cum Petro Lucemburgico, Vincentio Ferrerio, aliiſque bene multis errare malim prudentium monitis acquieſcens, quàm cum pleriſque caſu potiùs quàm conſilio bene ſentire. Dabo igitur Amedeo, quod ſanctiſſimis viris contigiſſe, vt innoxio errore hominem ſe eſſe teſtatus ſit; at temerè feciſſe, vel culpam contraxiſſe aliquam, tam iure inficiabor, quàm id iniuria proterui homines calumniandi libidine commenti ſunt. Quanquam autem Amedeus ab omni iniuria tutus proiecti in mare ſcopuli inſtar aſſilientes conuitiorum fluctus ita ſemper fregerit, vt nulla ſæuitiæ veſtigia tot ſæculis verberatus oſtendat, facere tamen hoc loco non poſſum, quin ſtrepentes circa illum oblatrantis inuidiæ hirritus compeſcam.

Amedeum nonnulli fruſtra calumniantur.

LXXXIII. Blondus Calumniatorum Princeps *Decad. 3. l. 10. & Dec. 4. l. 1.*

Princeps infremit Blondus, cuius nomine audito ſtatim intelligunt omnes Blandum Mercenarium, tam ſeruiliter

nationibus intelligere quas ad examen vocare non pigebit: has autem ex vnius Blondi officina depromam, tum quòd eius opilio Poggius fabulis, anilibúsque deliramentis scribendis otium consumpsisse passim censeatur, tum quòd quæ maximè virulenta apud alios sparsim extant, ea Blondus in vnum coacta quasi validiore conatu expressurus in Historiam suam coniecit. Huius igitur machinis disturbatis, occæcatísque tormentis, quidquid est apud alios, confossum confectúmque putandum est. Sic igitur Blondus.

LXXXIV.

Blondi primus impetus.

Cùm Albertus Auster Cæsar declaratus arcendis à Pannoniæ finibus Turcis intentus, diem obijsset, congregata apud Basileam factio Conciliaris, illius liberata metu, in facinus quod tam perditè támque afflictim diu concupierat prorupit, Amedeo Sabaudiæ Duce in Romanum Pontificem declarato, cuius electionis modum paucis absoluemus.

Albertum Imp. Basileensib. infensum calumniatur.

Quid ais, Blonde, Basileenses mortuo Alberto metu liberatos ad Amedei electionem se accinxisse? At quomodo sibi ab Alberto metuerent, quem Concilij defensorem habebant; *à quo Baronem magnanimum, & apprimè insignem*

Conradum Vuinspergensem Protectorem acceperant? Qua ex re (Syluius loquitur) *vt alienatum ab Eugenio aduersarij, sic Patres sacri Concilij optimam erga se fore mentem Cæsaris cognouerunt: quia nec protectorem misisset, nisi legitimum Concilium reputasset, nec rursus Concilium in Basilea esse putauisset, si Eugenio fidem habuisset.* Neque verò Protectorem tantùm, sed Oratores etiam in Concilio perpetuos habuit Episcopum Lubecensem, ac Georgium *tam literata, quàm armata*, vt ait Syluius, *insignem militia.* In Concilio verò Florentino Burgundionis Ducis Oratores subscripsisse lego, Cæsareos non lego: vt vel hinc palàm sit à Basileensibus stetisse Albertum, Sigismundi decessoris sui vestigijs insistentem. Sed vnde Basileensibus ex Alberti morte animus meditata perficiendi? Eugenium iampridem gradu mouerant, principiò Octobris de electoribus deligendis deliberarant, Triumuiris in eam rem tertio Id. Octob. deputatis, qui 4. Kal. Nouembr. ad Patres de suis suffragijs retulerunt, postridie, tertio Kal. itum est in conclaue, ac post septem dies, Nonis scilicet Nouembr. renunciatus Pontifex Ame-

Basileensibus imponit.

deus. Quid interim Albertus? *Hic cùm intellexisset* (vtor verbis Philippi Bergomensis) *Turcos Smederonem Raxiæ Vrbem obsidere, ad eam liberandam multo cum exercitu eò processit. Verùm morbo dysenteriæ in via contracto, infecto negotio Viennam repetere statuit: sed in itinere eo morbo affectus, relicta vxore prægnante, confecto testamẽto in villa quæ Longa dicitur, 6. Kal. Nouemb. vita decessit.* Biduo igitur antequam Patres conclaue ingrederentur vixerat Albertus: vin' igitur Blonde tanta pernicitate nuncios è Pannonia Basileam aduolasse, vt Patres de Cæsaris interitu certiores facerent? Ne si festinantis quidem calami tui pennas addidisses, tantum itineris emensi essent. Præproperus es fraudum, Blonde, dúmque maturè ringeris, canem te prodis festinantem, quæ cæcos parit catulos. Sed perge.

In chron. an. 1449.

Mendacij tenetur.

LXXXV.

Atrox Blondi calumnia qua Amedeum ad striges ablegat.

Is etenim (Amedeus) *quem ante proximum decennium multis narrasse nouimus prædictum sibi à Pythonibus futurum vt Pontificatu Romano decoraretur, Ducatus, Dominiique quod possideret ingentis curam natis specie reliquit, Anachoritæ vita solo habitu instituta, & si remoto ab vrbibus vico, cum paucis nobilibus simili opertis pallio*

deguit, omnia, vt erat ſolitus, Ducis, atque Domini Prouinciarum munera exercebat.

E fabulis fidem quęrit.

Solemne eſt fabulas texentibus Deũ ſemper aliquem è machina deuocare, qui impeditos caſus, & perplexas ambages explicet: neque enim ſpectatorum oculos tenerent niſi incredibilia, &in miraculum corrupta proponerent. Sentiebat Blondus frigida fore in vulgus commenta ſua, niſi prodigio aliquo inclareſcerent. Tireſiam ergo in ſcenam dedit, qui præſtigijs ſuis nec opinantes faſcinaret, dum Amedeo tanto ante ſacras infulas ariolatur. At enim, Blonde, quem nobis mirabilium iſtorum autorem laudas? *Nouimus*, inquis: nimirum te in Arcanorum ſuorum conſcientiam Amedeus adhibebat, vt hæc nobis ſecreta reſerares? Adeóne verecundiam omnem proſtituiſti, vt Religioſiſſimum, ſapientiſſimúmque Principem ſtrigibus implicares, itáque dementatum effingeres, vt dæmonum artibus gloriaretur? Dolebat tibi crebris toto orbe ſermonibus Amedei ſanctimoniam celebrari, altámque animi demiſſionem extolli, quæ ipſum in ſolitudinem abdidiſſet; corrumpenda illuſtri mendacio tantæ

virtutis fama tibi videbatur; nec difficilè populo imponitur, qui vt plurimùm, & in Dominantes iniquus eſt, & eorum Conſilia ex euentis iudicat, falſiſq; in eos auditionibus ſtatim accedit. Amedeum igitur callidus impoſtor ad Pythones ablegat, infelices Genios ſacræ illius militiæ auſpices facit, quæ à Diuo Mauritio nomen habet, gauſape Ducem velut larua induit, qua hypocriſim ſuam tegat, ſocios illi tanquam voluptatum emiſſarios adiungit, totam denique ambitionis fabulam ita exornat, vt omnia inter ſe apta ſatis, nexáque videantur: & inualuit apud pleroſque commentum Gobelino referente, incerto autore vulgatum. *Obierat* (inquit) *vxor Amedei quæ vnica eius fuerat: ſtriges, vt aiunt, futura vanè prædicentes Amedeum adiere, eique ſummum Pontificatum obuenturum prædixerunt, quòd in Concilio deponendus eſſet Eugenius, & ipſe inſtituendus Amedeus: ſiue hac ſpe ductus, ſiue ſuopte ingenio repleto quidem charitate, & religione, &c.* Modeſtè ſanè, vt qui anteactæ Principis optimi vitæ longè quàm incertis rumoribus tribuendum cenſeret; quapropter rectè paulò infrà, *calumniato-* Lib. 7 comment. Pij 2.

ribus dumtaxat suspectam fuisse mutationẽ adiungit, *dicentibus Amedeum scilicet sperare Papatum, atque idcirco heremitam factum.* Verùm facile est ex ijs quæ suprà narrauimus sincerum Amedei propositum agnoscere, quod tanto antè animo præceperat, tantáque religione perfecerat, publicæ rei, & tranquillitati suæ in commune consulturus: Id tota eius vita innocentissimè acta, id religiosorum hominum amor, diuinarum rerum studium, Monasteria constructa, & tota Ripalliensis secessus moles proclamabat, frustra tanto molimine excitata, si occultæ machinationi tantùm obtendebatur. Denique sponte laxatur hæc machina hiantibus fraudum commissuris: aiunt enim striges ei Pontificatum denuntiasse, quòd in Concilio deponendus esset Eugenius, At quomodo *ante decennium* id narrare poterat Amedeus, vt sibi compertum affirmat Blondus, cùm neque Concilium tunc vllum Basileæ esset; nec Eugenius in Pontificem electus? Et si iam ab initio Concilij venerat in illam mentem Amedeus, cur adeò sollicitè Eugenij partes fouebat, vt non alio defensore ma-

Num. 20. & seqq.

Contradictio euidens in hac calumnia.

Amedeus fine anni trigesimi noni est electus.

Martinus principiò trigesimi primi vixit: Eugenius ei suffe-

gis Eugenius ipse gloriaretur? Cur in Patribus cum eo conciliandis adeò studiosè per Oratores suos incumbebat? Cur potiùs quem ruentem videbat, non propellebat? Cur heremum tunc non cogitabat cùm Imperatorem, Regésque omnes, cùm è Purpuratis Patrib. doctissimos quosque, ac Religiosissimos Concilium celebrantes, Eugenium damnantes videbat? At ille non nisi integra pace se abdidit, exeunte scilicet anno sæculi eius trigesimo quarto, cùm Nonis Februarij eiusdem anni Basileenses in gratiam cum Pontifice redijssent: vt vel hinc nemini latere possit quàm in Amedeum alia omnia cogitantem sit iniquus, qui simulatione pietatis in supremam dignitatem grassatum esse ex falsis auditionibus criminatur. Et verò cur Iacobum Borbonium Hungariæ, & Siciliæ Regem paucis ab Amedeo mensibus Franciscanis Patribus post omnium fortunarum suarum euersionem additum, captandi pariter Pontificatus gratia Religiosam induisse vitam similiter confingere non licuîsset?

ctus Concilium Basileæ aperuit. 19. Iulij eiusdem anni.

Obseruatio pernecessaria.

Chriffl. 2. par. Vesont.

LXXXVI.

Sriptores Amedeo ætate suppares ab

Sed ne deinceps blãdiatur sibi Blondus, dabo illi pro incertis rumoribus

omni ambitu eum absolunt.

quos adducit, testes locupletissimos, qui Amedeum ab omni simulatione absoluant, nec nisi sanctimoniam in eius secessu agnoscant. Princeps erit Pius 2. non ille quidem adhuc Concilij fautor, sed Amedeo è viuis erepto factionis expers. *Cùm Amedeus* (inquit) *admirandus adaucto paterno imperio, parta undique pace formidandus, cumulatis opibus, sapientia plenus, vicinis populis, ac Principibus videretur, relictis Principum, & gloriæ fastibus in heremum se recepit.* Cardinalis S. Crucis apud Gobelinum, *non satis admirari, aut collaudare Principis conuersionem poterat.* Idémque Gobelinus, seu veriùs Pius 2. Amedeum *suopte ingenio, repleto quidem charitate, & religione, relicto Ducali fastigio, & omni sæculi pompa procul, eiecta gubernatione subditorum primogenito commissa ad heremum concessisse* prædicat. Vernerus Amedeo coætaneus, & illum, vt opinor, sublegens Philippus de Lignanime; *Felix* (aiunt) *fuit Dux Sabaudiæ Princeps deuotus, ac senex* Ioannes Sabellicus, etsi postea mutationem imputat, in solitudinis tamen capessendæ proposito nihil, nisi sanctum agnoscit: *Vixerat is*, ait, *annos circiter quadraginta in florentis-*

Lib. de Europa, cap. 42.

Lib. 7. comment. Pij 2.

In fasciculo Temp.

In chron.

Ennead. 10. lib. 3.

ſimo Principatu. Subijt inde tædium rerum humanarum, inſtituítque heremiticam vitam. Sumpſit & pallium heremiticum; per quæ magnum erat nomen ſanctitatis adeptus. Marius Belga Ludouici 12. Hiſtoricus: *Amatus* (ſic Amedeum vocat) *in heremo degens per aliquod tempus vnà cum decem nobilibus ætate prouectis vitam ſolitariam vixit, prominentem barbam alens, veſtimentum vile indutus, ac clauam nodoſam manu gerens, &c. cùm autem ſanctitatis, ac innocentiæ opinione celebris eſſet, à Concilio Baſileenſi Pontifex eſt electus.* Philippus Bergomenſis illi ætati ſuppar: *Vir certè* (Amedeus) *omnium virtutum claritate adornatus, quas ob res Imperium ſuum vltra citráque montes mirum in modum auxit. Qui cùm gubernacula ſuæ gentis xl. annis tenuiſſet, parta vndique pace, multis cumulatis diuitijs, relictis Principatus ſui gloriæ faſcibus, Ludouico vnigenito* (primogenitum dicere voluit) *Imperio tradito in heremum ſe tradidit, atque recepit; vbi aliquandiu cùm ſanctè vixiſſet, tandem ſummi Pontificatus honorem accepit.* Nauclerus; *Vixerat is* (Amedeus) *annos circiter 40. in florentiſſimo Principatu: ſubijt deinde rerum humanarũ tædium, inſtituítque heremiticam vitam.*

Lib. de ſchiſmat. cap. 14.

Erat in numero ſociorum.

In chron. an. 1438.

Lib. 2. Gener. 48.

Lib. 3. Geograph. RaphaëlVolaterranus: *Sabaudiæ Duces è Saxonum Ducibus, ac stirpe Augusta originem ducunt annos propè cccc. Inter quos Amedeus ab Imperatore Friderico* (Sigismundum voluit dicere) *Dux primus fuit appellatus, qui defuncta vxore, relictáque Regni cura Ludouico filio cum paucis suorum secessit in agrum Gebennensem, studio rerum diuinarum prope lacum Lemanum Cœnobio constructo.* Eadem totidem verbis repetit Munsterus quamquam Catholicis Principibus parum æquus. Mutius, & ipse Sectarius: *Ducatus administratione relicta, vitam spiritualem contemplatiuam amplexus erat, vestitu, & tota victus ratione religiosam ducebat vitam.* Iacobus Spiegel doctus Austriados à Bartholino conscriptæ interpres: *Gebennensem agrum Patrum nostrorum memoria nobilitauit secessus Amedei primi Sabaudiæ Ducis, qui deinde ob abstinentiæ, clarique nominis famam, inuitus in Consilio Basileensi Pontifex factus est.* Nec modò vicinos sanctimoniæ Amedei fama, sed totam latè Europam peruaserat. Græcum autorem Laonicum Chalcondylam testem habeo: *Ea tempestate*, inquit, *Germani Basilea erant congregati, dissidentes sententijs*

Lib. 2. Geograph.

Lib. 28. chro. German.

In commentar. ad lib. 5. Austria.

Lib. 6. rerum Turcic.

contra Eugenium Pontificem, quem reprobantes crearunt Pontificem nomine Felicem, virum inter ipsos in primis spectatæ probitatis. Meritò igitur Paradinus in chronico asserit, Basileenses ideo Amedeum delegisse quòd *Religiosissimum, sanctissimúmque Principem esse nossent*. Nec dissimilia ante eum Champerius; *Nota erat*, inquit, *Patribus pietas singularis, & sanctitas Amedei; ideóque illum Pontificem crearunt, vt Ecclesiæ laboranti succurreret*. In eundem sensum recentiores. Vanderburchius; *Eugenio Pontificatu priuato Amedeum sanctitatis, pietatísque apud omnis ordinis homines opinione clarum in eius locum substituunt*. Facit cum istis Ioannes Mariana: *Amedeus abdicato Principatu, ac aulæ cultu relicto in heremum abijt purioris vitæ studio incensus, sex senioribus ex suorum nobilitate Comitibus*. Huc pertinent illa Petri Matthæi verba. *Amauerat hunc secessum Amedeus, vt Mundo illuderet: vt ipsi illuderet Mundus, illum inde abducit*. Et multo illustriora Ioannis Baptistæ Pignæ; *Ripalliæ Amedeus magna demissione agebat, & procul à sæculi curis, vnis spiritalibus attendebat*. Neque omittendus Onufrius: *Amedeus Ducatu relicto, Christi*

Lib. 3. Histor. Sab. c. 32.

Champer. in Amed. 8.

In Amed. 8.

Histor. Hisp. lib. 21.

In necessitudinibus Franco-Sabaudicis.

Lib. 7. Histor. Estens.

Lib. 3. de Pontif. & Card. creation.

amore ſuccenſus ſolitariam vitam elegerat. Hic cœlibè ac religioſè viuens à Patribus Concilij Baſileenſis ob multa crimina Pontificatu Romano abrogato Eugenio Quarto in eius locum Pontifex M. eſt factus. Et paulo infrà; *Amedeus in ſolitudine Ripalliæ Gebennenſis Diœceſis vitam Angelicam agens in Pontificem R. electus eſt.*

LXXXVII. Quid nationes omnes de heremitica Amedei vita ſenſerint.

Hæc ſunt quæ de Amedeo norunt Itali, Galli, Belgæ, Germani, Heluetij, Hiſpani, Burgundi, Græci, (noſtros enim, hoc eſt Sabaudos nequis calumnietur miſſos feci) hæc inquam de Amedeo norunt nequaquam ſuſpectæ factionis viri, ſeceſſiſſe videlicet illum vt Principum, & gloriæ faſtus relinqueret, vt ſe ad Deum conuerteret, vt in heremo ſanctè viueret, vt rerum diuinarum ſtudio ſe traderet, vt vitam ſpiritualem contemplatiuam amplecteretur, vt veſtitu, & tota victus ratione religioſam duceret vitam: ídque Chriſti amore ſuccenſum, charitate, & Religione motum, ac tædio rerum humanarum, & purioris vitæ ſtudio: vnde meritò apud omnes audiret Princeps deuotus, ſpectatæ probitatis, ſanctitatis, & innocentiæ opinione celebris, omnium virtutum claritate adornatus,

abſtinentiæ fama clarus, Angelicam vitam agens: Vnde igitur habet Blondus, vnde nouit dæmonis artibus ambitiosè factum eſſe, quod totus orbis ſanctiſſimè, religioſiſſiméque factum teſtatur, & ſuſcipit? Sed illum porrò audiamus.

Concilio autem Baſileenſi interea quandiu Romani Pontificis Eugenij conſenſu celebratum fuit, paucos præſtitit fauores: ſed poſtquam Pontificem, & orbis Chriſtiani Principes illud tanquam pernicioſum deteſtari vidit, omnes eo augendo, manúque tenendo adhibuit vires, adeò vt quibus temporibus proximo ſuperiore exacto biennio ſuſpenſionis ab adminiſtratione primùm, deindè priuationis machinationes in Pontificem ſunt intentatæ, impulſi à Duce Sabaudiæ Clerici aliorum qui apud Baſileam interfuerunt impietati, numerum æquauerint. LXXXVIII. Blondus Amedei geſta in Concilio criminatur.

Quàm omnia ad inuidiam, ad fraudem, ad calumniam ornata? Sed illud primum à te quæro, Blonde; quamdiu de Pontificis conſenſu celebratum, hoc eſt, quamdiu legitimum fuerit Concilium? An vſque ad proximum ante Eugenij abdicationem biennium, vt innuere videris? Cur igitur decreta reſpuuntur, quæ perplures in ante an- Blondus ſe ipſe impedit.

nos in eo edita leguntur? Quando igitur deeſſe illi autoritas cœpit? An cùm illi tres articuli promulgati ſunt, qui Pontificiæ autoritati detrahunt? At ſtatim ab exordio Concilij ſunt promulgati; numquam igitur legitimo Concilio fauit Amedeus. An cùm Eugenius ſuos legatos reuocauit? At reuocationem hanc damnauit Eugenius, & irritam eſſe iuſſit: ſed quando Amedeo fauere cœpiſti, cùm eius beneficia commemoras; dic amabo, Blonde, qui ſint hi fauores vel pauci quos legitimo Concilio præſtitit? Ego enim multa, eáque valde illuſtria Amedei in Eugenium beneficia lego, in Concilium verò non lego. Audio ſanè Eugenium Amedeo *gratias habentem, quòd intentus ac feruens eſſet ad defenſionem, & conſeruationem honoris ipſius, ac dignitatis, & autoritatis Apoſtolicæ ſedis*. Scio eundem Eugenium ſcribere *ſe à multis fide dignis quotidie audire, & veraciter informari quantum Amedeus intentus eſſet, & omne ſtudium ſuum apponeret ad honorem, & ſtatum ſuum* (Eugenij) *& Romanæ Eccleſiæ conſeruandum; ac proinde fidem eius & deuotionem plurimùm in Domino commendare, hortaríque vt in ſimilibus bonis*

Seſſ. 2.

Diſſimulat egregia Amedei in Eugenium beneficia.

V. ſup. nu. 7. & num. 8.

&

operibus, quibus multos alios superarit, se ipsum superare conetur. Noui Amedeum per suos oratores in Concilio euicisse vt quam tantopere desiderabat Eugenius prorogationem illam obtineret; *& num. 10.* Hæc tibi Blonde obscura esse non poterant, qui Eugenio esses à secretis: quid? hísne cuniculis in Pontificatum irrepebat Amedeus; his machinationibus Eugenium euertebat? Cur hæc tacebas, vt nescio quos fauores Concilio paratos referres? Nullus sanè dubito quin semper Amedeus Concilium vti debuit, reueritus sit, nihílque non egerit apud Pontificem vt autoritatem illius illibatam esse pateretur: ídque literæ ipsius Amedei ad Concilium scriptæ declarant: sed si verum amamus, erit vtique fatendum Basileenses Amedeum Eugenio quàm sibi longè fauentiorem existimasse. Quid quòd affirmare non verebor exacerbatos ex illis in Amedeum plurimos quòd eum Eugenio quàm par esset amiciorem crederent? Quò factum est, vt vehementer de illis in causa Lausanensis Episcopi expostularet, vt qui duriùs in eum quàm in barbarum, & ignotum hominem se gessissent: *Numquam* (in-

In Appen. ad Conc. Basil. pag. 233.

Amedeum Basileenses minùs sibi æquum putabant.

Seueriùs cum illo agunt.

quit) *potui obtinere quod vni Sarraceno non fuit denegandum.* Sed in rem erit controuersiam hanc non transmittere leuiter.

LXXXIX. Magna Basileenses inter & Amedeum controuersia pro Episcopatu Lausanensi.

Vacauerat fortè per eos dies Episcopatus Lausanensis in ditione Ducis Amedei positus. Hic, vt iure nominationis vteretur, quod Pontifices olim, & recẽti memoria Martinus Quintus illi attribuerat, Ioannem de Preugino ad eam Sedem vocabat, factione tamen quorumdam Canonicorum ius electionis sibi vindicantium, Ludouicus de Palude cooptatus iuerat in possessionem: Grauiter iniuriam tulit Amedeus, & ne in posterum serperet damnum, cum Eugenio per legatos suos Nicolaum Festi, & Ioannem Championis egit, vt Ludouicum gradu moueret, aut aliò tansferret. Eugenius Iudices dedit, Iordanum de Vrsinis Episcopum Sabinensem, & Angelotum tituli Sancti Marci Cardinalem, suos ad Basileensem Synodum legatos cum literis ad Amedeum, quarum initium est.

Eugenij ad Amedeum litera.

Eugenius, &c. Ex his quæ per singulos dies de constanti deuotione tua nobilitatis sentimus, clarè contuemur supra cætera,

quæ

quæ ad tuam gloriam ordinantur, splendere sinceritatem fidei qua Progenitores tui Romanam Ecclesiam, Sedem scilicet Beati Petri, magna semper cum reuerentia coluerunt: vnde præclaris tuis exigentibus meritis Paterna inclinamur affectione ad ea, quæ decus, & bonum tuæ Nobilitatis aspiciunt, &c. Cætera delegationem tantùm habent cum reseruatione Ecclesiæ Matisconensis. *Datum Romæ Anno* 1433. *prid. Id. Mar.* Fine anni Pontifex Ioannem Episcopum dixit; commendatitijs in eius fauorem Amedeo datis prid. Non. Nouembris: sed erat Ludouicus Concilio acceptissimus, quémque præcipuis legationibus adhibuerat, intérque primos audiebat: & ægrè ferebant Patres Amedeum à Pontifice pendere voluisse, cùm decreto facto statuissent stante Concilio Prælatos ab eo esse constituendos. Obstinauit igitur in proposito Ludouicus, Patribus eius causæ fauentibus. Imminuta verò Pontificis autoritate (id enim temporis ad eas incitas venerat, vt suis antiquatis, Concilij decreta confirmare necesse haberet) non poterat Amedeus non interpellare Patres ne iniuriam sibi fieri paterentur. Sed quo-

Commendat eius in se beneuolentiam.

niam ſciebat illos maiorem partem alieniore à ſe animo eſſe; Armigerum, & Fecialem (Heraldum vocant) pro tribunali dum ius diceretur adeſſe iuſſerat, qui ſi cauſa caderet, à Concilio ad Pontificem prouocarent: nec falſa auguratus eſt, ſententia ſecundùm Ludouicum dicta, damnati Amedeus, & Ioannes electus, ſtatímque interpoſita prouocatione, tanta in prouocantes vociferatio eſt ſequuta, exardeſcentibus pleriſque omnibus, vt vix ab illis manus abſtinuerint. Et ſanè Baſileenſes nihil moleſtiùs vrere quàm huiuſmodi prouocatio poterat. Nam cùm tantam Concilij autoritatem eſſe decernerent, vt nemini ab eo ad tribunal aliud appellare liceret, exemplum tanti Principis periculoſiſſimum fore animis præcipiebant. Ille verò nequis de ſua mente dubitaret, oratoris ſui prouocationem non modò ratam habuit, ſed denuo coram legitimis teſtibus, & Præſidibus, verbis ore proprio conceptis appellauit. Hîc verò lectori æſtimandum relinquo quàm conſentanea veritati Blõdus ſcribat, cùm Amedeum omnes vires *augendo*, *manutenendóque Concilio adhibuiſſe* ſcribit; in quem Ba-

Amedeus à Concilio ad Eug. prouocat.

HincBaſileenſium in eum odia.

Blondus imposturæ conuincitur.

ſileenſes velut decretorum ſuorum violatorem palam inſurgerent. Neque verò in hac vna controuerſia diuerſus abijt à Baſileenſibus noſter Amedeus. Sententiam illi in Antonij Vadimontani, & Renati Andegauenſis lite pro Ducatu Lotharingiæ, ſecundùm hunc dixerant : illi Amedeus ita fauit, vt eius potiſſimùm opera æmulum in poteſtate habuerit. Quòd ſi ſagaciſſimus Princeps agitabat animo Pontificatum Concilij ſuffragijs obtinendum, an non demereri Patres, fauorem eorum eblandiri, illorum ſtatuta laudare, amplecti, cæteríſque exemplo præire debuerat? Obſeruatione porrò dignum eſt hæc ab Amedeo geſta poſt aliquot dumtaxat menſes quàm exuto Imperio Ripalliam ſeceſſerat; vt vel hinc manifeſtiſſimi teneantur mendacij, qui ſimulata Religione Baſileenſes ſibi conciliare voluiſſe calumniantur. Etenim fine anni trigeſimi quarti abdicarat ille ſe, Ludouico ſibi ſuffecto: cauſa autem Lauſanenſis per primos ſequentis anni menſes eſt agitata; literas ſiquidem expoſtulatorias dedit Amedeus ad Concilium prima die Maij anni trigeſimi quinti, quarum aliquot capita fidem

Vaudetb. in Amed. 8.

Nota.

XC. dictis factura recitabo.

Expostulatio Amedei ad Concilium. *In Append. ad Conc. Basil. pag. 233.*

Confisus, ait, *de V. R. P. benigna supportatione, conqueri compellor apud eos hostibus seclusis, super eo quod nuperrimè dilecto fideli scutifero Oratore, ac Procuratore meo ad hoc deputato Ioanne Champtionis in conspectu vestro in Ecclesia majori Basileensi, vbi vt credo debebat, & debet sibi, & omnibus seruari totalis immunitas, & plena securitas personaliter constituto, post intimatam eisdem P. V. & parti aduersæ videlicet dicto D. Ludouico aduersario, & hosti meo ibidem tunc præsenti appellationem iustam, à quadam prætensa sententia generaliter, vt fertur, in causa Lausanensis Ecclesiæ, sicut placuit in fauorem dicti aduersarij contra Reuerendum in Christo Patrem D. Ioannem de Preugino Episcopum Lausanensem nuper lata; quæ vtinam pro honore Concilij sine alio præuio moderamine, & causæ maturiori iustificatione nunquam fuisset promulgata: statim insurrexerunt quidam ex Procuratoribus, nec non Procurator fiscalis, ac etiam Procurator fidei, qui tamen vt prudens, fuit alijs magis temperatus, licèt vrgeretur; & cum clamore valido petierunt, quatenus idem scutifer, & Procurator meus caperetur, & grauiter puniretur, eo quòd huiusmodi appellationem intimauerat: surrexerunt e-*

Amedei Oratores in Concilio iniuriosè habiti.

tiam innumerabiles alij cum clamore, & strepitu pariter acclamantes, Capiatur, incarceretur. Nec defuit aliud verbum violentum, nisi vt crucifigeretur. Hostis insuper prædictus particulariter debitum suum hostilitatis, hoc idem vociferando persoluit; in quo mihi quamplurimum complacuit, quia qualis erat, & est apud me, inimicum meum se palam declarauit. Quod tanto molestè fero, quanto ipse prodijt ex Vassallis meis, quorum meritis præteritis ex hoc, & alijs operibus suis reddidit se indignum perpetuùm. Vnde super hoc quòd in præsentia vestra clamigarat se ex parentibus magnis (quorum aliqui defuncti sunt in parentum meorum obsequio) traxisse originem, fateor, verum esse hoc quod dicit, quia ex bonis, & fidelibus parentibus ortus est, qui tam erga me, quàm inclytos progenitores meos, debitum fidelitatis firmiter exhibuerunt: vtinam non fuisset idem aduersarius degener, contra me, & iustitiam meam attentando; quamuis cum diuino, & Dominorum meorum auxilio, non poterunt ipse, & sui præualere: scio enim remedia mea quibus vtar loco, & tempore contra ipsos. In hoc autem quòd allegat magnitudinem parentum, allegat veritatem; sed non credat aliquis me non habere sine comparatione potiores se; habeo enim per

Dei gratiam Vassallos, & subditos insignes in bono numero, Ducali, Marchionali, Principali, Comitali, Baronali, & Banneriali dignitatibus insignitos, vltra valuasores, &c. Tum deinceps; *Nunc habetis efficacissimum meæ voluntatis indicium in hoc quòd non per procuratorem, sed in propria persona coram authenticis personis appellaui. Miror qualiter, & quomodo V. R. P. tot vicibus permiserunt, & permittunt se à prædicto aduersario, & eius fistulis dulce canentibus sic decipi: sed omnibus consideratis non admiror, quia facies dealbatæ multos fefellerunt, atque fallunt. Non credebam tamen quòd ad placendum vni Monacho Iustitiam iusti iniustè auferre satagenti, maximè ex actu ordinatissimæ iustitiæ, videlicet appellationis, debuissem in persona mei scutiferi, & procuratoris sic offendi, & etiam in sedibus Oratorum meorum prægrauari. Non enim sic turbari debuissetis ex appellatione supradicta. Et maximè contra me qui me conscium alicuius offensæ sacro Concilio, vel alicui ex eius suppositis huc vsque illatæ non sentio. Quinimò ad profectum, & augmentum ipsius Concilij vijs possibilibus, tam erga sanctissimum Dominum nostrum Papam, cuius sanctitatem plus debito, sed Dei Zelo, hac de causa frequenter*

Quomodo se erga Concilium gesserit.

ſtimulaui, & nimis exaſperaui: quàm erga Principes conſanguineos, confœderatos, & amicos cum omni feruore laboraui. Neſcio tamen vnde fuit, quòd ſupplicatio per me iterata, & reiterata (videlicet pro cauſa Eccleſiæ Lauſanenſis, quæ mea fuit, eſt, & erit) aliquibus probis auditoribus peritis, & partibus non ſuſpectis committeretur, via, & ordine iuris tractanda, & definienda, nunquam potui obtinere, quod vni Sarraceno non fuit denegandum; niſi quia ſic placuit illi bono D. Ludouico, & ſuis fautoribus ſatis mihi notis; ſcio enim, & fateor indubitanter in ipſo ſacro Concilio plures, & plures adfuiſſe, & adeſſe Dominos ſapientiſſimos, iuſtos, manſuetos, & pios, quibus præmiſſa attentata tanquam iniqua diſplicuerunt, & diſplicent, quos inde culpare neſcirem, niſi ex hoc, quòd alijs partialibus forſan ex metu, vel falſa perſuaſione conſenſerunt. Hæc mira libertate Amedeus; quæ ſi quis hominis Concilij auram captantis iudicet, næ ego Amedeum captaſſe non inficiabor. Erat in eo Principe facilis cæterarum rerum contemptus, autoritatis tamen retinendæ præcipuum ſtudium. Quare ſic deinceps in hac ſe cauſa geſſit, vt cùm ſtatuiſſent Baſileenſes, *quòd quæcunque appellationes à Concilio e-*

Iniquiùs ſecū agi queritur quā cum Barbaris.

Euict. vt prouocatio ſua

creuerat: & ipse in rem præsentem veniens insigni pompa medius in consessu Patrum spectatus est; quo factum est, vt *Concilium à Sigismundo incrementum habuisse* Platina verissimè affirmaret. An Albertus eius in Imperio successor? at Protectorem Concilio dedit Conradum Vuimpergensem. An Christianissimus Rex? At Oratores suos in eo habuit constantes, & Amedei Lugdunensis Antistitis, eiusdem legati, oratione maximè permoti sunt Patres ad Eugenij abdicationem. An Reges Hispaniarum? At nulli frequentiores in Concilio Prælati Hispaniensibus: & quamuis Aragonum Rex ad extremum mutata velificatione Eugenio studuerit, nunquam tamen Oratores eius Panormitanus, & Romanus, vel autoritatem Concilio deesse, vel articulos de autoritate Pontificia conditos veritati repugnare contenderunt. An Germaniæ Principes? At potentissimus inter illos Vulielmus Bauariæ Dux diu protector in Concilio sedit. Et ex eadem familia Albertus, ac Stephanus fratres constantissimè Felicem semper coluerunt: quos imitatus est Albertus alius Austriæ Dux Cæsaris frater: Eugenium

In Eugen. 4.

V. sup. num. 76.

verò reliqui Germani, non nisi paucis ante obitum eius diebus Pontificem agnouerunt. Quinam igitur amabo sunt illi Principes, quos Concilio infensos fuisse Blondus prædicat? Credo cùm ex Europæis Burgundionem priuatis odijs incensum recensuerit, non alium facilè numeraturum; Sed habet Blondus cùm libet in signis suis Principes, sicut totas videt in Concilio Sabaudiensium Clericorum legiones aliorum numerum æquantes, quas quidem illum sibi obiecisse crediderim, vt esset in quem cæco impetu Andabatarum more pugnaret; sed eius vanitatem, quæ sequuntur aperient.

XCII. Protestationē ab Oratorib⁹ Principum contra Amedeum factam fingit Blōdus.

Quibus in rebus adeò contraria sensit Philippus Mediolanensium Dux, vt licèt illi gener esset, & multæ sibi olim cum Eugenio Pontifice intercessissent odiorum, atque inimicitiarum causæ, magnam suorum partem ab eo conciliabulo reuocarit, paucos verò, qui manserunt, nedum illis actionibus interesse voluerit, sed contrà simul cum alijs Principum Oratoribus protestari curauerit.

Refelluntur, qui Ducem Mediolanensem Amedeo socero suo

Ego te Blonde libenter hìc adiuuo, vt Amedeum inuidia liberem quam apud plurimos eo nomine contraxit, quasi Eugenio Ducis Mediolanensis

artibus deposito, socerum iste suum sufsici per suos maximè obtinuerit: quod si falsum esse contendis, mei quoque testes idem dicent: nullus enim, Ænea teste, vel studiosiùs, vel ardentiùs depositionem Eugenij prorogari institit Archipræsule Mediolanensi, qui protestationi quoque vnà cum alijs Principum Oratoribus accessit, quam Panormitanus Aragonensis Regis sui nomine fecit: sed tantum abest vt hæc protestatio, vel contra Amedeum esset, vel contra eius sententiam, vt oratores eius cum aliorum Principum oratoribus perpetua consensione conspirarint. Quorsum igitur illa protestatio? Habebant in mandatis Principum legati, vt pacem componere Eugenium inter, & Concilium omni via, & ratione tenderent, atque inter se statuerant *nihil se recepturos ex his quæ durante pacis tractatu inter eos incœpto, vel Papa contra Concilium, vel Concilium contra Papam fecisset*. Quare cùm Basileenses in eo essent vt decernerent tres illos articulos, ex quibus (si vt fidei veritates admittebantur, quod sanè neque potuit, neque debuit admitti) necessariò conficiebatur Eugenium hæreticum esse,

ad Pontificatum obtinendum autorem fecerunt, in quibus *Parad. l. 3. histor. Sabaud. cap. 31. Sequutus S. Antoninum non satis istarum rerum diligentem.*

Videnda responsio Synodalis ad schedulam Francisci de Barbauaria Oratoris Ducis Mediolan. Edita Colon. p. 128. Quam protestandi causam Principum Oratores habuerint. *Sylu. lib. 1. de Conc. Basil.*

ac proinde Pontificatu lapsum, ita vt nullus deinceps paci locus relinqueretur; Panormitani protestationem sequi, si fortè ita intercedere possent, deliberarunt: Verùm Arelatensis nihil ista moratus, *non passuram* contendebat *Ecclesiam, vt iudicio Principum res suæ, fideique terminentur. Nec enim Spiritum S. Principibus, sed ipsos Principes illi subesse.* Quare cùm ex Prælatis trepidare aliquos cerneret, nonnullósque se abdere, *plurimas Sanctorum Reliquias tota vrbe*, ait Syluius, *perquiri iussit, ac per Sacerdotum manus in sessione portatas absentium Episcoporum locum tenere: quæ res maximè deuotionem adauxit, in tantum vt vocato postmodùm de more Spiritu Sancto, nemo lacrymas continuerit. Erat namque per totam Ecclesiam tenerrimus, ac suauis fletus bonorum virorum, qui lacrymantes diuinum auxilium implorabant, quique matri Ecclesiæ, vt opem ferret, magnũ Deum deprecabantur. Inter alios quoque magnificus ille Baro Imperialis Protector, vberrimas Ecclesiæ lacrymas præstabat, & inter flendum haud modicam tali actu consolationem recipiebat.* Quadringentos in subsellijs sedisse ibidem commemorat, qui magna consensione sessionem il-

Ibidem.

Ibidem.

Iam celebrarunt; illíque ipsi Prælati, qui in rem præsentem venire non sustinuerant, per suos tamen procuratores adesse voluerunt. Sed nequis Amedeum leuitatis insimulet, quòd cùm minimè ignoraret repugnantibus tum aliorum Principum, tum suis legatis ea esse in Concilio determinata quæ abdicationem Eugenij inuoluebant, non debuerit postea eandem abdicationem, neque suam consequenter electionem ratam habere, audiendus omnino Syluius, qui sua eum planè narratione absoluet.

XCIII. Principum Oratores protestationem reuocant, & Concilio accedunt. *Sylu. lib. 1. de Conc. Bas.*

Ea, inquit, *quæ sequuta est Veneris die vigesima Maij, Oratores Principum præter omnium spem generali congregationi, & actibus Conciliaribus se miscuerunt, eo vel saltem facto præteritæ sessioni præstantes assensum, in qua celebranda si Patres errassent, nequaquam fas erat Oratores Principum cum eisdem Patribus Concilium celebrare: sed existimati sunt remorsu conscientiæ tacti iam abhorrere quod egerant: quod de Oratoribus Cæsareis, ac Gallicis nequaquam fuit obscurum. Lubecensis namque Episcopus id sibi absentiæ causam præstitisse dixit, quoniam iussu Cæsareo ad pacem*

fuisset destinatus, ex qua re non decuisset eum alicui negotio interesse, vnde ille perturbaretur, cum quo pax esset pertractanda, sed tamen sessionem præhabitam plurimùm commendare, decretúmque eadem promulgatum optimum se ac sanctissimum credere, veritates quoque in eo contentas apud se semper indubitatas fuisse, eísque & nunc & vsque ad mortem velle adhærere. Turonensis autem Archiepiscopus plurimarum literarum, & ornatæ Prælatus eloquentiæ, pro se, ac suis collegis loquens: Audisse se inquit, inter aliquos sibi esse detractum, quòd in sessione illa sanctissima Regem suum non honorassent, quem maximè tueri fidem, ac exaltare deceret, qui ideo esset præ cæteris Regibus nomen sortitus Christianissimum; habere se tamen non illegitimam excusationem, quando eos qui essent ad pacem missi, nihil omnino agere conueniret, quò suam impedirent legationem. Duo quoque iniustitiæ fore genera, quibus aut fienda non fierent, aut fierent non fienda. Primum quoque non semper obligare, quòd oporteret temporis, loci, personarúmque rationem habere; vltimum verò semper tenere. Neque in eo se incidisse, qui nihil turpitudinis admisissent: Circa primum tamen posse aliquibus videri se errasse, quòd in veneranda

sessione non affuissent; sed esse quoque hîc quod responderent; quia si sessionem illam adijssent, inutiles postmodum tractatui pacis cum Eugenio se reddidissent: Ideóque licèt desiderassent tam sancto negotio interesse, secutos tamen se fuisse exinde exemplum Pauli, qui licèt cuperet dissolui, & esse cum Christo, adhuc tamen vt magis prodesset Ecclesiæ differebat: sicq́ue se nunc fecisse, quoniam non idcirco absuissent, quia de conclusionibus dubitarent, quas veras, sanctásque reputarent, & quibus vsque ad martyrium adhærerent: sed ne tractatui pacis, pro qua venissent, redderentur inepti; se tamen quod suis non fecissent in personis, domesticorum impleuisse, quos omnes honorare sessionem iussissent.

Hæc de protestatione, quam neque Oratores Principum aliorum, neque Mediolanensis in Amedeum edidit, tametsi ijdem Oratores eam postea reuocarint: neque vel minimo indicio colligi potest Amedeum circa Eugenij depositionem aliud à cæteris Principibus, nedum Mediolanensi sensisse. Autores certè habeo non contemnendos, qui Mediolanensem Ducem asserunt ingentem Amedeo Felici nuncupato exercitum obtulisse, quo viam sibi in Ita- *Gobelin. lib. 7. comment. Pij 2.*

Amedei modestia. liam aperiret, Eugeniúmque Romã exturbaret: cui tamen Felix dicto audiens esse recusarit, minimè decorum ratus, vt qui pacis artes Princeps semper coluisset, armorum strepitu Pontifex gauderet. Et verò sciebat nihil

Eugenius belli nimiùm studiosus. vsque adeò Principes Eugenio inconciliasse, *quàm quod præter Pontificis dignitatem* (verba sunt Bergomensis) *mirum* In Chron. an. 1431. *in modum bella amasset.* His si Blondus attendisset, ingeniosiore penicillo fabulam suam delineasset. Nunc reliqua officinæ eius chromata videamus.

XCIV. Confertæ Blondi Imposturæ.

Quare cùm ad Idoli creationem est ventum, ex quinque orbis nationibus quæ Concilia constituere consueuerunt, selecti sunt quibus suffragium ferre concessum est tres, & triginta, quorum duo de viginti ex Ducis Sabaudiæ dominio fuere; cùm tamen cæteros homines sordidos, & maiori ex parte ob admissa apud suos flagitia sedibus proprÿs pulsos illius largitione corruptos fuisse constiterit.

Cæca mentiendi libido. Hactenus Blonde nobis compertum erat, te aduersus omnem pudentiam animum emunitum habere; sed mihi nunc videris non pati hanc controuersiam transire sine aliqua stuporis tui nota: cætera enim fraudũ callidus artifex credi

credi poteras, hoc loco præter ſupinitatem quid accuſem vix habeo: niſi fortè vt in præceps datis corporibus nullum ſui arbitrium eſt, ita animus tuus in iram odiúmque proiectus impetum non cohibet, *ſed conſilium omne* (vt cum Seneca loquar,) *& pænitentiam, irreuocabilis præcipitatio abſcidit, & non licet eò non peruenire, quò non ire licuiſſet*: rapiat te oportet, & ad imum agat tuum pondus, & iam vitiorum natura procliuis. Amedeo *affectatam in rem Eccleſiaſticam Tyrannidem*, affectu rapiente obieceras: reſiſtere ampliùs, aut morari calumnia deiecta non poterat; impellenda igitur potiùs, & grauiore mendaciorum pondere vrgenda: quid enim aliud in extrema tua oratione quàm cæca, & ſola ſtupiditate admiranda audiuntur mendacia? nam vt omittam non minùs inuidioſam, quàm vanam obſeruationem tuam de quinque nationibus, quæ Concilium componunt; quæ ſi vera eſſet, neque Florentinum quo tantopere gloriaris, neque plurima alia legitimorum Conciliorum nomen obtinerent; vt inquam hæc omittam, qua fronte dicere ſuſtinebas ex triginta tribus electoribus

Vana Blondi obſeruatio.

nax, & intenta Blondi præcipitat indignatio, ruinis simillima euadit, quæ super id quod oppressere franguntur: sic ille dum fidem facere tam luculento mendacio nititur, fidem amisit. Est quippe certissimum Sabaudienses alijs excludendis pares non fuisse, & potuisse reliquos Pontificem dicere, quamuis reclamantibus istis, quando ad legitimam electionem duæ dumtaxat suffragiorum partes satis essent.

XCV. Fœda in electores de Simonia calumnia.

Sed cæteri (ait Blondus) *erant homines sordidi, proscripti, & largitionibus corrupti, vt ad Sabaudienses accederent.* Itáne calumniam Blonde perbibisti, & visceribus immiscuisti, vt nullum sine maledicti amarore verbum ex ore acido prodire possit? ergóne illustrissimorum, doctissimorúmque virorum latus fodiendum ducebas, vt per illorum vulnera peteres Amedeum? Tibi igitur Antistites, Abbates, Doctores omnes in Concilium ire iussos (quorum aliquos Principum, Regúmve familijs insertos fuisse in comperto erat) sectores esse nefarios, gentis suæ propudia, infames simoniacos, sine teste, sine autore, sine vllo argumento mentienti posteritatem credituram sperasti? Si

turos profitentes? Mihi sanè memoria repetenti præcipua Purpuratorum Patrum Comitia, in quibus Pontifices olim electi sunt, non aliud occurrit, in quo plura Religionis, Christianæque pietatis vestigia sint relicta, vt in his, vel horum plurimis felicitas potiùs in cognoscenda veritate adfuisse quàm studium in ea persequenda in illo desiderari videatur.

XCVI. Amedeum inuitum ad Pōtificium vocatum multi asserunt.

Sed vt electores iuxtâ ac electum à Blondi criminationibus liberem, dabo testes affectu vacuos, nulla cuiusquam gratia, aut odio motos, qui non modò Amedeum ab ambitu absoluunt, sed eum ad hanc dignitatem capessendam præter spem, imò inuitum, & reluctantem adductum esse confirmant. Philippus Bergomensis sæpe laudatus id disertis verbis asserit. *Amedeus heremita dudum Sabaudiæ Dux ad Pontificium munus* inuitus *delectus fuit.* *In Chron. an. 1438.* Mutius non dissimilia scribit: *Hic igitur* (Amedeus) *ex heremitica vita ad culmen Pontificium* præter omnem expectationem *vocatus.* *Lib. 28. chron. Germ.* In eandem sententiam Iacobus Spiegel, Volaterranus, & Munsterus totidem verbis: *Ob abstinentiæ*, aiunt, *clarique nominis famam* inuitus *in Concilio Basi-* *In 5. Austr. Lib. 2. Geogr.*

censis vocabatur, è vestigio non adijt? Cur magnam sequentis anni partem in secessu egit, nisi quia ægrè tranquillam quietæ vitæ stationem deserebat, vt infido, & scopulis, tempestatibúsque horrido mari se committeret? Sciebat vir sapientissimus, adeò iniquis rerum æstimatoribus se vsurum, vt si citra exitum propositi sui subsideret integritas, damnaretur: ita enim natos homines vt apud plerosque vel gloriam virtutis interciperet fortuita felicitas, vel infelix virtus amitteret gloriæ titulum. Accedebat arcta illa quasi Religiosæ vitæ necessitudo, quæ illi cũ suis Commilitonibus intercedebat, è quorum diuelli complexu non ferebat. Illud quoque metuebat sagacissimus Princeps, ne suus ille ordo, cuius tanto molimine fundamenta iecerat, nondum satis firmata compage per absentiam suam solueretur: Quæ cogitatio tanto acriùs eum mordebat, quanto impensiùs suis inuentis velut proprio fœtui homines indulgent. Prima igitur post initum Pontificatum cura fuit, vt sacræ militiæ de Magistro prospiceret, qui eam iuxta leges à se conditas temperaret. Fuit is Claudius de Saxo, vt

ex Bulla ſuper ea re edita eſt manifeſtum, quam hoc loco inſerere placet, vt Amedei propoſitum clariùs innoteſcat.

XCVIII. Amedeus Decanum Mauricianis militibus dicit.

FELIX EPISCOPVS Seruus ſeruorum Dei, Ad futuram rei memoriam. Dudum cùm inter præſentis ſæculi fluxus, & rerum mundanarum varietates, curis adeò implicaremur innumeris, vt plaſmatori omnium Domino pro bonis largifluè receptis ad debitas laudes, & gratias (provt corde geſſimus, & animo) aſſurgere ſæpiùs non valeremus, cerneremúſque dies noſtros continuò tranſire, & properare ad exitum. Nos almiferi Spiritus Sancti gratia commoniti ad hoc, vt quietiùs, deuotiúſque gratijs, & laudibus prædictis vacare valeremus ad locum Ripalliæ Gebennenſis Diœceſis, in quo antea vnum Monaſterium Canonicorum Regularium ordinis S. Auguſtini ereximus, & fundauimus, noſtros dirigẽtes affectus ſimul, & incolatus, certas ibidem manſiones ſolitarias pro noſtra, & aliorum ſex militum vſu & habitatione ad Dei laudem, & gloriam, ac Beati Mauritij honorem erigi, & conſtrui fecimus: vbi primùm redacti cum totidem militibus ſe noſtris votis conformantibus incepimus viuere, atque viximus ſolitariè ſub nuncupatione, &

Mauricianorum militum instituta.

vocabulo Militum Sancti Mauritij, diuinis officijs, & suauibus contemplationibus sub humilitatis habitu in Ecclesia dicti Monasterij, & aliàs conuenienter, & deuotè intendendo, nobis insuper eisdem militibus Decano constitutis. Cùm autem postmodum sacra generalis Synodus Basileensis in Spiritu Sancto legitimè congregata vniuersalem Ecclesiam repræsentans, Nos illic constitutos licèt immeritos ad Summi Apostolatus apicem, & Sancti Petri Sedem duxisset eligendos: Nos qui ad acceptandum tanti regiminis onus, ad quod nos vtique indignos non immeritò censuimus, ex parte Dei omnipotentis, & ipsius Ecclesiæ repetitis vicibus requisiti, tandem electioni huiusmodi in Christi nomine consensum præbuimus, onúsque Apostolicæ seruitutis in nos, Domino ex alto propitio, deuotè suscepimus: Cupientes locum prædictum continuò salubriter vigere, nec non ipsos milites, quibus afficimur, ope nostra quantum valemus, & possumus in suis laudabilibus vita, & proposito conseruare; ac dirigi continuò ad existentiam salutarem, eisq́; nostri loco idoneum surrogare Decanum, & ad dilectum filium Clandium de Saxo militem Dominū Rouoriæ propter suæ nobilitatis, & virtutum merita, clarámque vitam, qua

Amed. electioni suæ reluctatur.

& stabilimenta dudum adhuc per nos in minoribus constitutos in præmissis, & circa ea facta, & edita in omnibus, & per omnia pareant, atque obediant, eiúsque salubria monita, & mandata suscipiant humiliter, & deuotè curent adimplere. Volumus autem, & præsentium serie ordinamus, vt Claudio, vel pro tempore existente Decano militum huiusmodi cedente, vel decedente, dilectus filius noster Nobilis vir Ludouicus, & successores sui Sabaudiæ Duces pro tempore existentes alium ex militibus prædictis, qui tunc erunt magis habilem, & idoneum, de quo ipsis visum fuerit, alijs militibus etiam tunc existentibus prædictis modo parili in Decanum præficere, & deputare debeant pleno posse. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ constitutionis, deputationis, mandati, voluntatis, ordinationis, & potestatis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & Beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Nec miretur quis quòd Bulla exprimens nomen nostrum non est appensa præsentibus. Nam hi qui fuerunt hactenus in Romanos electi Pontifices ante sua consecrationis, & coronationis solemnia in suis bullandis literis,

Patris luminum concedente clementia, à quo dona, bonáque profecta procedunt vniuersa, Sanctissimus D. noster Felix electus Quintus, propria nominatione Amedeus, & iure hæreditario Dux Sabaudiæ, Chablasij, &c. ad præfatæ suæ Ducalis dignitatis fastigium tenera in sua ætate fuit vocatus, ipsius, & vniuersæ suæ ditionis, ac Reip. eiusdem Regimen longæuis temporibus eam operam dederit, vt in augmentum se se in dies Deo propitio propagauerint, & successiuè eorum felicitatem anhelans; Cernens etiam amplas naturæ dotes, & plurima virtutum merita, quibus ipse plasmator noster illustrem primogenitum suum D. Ludouicum de Sabaudia Pedemontium Principem iam floridam ætatem attingentem præmuniuit, vt opere commodo suam Rempub. ab ipso Deo eidem ad regendum, & protegendum commissam, in posterum cùm ad æterna vocaretur, regeret comprobare: Salutiferas ædes quas in honorem S. Mauritij martyris apud Ripalliam miro, & honorabili, decentíque modo Religiosè constituit, ingressus est; Eundem D. Ludouicum eius primogenitum, & Locumtenentem Generalem suum constituerit, ipséque huiusmodi sibi iniuncto munere, paterna insequendo vestigia, Accedente eidem prælatorum, ac procerum,

ter cætera de dignitatibus, principatibus, dominijs, rebúsque & bonis suis, per legata, institutiones, fideicommissa, aliásque vias, & modos legitimos pleniùs disposuerit, quibus per infrascripta in aliquo derogare non intendit. Hinc est quòd idem præfatus Sanct. D. noster in Christi Vicarium nuper electus, ante aliqualem Sacrorum Ordinum ingressum, ex eius certa scientia, & potestatis plenitudine præfatum Illustrem D. Ludouicum de Sabaudia primogenitum suum, in sui præsentia, atque eius Venerabilis Consilij, cuius ad hoc Tribunal elegit specialiter, propter hoc constitutum recipientem, & ita fieri humiliter supplicantem, à patria potestate, & ipsius nexibus, quibus Romano iure priùs subditus existebat, exemit, liberauit, emancipauit, & extra eiusdem Patriam potestatem posuit, ac plenariæ reddidit libertati, eundem sui iuris pleno iure efficiens per præsentes. Retentis tamen in sua Patria potestate Illustribus Amedeo Comite Vercellarum, ac Ludouico, &c. In pretium autem huiusmodi emancipationis, ipse Sanctiss. Dominus noster Electus eidem Illustri D. Ludouico primogenito suo præsenti, & stipulanti dedit, cessit, remisit, & perpetuò tradidit, dátque, donat, cedit, & remittit per præsentes titulo puræ, perfectæ, simplicis,*

* Hic est ille qui deinceps Beati nomen meruit.

nus ſenex iter ingreditur ingenti ſuorum caterua ſtipatus (Quatuor millia nobilium virorum in equis adfuiſſe leguntur) magna omnium populorum quocunque tranſiret gratulatione exceptus. Baſileam 24. Iunij anni quadrageſimi poſt milleſimum quadringenteſimum tenuit, vbi adeò celebri apparatu, & aduenarum concurſu tiaram accepit Pontificiam, vt non aliam auguſtiorem inaugurationem apud veteres potuerit vir doctiſſimus Franciſcus Modius reperire, quam velut formulam in Pandectis ſuis triumphalibus exhiberet. Eam ſicuti reliqua elegantiſſimè Syluius expreſſit in ſuis ad Ioannem Segouienſem literis quas hîc ſubijcio.

VENERABILI, ET doctißimo viro Magistro Ioanni de Segouia Theologo excellenti, Sanctissimi Domini Nostri Felicis ad dietam Bituricensem Oratori.

ÆNEAS SYLVIVS Senensis Domino suo Ioanni de Segouia, sacræ Theologiæ Magistro, S. D.

CI. Solennis coronatio Felicis.

CORONATIONEM Summi Pontificis vario rumore notam esse tibi, tuisque collegis arbitror. Quia tamen varia apud vos conficta esse opinor, quæ inter se non cohæreant, dignum ipse putaui meis literis satisfacere veritati, vobisque ibidem sitientibus harum rerum narrationem efficere veridicam, rémque (vt gesta est) ad vnguem referre: atque (vt breuior sim) iam incipio. Romanorum Pontifices coronari in generalibus Concilijs rarò auditum est; tu tamen & Alexandrum Pisis, & Martinum Constantiæ coronatum audisti; sed præcedet huius coronatio tanto illas,

quanto & Felix illos nobilitate anteit. Ita enim iudicium eorum eſt, qui & illas, & hanc contemplati ſunt. Referam igitur ego de hac, ſed paucis: non enim vt hiſtoricus ſcribo, ſed vt ſeruus Domini res geſtas epiſtolari genere doceo. Tranſeo electionem de hoc Principe, autoritate huius Synodi factam, quam alio loco non paucis verbis ſcripſi: prætereo legationem ſibi miſſam, & conſenſum per eum præſtitum, de quibus tu planè inſtructus es.

Pergo ad coronationem, quæ nono Kal. Auguſti celebrata eſt in Ciuitate hac Baſileenſi. Ipſe autem Dominus noſter triginta antè diebus, octauo Kalendas Iulij ingreſſus erat: cuius introitus ſuum habere tractatum meretur, ſed non omnia vno in tempore ſcribi poſſunt. Locus eſt ante cathedralem Eccleſiam latè patens, vbi ſpectacula populo fiunt: illic ſublimis tumulus conſtructus eſt, & ſuper illum altare, excelſo in angulo: deſuper precioſi panni, ne vel pluuia, vel Sol noceret. Proſpectus exinde in omnem plateam fuit: huc clerus, & vniuerſa nobilitas, ipſéque coronandus Pontifex conſcendit. Exiſtimati ſunt hominum circiter duo millia tribunal conſcendiſſe. Venerat præcedenti die Ludouicus Sabaudiæ Dux, ipſius Romani Pontificis generatus: vir comis aſpectu, & Theatri deſcriptio. Sabaudienſiũ inſignis apparatus. Ludou. Dux.

affatu placidus, consilio, & animo iusto: statura illi mediocris, & oculi praealbi. Cum ipso autem Summo Pontifice alter generatus profectus erat Philippus Comes Gebennensis, summa virtute, & honesto corpore, honestísque moribus adolescens: sociúsque illi Ludouicus Marchio Salutiarum fuit, quo in homine nescias formam, vel eloquentiam magis admirere. Magna praeterea tam Ducem ipsum quàm etiam Summum Pontificem tota Sabaudia sequuta nobilitas erat, sui Principis visura coronationem: contenderántque ita (vt fit) singuli spectabiliores venire. Itaque fuit magnus virorum, magnúsque equorum apparatus, quorum numerus ad quatuor millia dijudicatus est. Ex Alemania Marchio de Roetelin iuuenili ætate decorus, flauos vento crines fatigans. Conradus de Vuinsperg Romani Imperij hereditarius Camerarius, annis, & sensu senex. Comes de Tierstein cui nemo forma comparandus iuueni viróque fuit, nec adhuc senem senex æqualem habet. Oratores Argentinensis, Bernensis, Friburgensis, Solodorensísque: omnis circumuicina nobilitas confluxit. Tantáque forensis populi multitudo concurrit, vt nulla capi platea posset; ac si iocari licet, quicquid vini erat sit bibitum. Capita hominum ad quinquaginta

Philippus Comes Gebennensis. Ludouicus Marchio Salutiarum.

Quatuor Equitũ millia.

Quinquagin-

millia credita sunt. Ciuitas verò mille robustos iuuenes in armis habuit, ne quid tumulti, ne quid rixarum fieret prohibituros: aciem non minùs timendam quàm admirandam: horum alij tribunal, alij palatium obseruare; tecta omnia domorum fenestrásque & arbores viri, fœminæque obsederant. Platea verò sic populo plena fuit, vt nec sinapis grano dedisset locum. ta millia hominum confluunt.

CII.

Quibus omnibus expectantibus, aduenit in ipso diei ortu Felix electus, veneranda canicie, decorus aspectu, & facie tota prudentiam præseferens singularem. Statura hominis (vt filiorum) communis, forma egregia, quantum seni datur, pilus albus, cutísque, sermo paucus, & morosus. Ante ipsum Prælati infulati, & clerus vrbanus cum reliquis introierant. Locatus ille in præeminenti sede est: cæterísque considentibus, & facto vbique silentio, ceremoniæ inchoatæ sunt: qua re sic peritum se Felix ostendit, vt nihilo monitoris eguerit. Putaßétque nemo patrem illum sæcularibus negotijs quadraginta, aut eo plùs annis versatum, tantum vnquam ocij potuisse habere, vt ritum Ecclesiæ sic imbiberet. Castigabat itaque ipse per se aliorum errata, nec aliquid vel minimum extra ordinem fieri ferebat. Celebrauitque Missam suam, & cantando, & legendo, plus- Felix procedit. Celebrat.

quam dici posset solenniter, nihil omittens, nihil peruertens. Mira res omnibus, & spectaculo digna videbatur; Patrem illic grandæuum celebrare, illic prolem insignem celebranti seruire. Quasi enim nouellæ oliuarum circum altare duo nati officiosè, attentéque, quantum laicis permittitur ministrabant; meritóque dici hunc Felicem omnes aiebant, qui post exactam laudabiliter in sæculo vitam, post administratam feliciter Ducatum, generosámque sobolem educatam, ad regimen vniuersalis Ecclesiæ accersitus à Deo esset. Vidisses plurimos præ lætitia lacrymantes, benedicentésque Dominum qui ad tantum spectaculum viuere eos permisisset, qui rem suis oculis intuerentur, antea nec visam, nec auditam vlli.

Ministrant filij.

Vt igitur finita Missa est, Summúsque ipse Pontifex consecratus, sacer Tiaras tripliei corona insignis, compluribus gemmis prælucidus allatus est. Spectantéque vniuersa multitudine, & animam comprimente, Ludouicus Cardinalis (cui id officij quod Hostiensi Episcopo debetur, Synodus commiserat) quasi fructum suorum laborum iam colligens, coronam ipsam excellentis precij (quamplurimi ad triginta millia aureorum censuerunt) felici capiti Felicis imposuit; móxque per vniuersos acclamatum est, vt

Tiara insignitur.

Tiaræ pretiũ.

vita Papæ esset, postmodúmque plenariæ indulgentiæ, quas nunquam antea populus ille habuerat, concessæ sunt. Completísque coronationis solennibus ex tribunali in processionem est itum, omnésque in equis per ordinem progressi sunt, qui huiusmodi est habitus: Primi omnium laici & vulgaris turba famulantium. Secundo nobilium distinctæ familiæ. Tertio nobiles ipsi & milites. Quarto loco Barones, Comites, & Marchiones. Quinto, Dux ipse consilio suorum comitatus, aureis vestibus in terram demißis. Inter eos vt potuit, ex pompare nixus est quilibet. Hîc qui ostro, & auro tecti: hîc saga militum gemmis, & argento onusta: hîc tubæ tibicinésque, & mimorum cohors præludens: variæ vestes, varia ornamenta, vt nulli sat vidisse sit visum. Post hos vrbanus clerus in pedes Reliquias Sanctorum vectitans, & puerorum cantantium candidus ordo. His succedebat vmbraculum rubei croceíque coloris, & apud illud scutiferi, quos honoris vocant, locati erant, rubeos gestantes pileos. Iuxta hos fuissent præfecti nauales, si qui adfuissent, sed loco illorum heremitæ Ripalliæ, quos milites Sancti Mauritij vocitant, suffecti sunt; viri graues, & æuo præmaturi, qui Felicis Papæ, & sæculi, & religionis fuerant comites, & qualis ha-

Processionis ordo.

Equites Mauriciani.

bitus illius antea fuisset, in suis habitibus præmonstrabant, plurimúmque reuerentiæ videbantur mereri. Illinc Prioribus quibusdam pluuialia sine mitra gerentibus locus fuit. Mox successere Scriniarij & Aduocati pluuialia ex transuerso gestitantes, habitum cantui quem habuerunt valde conformem. Idem gestamen debitum his qui sequebantur Iudicibus, quod minimè obseruatum est in curiâ Promotorum: habuerunt autem cappas, & pileos tanquam Prælati. Hos sequuti sunt Abbates, & inde Episcopi ornati pluuialibus, infulatíque equis insidentes phaleratis. Hoc in ordine præteriuimus duodecim equos, qui ante vmbraculum candore niuali, quales Rhesus ad Troiam duxit, rubeo tamen tegimine vestiti collo tenus procedebant. Secundùm Episcopos Saluatoris nostri Domini Iesu inter magna luminaria corpus deferebatur. Cuius conducendi cura Ioanni Episcopo Argenti Theologo non minùs vtilis, quàm laudatæ doctrinæ, tanquam Sacristæ commissa erat. Sequenti in ordine duo Cardinales, duóque Episcopi Dertusensis, Vicensísque, qui Diaconorum Cardinalium tenebant locum. Vltimo in loco summus ipse Pastor aureo tectus papilione triplicem gestans coronam, populóque benedicens, vnus omnium oculis desideratus, in-

cessu maturo procedebat, Marchione de Rotelim, & Conrado de Vuinsperg equum eius ductantibus. Post eum Thesaurarius, clericíque cameræ, & qui pecunias in populum iaciebat, ornatu decenti veniebant. Simul quoque Principum qui aderant Oratores, magnáque & confusa populi multitudo. Sícque per plurimos Ciuitatis recessus est itum, donec Iudæi illum expectantes noua, & fallaci spe ducti, legem Mosaicam obtulerunt, quam ipse laudans, ritum damnauit eorum. Exinde verò in cœnobium Prædicatorum ventum est, vbi Fratres cum Priore obuiam procedentes, Papámque ante Altare statuentes claues cœnobij sibi dederunt. Móxque finito lætitiæ cantico, hora iam post meridiem tertia magis ad quietem, quàm ad prandium, quamuis adhuc ieiunus foret, dimissus est Felix.

Ad Dominicanorũ Templum adit.

CIII.

Visceratioñe, & publicas Epulas facit.

Altera die illuc ad Missam omnes conuenere, qua finita, consummatísque nonnullis, quæ restiterant ceremonijs, prælatis omnibus qui interfuere, duo argentei nummi, & vnus aureus traditus est: atque exinde tota multitudo ad conuiuium conuocata, vbi nec lex Orchia, nec Fannia, nec Licinia locum habuerit, nulláque alia sumptuaria, quibus, vel pretium eduliorum, vel obsoniorum copia præscribitur. Cœnitatum est,

vt libuit, lautè, ſumptuoséque, pranſitatum quoque; dubium eſt enim, prandium an cœna fuerit: horis circiter quatuor, homines plùs mille cœnati feruntur. Pincernæ Summo Pontifici pulcherrima proles, duo filij fuerunt, Architriclinus Marchio Salutiarum. Ad horam tertiam poſt meridiem ceſſatum eſt. In hora verò quinta, eodem ordine quo itum erat reditum: ductúſque Papa ad Virginis templum, quod eſt Baſileæ præcipuum, in Palatium per poſticum ad quietem rediјt. Hæc de coronatione Domini noſtri Sanctiſsimi Felicis Quinti volui vt ſcires: tu nunc quibuſvis communica, dáque operam, vt Patrem hunc quem tanti facio, quàm primùm repetas, feliciáque de veſtro Conuentu nobis reportes. Vale, ex Baſilea, Idibus Auguſti, Anno Domini milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo.

CIV. Quàm latè patuerit Felicis obedientia.

Quæ autem deinceps à Felice geſta, quantáque integritate cuncta ſint adminiſtrata ſcribere animus erat, niſi Geneuenſes, meliores nobis tabulas inuidiſſent, ex quibus, ſicut hactenus fecimus, temporum illorum memoriam fideliter hauriremus. Nam cùm diu in ea vrbe (cuius etiam poſt abdicationem ſuam Epiſcopatum retinuit) ſediſſet, factum inde eſt vt acta eius

in publicas autoritates (Regiſtrum vocant) relata, apud eos manerent. Itaque etiamnum hodie in publica illius Ciuitatis Bibliotheca ſex, ſeptémve volumina videre eſt, quibus epiſtolæ, bullæ, cæteráque id genus continentur, quæ toto nouennio ab eo ſunt profecta. Venio tamen in ſpem fore vt Geneuenſes in animum aliquando inducant hæc Sabaudicæ domus monimenta, nullo ſuo damno, magna Sereniſſimi Ducis voluptate, vel gratum munus ei, vel iuſto redempta pretio ſponte concedere. Interea vt innocentiam Amedei noſtri luculentioribus prodam documentis, nonnulla perſtringam ex quibus fieri coniectura poterit, quàm multos in obedientia ſua haberet; nam & hoc ad conſcientiam eius pertinet, quam tanto ſecuriorem ducere poterat, quo plures, religioſioréſque Prælatos ſecum ſentire agnoſceret. Qui vel odio vel incuria veri ſcripſere, Heluetios dumtaxat, & Sabaudos ab Felice ſtetiſſe; reliqui maiorem Europæ partem in obedientiam eius tranſiſſe narrant. Sabellicus ſanè (quanquam Eugenio Veneto amicior) ita ſcribit. *Fauere nouo Pontifi-*

Regiſtrorum eius libros Geneuenſes habent.

Enn. lib. 3.

ci (Felici) *Carolus Galliæ, & Alfonsus Aragoniæ Reges, Philippus Vicecomes, & Fridericus Imperator. Amedeo,* inquit Ioannes Marius Belga, *Pontifici creato Imperator Fridericus tertius pater Maximiliani Imperatoris, Carolus septimus, Alphonsus Rex Aragoniæ, Philippus Maria Dux Mediolanensis adhæserunt. At Dux Burgundiæ quantumvis inter ipsos esset affinitas, ei vt dicunt contrarius fuit, quòd Amatus ipsum in bello, quod ante aliquot annos contra Ducem Borbonium mouerat, deseruisset. At fertur Burgundum pace cum Borbonio facta tunc Duci Sabaudiæ significasse, se quodam tempore huius futurum memorem, ídque vsque ad tempus Concilij Basileensis fecit. Nec dubitandum cùm eius autoritas, ac existimatio tunc permagna esset, quin facilè Felici nocere potuerit.* De eadem re sic Christophorus Hartmanus: *Felicis electionem probarunt, obedientiámque promiserunt Albertus Dux Austriæ Cæsaris frater, Albertus, & Stephanus Duces Bauariæ, Magnus Magister Borussiæ, Ælizabetha Alberti Cæsaris vidua cum suis Bohemiæ, & Vngariæ Regnis, Sabaudia, magna pars Insubriæ, Heluetia: Adhæserunt etiam Concilio Rex Franciæ, & Dux Burgundiæ, &c.* Mihi non nisi

Lib. de schis. cap. 14.

In Annal. Heremi B. Virg. ann. 1440.

certa ſcribere meditanti illud ſuccurrit, vt ex ijs quæ per eum in diuerſis Prouincijs geſta ſunt, in cognitionem veniamus eorum qui eius ſe Regimini permittebant.

Cùm igitur cætera omnia ſingulari prudentia, & caſtiſſima integritate moderaretur, tum in Prælatis Eccleſiæ legendis diligentiam adhibebat ſummam: Purpuram Eccleſiaſticam Chriſti ſanguine tinctam ſanguini ſuo (licèt plures ex filio Ludouico nepotes haberet) numquam immiſcuit: ſed eam virtutis præmium, non neceſſitudinis pignus eſſe voluit. Epiſcopos celeberrimarum Eccleſiarum ad eam dignitatem euexit, Argentinenſem in Germania, Nouarienſem in Longobardia, Lauſanenſem in Antuatibus, in Holandia Traiectenſem, in Germaniæ Italiæque finibus Tridentinum, Dertuſenſem in Hiſpania, Vicenſem in Luſitania, in Friſia Friſingenſem, in Sicilia Panormitanum, in Polonia Geſnenſem. E Gallia plures oſtro donati, Pariſienſis, Lugdunenſis, Turonenſis, Nannetenſis, Caſtrenſis, Aquenſis. Nec Sabaudiam ſuam fruſtrari hoc honore ſuſtinuit, aſſumptis ex ea Tarēta-

CV. Cardinales de diuerſis prouincijs creat.

Nullum tamen ex conſanguineis.

Ex Onufrio, & Ciacono.

ſienſi, Geneuenſi, & Maurianenſi. Verùm qui erga familiæ ſuæ Principes inexorabilis fuit, aliarum virtutem facilè cohoneſtauit. Nam Alexander Ducis Moſcouiæ filius, Tridentinorum Antiſtes, Ioannes Friſingiorum, Bauarici, Ioannes Nannetenſium Regij apud Britannos ſanguinis, in eorum numero ſunt quos Cardinales ab eo dictos recenſuimus. His ego Bartholomæum Viteleſcum, virum non minùs ea tempeſtate ſanctimoniæ fama quàm maiorum nobilitate, & rebus præclarè geſtis celeberrimum accenſeo, quamuis renitente Ciacono, qui delatum quidem ipſi à Felice, ſed recuſatum honorem illum narrat. Ego verò contrà contendo ſanctiſſimum virum Felici acquieuiſſe, ſuámque operam in grauiſſimis Eccleſiæ negotijs commodaſſe. Extant pleraque acta eius Iudicialia, & in his ſententia ab eo lata in cauſa Ludouici Epiſcopi Taurinenſis, & Abbatis de Ripallia, cuius ſententiæ principium ſic habet: *Nos Bartholomæus Tit. S. Marci miſeratione diuina Presbyter Cardinalis, Cornetanus vulgariter nuncupatus.*

Integra acta communicauit mecū Ill. ac Reu. Arch. Taurinenſis Philibertus Millietus.

CVI.

Gallia tota illū veneratur.

Eius igitur latiſſimè patuiſſe autoritatem neceſſe eſt, ad quem è tam diuerſis

Regionibus Principes viri, ac Prælati adirẽt eius dictis audientes futuri. Certè Galliam vniuersam ei obsequentem fuisse non modò ex Metropolitanorum, & Primatis ipsius consensu intelligimus, sed ex ipsius Regis Caroli factis; eius enim precibus adductus est Felix, vt quos dixi è Francorum numero in Senatum suum adlegeret, eúmque ipsum qui Carolo erat à confessionibus Ioannem Nannetensem eodem honore prosequeretur. In Germania, tametsi multos haberet in partibus, atque in primis Potentissimos Bauariæ Duces Albertum, & Stephanum (*Sabaudis semper mira consensione deuincti fuere Bauari*) & ipsius Cæsaris fratrem Albertum, conuenerat tamen inter Electores, vt medij starent, & tertiam quodammodo factionem componerent, quam neutralitatem dixere: Cùm tamen ad suas quas vocant dietas ter coissent, *Pauci sunt inuenti*, inquit Mutius, *qui non consentirent Concilio Basileensi contra Eugenium*. Sed erant in illis, qui iactarent vtilia opera voluntate inchoari, occasione perfici: seruiendum itaque tempori, & dum in arcto essent Eugenij res, redimenda

Et Bauaria.

Et Austria.

Lib. 28. chron. Germ.

Germani cæteri Neutrales.

esse priuilegia quæ aliâs haud facilè pararentur. Instare igitur illi, vrgere, & discessionem ab eo palam minari ni postulatis annueret. Trepidare Eugenius, adeóque consternari, vt paucis antequam è viuis excederet mensibus multa illis indulserit, quæ laxiorem in Germania deinceps fecere disciplinam Ecclesiasticam. Id scilicet Syluius è legatis vnus alio colore dissimulare voluit, his verbis. *Cùm sex Principes Electores in eam sententiam fœdus iniissent, vt nisi Eugenius postulatis eorum annueret, (postulabant autem res prorsus negandas) in Amedei quem Felicem Quintum appellabant, obedientiam transirent, illorum Consilia Federicus peruertit, &c.* Sed Doctor Cocleus rem vt erat fideliter narrauit. *Romæ*, ait, *Eugenius Papa ab Oratoribus Germanorum persuasus, & exoratus ad tollendam inclitæ nationis neutralitatem, longam Concordiæ Bullam edidit, in qua sanè pacis gratia multa Germanis dispensatione indulsit, admisit, approbauit, & ratificauit, quæ tempore schismatis facta, citra, & contra Sedis Apostolicæ autoritatem per se se inualida erant.* Sensit Pius hæc vera esse, quare alio loco satis habuit dicere: *Eugenio in lecto ægritudinis constituto nos, inquit,*

Adhæsionem cum Eugenio fœdè paciscuntur.

Cap. 42. lib. de Europa.

Histor. Huss. lib. 9.

Lib. de Moribus Germanor.

inquit; *ad eum venimus ab Imperatore Friderico transmißi, & nationis Germanicæ nomine neutralitatem abdicauimus, obtentisque nonnullis literis* (erubuit scilicet plura diuulgare) *quibus desiderio Germanorum fieret satis; obedientiam Romano Pontifici restituimus.*

CVII. Fridericus Imperator in eum inclinat.

Sed quoniam Friderici Imperatoris meminimus, cui se parti addixerit interest referre. Sabellicus, & Ioannes Marius Belga Felici illum inscripsere, non nemo alius Eugenio; ego veriùs dixerim fecisse illum quod plerique omnes id æui Principes, vt nunc se Felicianos, nunc Eugenianos prædicarent, vt se nunc hîc, nunc illic varia aperiebant commoda. *Mira rerum mutatio* (aiebat per hæc tempora Syluius) *qui antè fauebant Concilio, iam impugnant, & qui impugnabant, modò fauent. Lusus iam Ecclesia est, qualem de pila fieri videmus, dum huc, atque illuc impellitur lusorum ictibus percussa: sed aspicit ex alto Deus, &c.* Eadem cum Cardinali Arelatensi expostulabat, cùm ita ad eum scriberet anno 1443. *Post hac*, inquit, *significabas recessum illorum Cardinalium ex Basilea, quos abiisse inuitos asseruisti. Cupiebásque vt omnia Maiestati Regiæ re-*

Principum inconstantia. *Epist.* 10.

Epist. 183.

R

ſeratem: ſed iam omnia ex Italia erant ſibi nota; nec latet Regem noſtrum pleroſque Principes eſſe qui magis ſua quærunt, quàm quæ Ieſu Chriſti. tum ſubdit: *Scripſit nuper Serenitas Cæſarea ſacro Concilio in fauorem Henrici viri optimi, & literati* (is erat Cancellarij Cæſarei frater) *vt eum Friſingenſi Eccleſiæ præficeret Epiſcopum. Æſtimaui tantum Principem exauditum iri; præter opinionem accidit vt preces eius reiectæ fuerint. Interim electus eſt per capitulum ſiue iure, ſiue iniuria Cardinalis Sancti Martini. Is recurſum ad vos habebit confirmationis cauſa. Rurſus ſcripſit Cæſareum culmen vt ſuperſedere velitis, &c.* Vrget maximè tota epiſtola, vt Cæſari gratificetur. Obſecro, ſi Fridericus Felicem damnabat, cur Concilium legitimum habebat, ab eóque poſtulabat Epiſcopi confirmationem? Certè ſi verum amamus, Cæſari Pontifex erat ille futurus, qui maiori præmio inuitaſſet. *Fridericum*, ait Bergomenſis, *vt tenacem omnes accuſabant, & ad promiſſa minùs attentum*: percrebuerat autem latè rumor ingentem eſſe apud Felicem pecuniarum vim, quam illi per tot annos pacificè regnanti ſuccreuiſſe putabant: huic igitur Fridericus inhiabat: cogitanti

In chron. an. 1441.

verò qua via eam corraderet, succurrit, Amedeo filiam esse quam ducere posset, si dotem illi Pater grandem diceret: eius rei causa Basileam iter flexit; cum Felice in arcano locutus est, spe iniecta vt si inter eos de nuptijs conueniret, palam se ipsi adiungeret: sed vbi sensit Amedeus non tam necessitudinem suam, quàm opes quæri, quamquam alia suadentibus Patrum plurimis, negotium elusit, cupiditati Cæsareæ imparem se professus. Cæsar spes suas frustratas grauiter tulit, sed vt erat tegendis consilijs artifex optimus, Felici corruptelæ meditatæ famam inussit, vt auiditatis suæ infamiam tegeret; quæ omnia deinceps mirificè auxit Syluij (qui deserto Felice Cæsari factus erat ab epistolis) ingeniosa dicacitas: sed ego Nauclero potiùs accedo, qui neutri vel infensus, vel obnoxius, nulla neque assentandi, neque detrahendi libidine, ab oculato teste, quæ de hac re accepisset ingenuè tradit: *Audiui ego*, inquit, *à quodam Prælato, qui Concilio interfuit, renuisse Felicem dotis tantum dare, licèt Concilium omnino suaserit dandum.* Hac igitur statione deserta Cæsar quò se benignior ventus intendebat, vela

Fridericus Felicis opibus imminet. Gener eius fieri tentat.

Eluditur à Felice.

Vol. 2. Gener. 48.

conuertit, & reapſe verum eſſe demonſtrauit, quod Iulianus Cardinalis apud Gobelinum diſſerebat.

CVIII. Nam cùm Eugeniani magnopere ſibi à Felice metuerent, quòd opes inæſtimabiles ſepoſuiſſe crederetur: *Nihil eſt* (aiebat Iulianus) *quod tam nobis proſit quàm pecunioſum aduerſarium exiſtimari; cuncti ab eo aurum petent, neque impetrantes, inimici abibunt. Nec vana* (ſubdit Gobelinus) *Iuliani opinio fuit. Carolus Franciæ Rex cùm aureorum triginta millia petiuiſſet, neque impetraſſet, Eugenium ei præpoſuit. Idem fecit Dux Mediolani qui centum millibus aureis, & Bononiam vendere, & Nicolaum Picininum cum nouem millibus equitum in eius exercitum fruſtra tentaſſet aſcribere. Solebat Amedeus dicere, cùm aurum ab eo peteretur, pulcherrimam ſibi ſobolem eſſe, nolle ſe filios inopes relinquere.* Certè ſi largitionibus aditum ſibi ad ſupremam dignitatem emuniuiſſet, iiſdem artibus quibus parauiſſet retinere ſtuduiſſet: ídque vel maximè Felicis laudibus accreſcit, quòd ſuis opibus tueri nollet oblatum ſibi Pontificatum, quem alienis Eugenius iure ſibi debitum conſeruare non dubitaret. Certè ſciebat Felix non aliijs addu-

Felici opes ſuæ damnoſæ.
Apud Gobeli. l. 7. Comment. Pij 2.

Eugenio Carolus nunquam adhæſit, nec Felicem, vt vult Gobel. deſeruit.
Mediolanenſis inſidiatur opibus Amedei.

ctum suasionibus Alphonsum Aragonum Regem vt Eugenio aggregaretur, quàm his legibus, *vt Eugenius Renato* (non sine magno Gallici nominis dedecore) *abdicato Alphõsum Regem Neapolitanũ decerneret, appellarétque; Ferdinando Regis filio* (licèt notho) *cui Rex post mortem Regnum destinauerat, potestatem succedendi faceret, Terracinámque Regno adijceret. Alphonsus contrà Eugenij autoritati se subijceret; nec patiatur tres ex suis qui Cardinales sub Amedeo Sabaudiensi creati fuerant, reuertentes pro Cardinalibus suscipi haberíve.*

Alphonsus Aragonum Eugenio magna mercede accedit.

Æn. Sylu. lib. de Eur. c. 65.

CIX.

Eugenij obitus, pacis initium.

Interea dum pro se Principum quisque, opes, potentiam, securitatem infausta vt plurimùm nundinatione emercatur, Eugenius ad plures vocatur, anno sæculi eius post quadragesimum septimo, quo cum odia quibus orbis exarserat expirarunt. Vir fuit ingentis, excelsiq; animi, dubio (si principia Pontificatus spectes) vitiorum, virtutúmque temperamento; & præualuisse illa videbantur, nisi primi Regiminis mala, vltimi virtutes obliterassent: nunquam fortasse Imperio dignus, nisi imperare prohibitus esset. In eius locum Romæ suffectus est bonarum ar-

Felix ad pristinum secessum respectat.

tium instaurator, literarúmque Pater Nicolaus V. mitissimi vir ingenij, qui pacis, quàm belli artibus inclarescere optabat. Id vbi Amedeo auditum, sensit se propitio numine diutiùs in eo gradu stare non posse, in quem non sponte conscenderat: & instabat vltima senectus, quam improbis conatibus in nouas spes disponere, hominis videri poterat in funeris sui pompam laborantis: iterum igitur portum respectare, sanctum otium reuoluere, consilia odisse, quæ quietem excusserant, in vna secessus amantissimi cogitatione conquiescere, eius oblectatione incitari ad dulcissimum votum, tantóque proniùs ista sibi persuadere, diu iam in hoc consilium imminente affectu. Hæc quanquam inaugurato Nicolao statim agitauit, quia tamen infirmitatis humanæ natura tardiora sunt remedia quàm mala, in alterum atque alterum annum processere. Nec Liberis ingrata erat Patris deliberatio, intepescente scilicet gloriæ æstu, quem prima accenderat species Pontificatus, & succrescentibus in dies incommodis, quæ nimius initiò ardor suppresserat. Sed nihil æquè vrebat animum quàm cùm

Consilium probant Liberi.

parentem ſuum audiebant vltimis apud maleuolos (& erat ingens numerus poſtquam Principum deferbuerat gratia) probris differri : nunquam hactenus laceſſitam familiæ ſuæ famam, vel næuo, vel næui opinione, apud poſteros ſordidandam, niſi dum recens macula eſt elueretur. Sed nihil temerè in tam arduo negotio ſtatuendum, magnis conſilijs adita Chriſtianæ Reip. Procuratio, maioribus deſerenda : prouidendum in primis ne non tam receſſiſſe, quàm deiectus eſſe videatur; non minorem ſpontaneæ abdicationis, quàm inuitæ aſſenſionis gloriam fore. Hæc dum ſecreti Pater Filiúſque agitant, placuit Caroli Francorum Regis interuentu præcipuo cuncta componi, adhibitis aliorum etiam Principum Miniſtris: ſic potentiſſimum Regem, Eccleſiæq; pacificandæ ſtudioſiſſimum demeritum iri, & dignitati conſultum, dum eius, cæterorúmque Regum precibus datũ erit, quod nulla vi extorqueri poſſit. Procliuem ad iſta viam eſſe, quando Chriſtianiſſimus Rex per literas ſæpe Felicem de concilianda pace interpellarit, Ludouicóque Duci autor fuerit vt patrem ad eam flecteret.

De exequendo deliberant.

CX. Ludouicus Regem Francorum adit.

His in arcano imbutus consilijs Ludouicus Dux, profectionem in Bituriges adornat, vbi Rex per eos dies concederat. Opporunus venisse omnibus creditus est; Carolo in primis, qui mentem continuò fatigabat qua via Pacem Ecclesiæ sinceram redderet. At vbi Ludouici animum non tractabilem modò, sed penè vota sua anteuertentem vidit, exultare scilicet ille magnificè, & rem propè confectam habere. Multus igitur illis per eos dies sermo, Delfino in consiliorum arbitrium aduocato: & quia Nicolaum venerari certum erat; eos enim, qui sibi assidebant, & maximè Cardinalem Arelatensem, sensim ad suum sensum adduxerat Amedeus; id tantùm agebatur quàm integra Felicis fama esset exequendum. Colloquio super ea re habendo Lugdunum deligitur: eò legati Francorum, Siciliæ, Angliæque Regum, Treuirensis Antistes, atque oratores Coloniensis Præsulis, & Saxoniæ Ducis (cui hæc vnio maximè cordi erat, credo ob antiquas familiæ suæ cum Sabaudiensi necessitudines) conuenerunt. Affuit quoque à Felice missus Cardinalis Arelatensis, vnà cum Moniouensi Præpo-

Colloquium super ea re Lugduni habetur.
Meminit Geneb. an. 1449.

ſito; nec minore zelo ille Nicolao acceſſit, quàm ab Eugenio diſceſſerat: Amedei tamen honori tanto impenſiùs ſtudendum affirmabat, quanto caritatis in Eccleſiam ſuæ illuſtrius documentum parabat. Conſuli ante omnia Pontificem placuit, vt de eius in Felicem animo certiores facti, feliciùs omnia componerent. At diſſidia extingui propè ambitioſis votis optabat Nicolaus; ſic igitur ille reſcripſit. CXI.

Nicolaus, &c. Regis Pacifici, in cuius ortu Angeli in terra bonæ voluntatis hominibus pacem pronunciauerunt, & in cuius manu eſt orbis terræ, & plenitudo eius, vices licèt immeriti gerentes in terris, ſummo deſiderio, & cordis affectione operam damus quantum nobis ex alto conceditur, vt pacem optatam Eccleſiæ & animarum Chriſti fidelium, quorum cura nobis cœlitus eſt commiſſa, ſalutem per Dei ineffabilem miſericordiam, Catholicorum Principum interueniente opera conſequamur. Sanè enim poſt turbulentas tempeſtates, quibus hactenus temporum culpa Eccleſia Dei quaſſata eſt, per opus, & diligentiam Oratorum cariſſimorum in Chriſto filiorum noſtrorum Franciæ, & Angliæ Regum Illuſtrium, qui prout Catholicos Principes decet vnitatem ipſius Ec-

Nicolai Papæ decretum in fauorem Felicis.

clesiæ summo studio procurarunt, speremus in Domino per concessionem, & renunciationem Amedei olim Sabaudiæ Ducis, Pacem, & vnitatem ipsius Ecclesiæ futuram, & omnes Christi fideles vnum Pastorem, & vnum ouile recogituros. Nos si, & postquam ipse Amedeus, omni iuri, quod in Papatu se habere prætendit, omnibus eius insignibus depositis plenè, & legitimè renunciauerit, & cesserit, ac nos Christi verum Vicarium recognouerit, præfatum Amedeum autoritate Apostolica de fratrum nostrorum S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalium consilio assumimus in Episcopum Sabinensem S. R. E. Cardinalem, ac eum Collegio Cardinalium aggregamus, & ex nunc talem haberi, & reputari volumus, & censemus; nec non priorem titulum, & locum digniorem inter Cardinales ex nunc ei damus, & dandum fore decernimus per præsentes, eique ex tunc pileum aliáque Cardinalatus insignia damus, & concedimus, ita vt illis quemadmodum cæteri Cardinales vti liberè & licitè possit, &c. Reliqua pertinent ad annuos reditus, & beneficia ecclesiastica quibus eum gaudere volebat.

CXII. Nouo decreto iterum Felicis famæ consulitur.

Non fiebat Amedeo satis hoc rescripto, neque paci satis consulebatur: quid enim fieret illis omnibus, qui in

eius partes abierant? quid ijs, qui ab eo beneficia, aliáque priuilegia impetrarant? eósne ad extremum desereret, qui extrema omnia pro eo pati decreuerant? Quæ priuatim ad ipsum pertinerent, impetrari haud ægrè ab Amedeo posse arbitri norant; ijs verò, quæ suorum commodis officerent, inexorabilem non dubitabant: muneris tamen sui esse rebantur, vt de eius potissimùm dignitate solliciti essent, qui vt in commune consuleret sui propè obliuiscebatur. Soluto itaque Conuentu Lugdunensi visum est Legatis præsentem adire Felicem, Geneuæ vt plurimùm per ea tempora commorantem; sed illi dum se accingunt quid interea Romæ fieret audiamus: Eodem tempore missi ab ijsdem Principibus ad Nicolaum Oratores alio mitiori rescripto ab eo impetrato Felicem deliniendum putarunt; Nam cùm nihil eum vehementiùs vexaret, quàm famosis libellis lacerata fama, & Pontificio fulmine deuotum suum, sociorúmque nomen; inducenda erat maledictorum memoria, & deuotationes non tam exoluendæ, quàm irritas fuisse, vanásque declarandum, quod concepta formula fecit Nicolaus.

Bulla Nicolai qua irrita esse iubet quæcũque in Amedeum dicta, facta, scriptáve sunt.

Tantò nos, inquit Pontifex, *pacem, & tranquillitatem cunctorum fidelium procurare conuenit, quanto desideramus fructus vberrimos inde sequi; In eo quippe cor nostrum suauissimè delectatur, quòd diebus nostris sanctam Dei Ecclesiam in pacis, ac vnionis pulchritudine & debita integritate florentem videre valeamus. Cùm itaque superioribus temporibus propter diuisiones subortas inter felicis recordationis Eugenium Papam Quartum prædecessorem nostrum, & tunc Basileense Concilium, plurimùm turbata, ac varijs modis afflicta fuerit Ecclesia Dei; iam autem diuina fauente, ac dirigente clementia tractatu Oratorum carissimorum in Christo filiorum Francorum, Angliæ, ac Renati Siciliæ Regum, nec non Delfini Viennensis Primogeniti Francorum Regis Illustris, integræ pacis, ac vnionis consequendæ dispositio optima videatur, Amedeo in sua obedientia Felice Quinto nominato iuri, quod in Papatu se habere asserit, cedere volenti, eis qui olim Basileæ, nunc autem Lausanæ sub nomine generalis Concilij permanserunt, & permanent, concurrentibus in id ipsum, aliásque ad pacem Ecclesiæ laborantibus. Cupientibus igitur quantum Omnipotens donauerit id agere, quoad vniuersi fideles ipsius pacis iucunditate fruentes*

animorum coniunctione sibi inuicem cohæreant, & reiectis, quæ ex discordia exorta fuerant, status uniuscuiusque, honor, fama, & reputatio illæsi, & integri remaneant; Literas, Processus, mandata & decreta quæcunque; nec non excommunicationis, suspensionis, & interdicti, Anathematizationísque etiam, priuationis beneficiorum, &c. per præfatum Eugenium prædecessorem nostrum, in quibuscunque literis suis, & quorumcunque tenore, & sub quacunque data existant, etiamsi cum approbatione Ferrariensis, seu Florentini, aut alterius Concilij generalis, siue per nos, aut per alium, siue alios, ipsius, aut nostra, seu quauis alia autoritate contra dictum Basileense Concilium, & eos, qui sub nomine Generalis Concilij, tam in Basileensi, quàm Lausanensi Ciuitatibus memoratis fuerant, & perseuerauerant vt præfertur, ac in præsentia perseuerant. Nec non contra præfatum Amedeum Felicem Quintum in sua obedientia nominatum, ac quasuis personas ecclesiasticas sæculares, vel regulares, ac etiam laicales eisdem coniunctim, vel diuisim adhærentes, aßistentes, obedientes, obsequentes, recipientes, ac quouis modo fauentes, eósque sequentes, qui sunt, & fuerunt cuiuscunque dignitatis, præeminentiæ, status, gra-

dus, seu conditionis existant, etiamsi Pontificali, Cardinalatus, Regali, aut Ducali dignitate præfulgeant, &c. Motu proprio, & ex certa scientia, ac de Sedis Apostolicæ potestatis plenitudine, nec non de venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium consilio, & assensu decernimus, & declaramus nullum effectum penitus sortiri; sed perinde haberi debere, ac si nullatenus emanassent: eáque omnia & singula cum inde sequutis in Registris ipsius Eugenij prædecessoris, & nostris, & alijs locis quibuscunque aboleri, & deleri mandantes omnino tollimus, cassamus, irritamus, & annullamus, ac pro infectis haberi volumus. Datum Romæ apud S. Petrum, Anno Incarnationis Domini 1448. 15. Kal. Febr. Pontif. ann. 2.

Imò induci, & obliterari penitus mandantur.

CXIIII.

Mora paci iniecta.

Asserta in posteros aduersus omnem detrectatorum petulantiam hoc diplomate videbatur Amedei, & partium fama: sed quoniam eadem in pari occasione nonnullis se se abdicantibus fuerant concessa, non videbatur satis tanto Principi consultum, si ad aliorum exemplum traheretur, & in eundem cum his ordinem cogeretur. Constans igitur omnium qui hactenus eum coluerant sententia erat, ipsum à reliquis

eximium eſſe faciendum, & præcipuo aliquo honore venerabilem poſteritati tradendum. Æqua poſtulari legati fatebantur: quare ſicut Romæ olim triumphare vetitis, triumphalia tamen permittebantur; ita Felici Pontificem eiuranti, Pontificalia non tolli haud incommodum videbatur. Sed ſuſpecta Romanis erat vel larua Pontificatus, & meminerant in arena plures eſſe qui per ipſa feriant ornamenta. Hic ſcopulus dum ſuperatur, in annum extractum eſt negotium, & in tempore occurriſſe Bolomerio videbatur, vt per hanc moram cuncta diſturbaret. Floruerat is Amedei gratia diutiſſimè, & occulta ſideratione ſic eum afflauerat, vt in conſiliorum conſciẽtiam vocaretur à Principe non audituro quid expediret, ſed propè imperata facturo; adeò nulla eſt tanta hominis ſapientia, quæ non aliquando cæcutiat. Ille quem velut alterum Salomonem, vel æmulis teſtibus, orbis pars melior adibat, homuncionis genium reuerebatur, qui qua virtute gratioſus eſſet haud facilè dixiſſes. Is igitur vt latiùs regnaret, abdicationi ſemper infenſus, proiecta vt erat audacia, hoc rerum articulo ſenem

Bolomerius abdicationẽ diſſuadet. *Parad. & Vanderb. in Amed. 8. & Gobel. l. 7. Comment. Pij 2.*

ſuperciliosè adortus, illi vilitatem ſui, populorum rumores, Principum deſpicientiam, æmulorum triumphos tantùm non exprobrabat. Adeóne odioſum eſſe ipſum ſibi, vt inimicis fauere ſuſtineret, quibus nihil acceptius eſſe poſſet, quàm ſi dimiſſo Pontificatu fateretur, vel leuiter à ſe ſuſceptum, vel ambitiosè quæſitum? Certare ſcilicet Reges ſolita in eum inuidia, quanquam ſpecioſo amicitiæ nomine adumbrata, vt illi tanquam victimæ pompam adornarent: & ire illum tam ſponte ad aram, in qua odijs, & oſtentui inimicorũ, riſuíque totius orbis Chriſtiani eſſet immolandus? Hæc aliáque inuidioſiſſima oratione exaggerata, tanta tempeſtate Amedei mentem inundarant, vt periculum eſſet ne littus propè tenentes in altum reueheret. Senſit Ludouicus Dux à quo vento fœda hæc procella ſæuiret. Conſulti proceres, vno ore omnes pronuntiabant, fatis vrgentibus Bolomerium extrema hæc auſum, vt impotentis felicitatis aliquando pœnas daret. Quæſitores illi in occulto dati, qui vbi multis ex capitibus reum deprehenderunt, in carcerem rapiunt, à carcere damnatum

Quæſitores Bolomerio dati.

in

in Lacum Lemanum præcipitem agunt, fluctibus satiandum, qui fluctus in Republica perpetuos excitarat. Damnatur.

CXIV.

Defunctus hoc periculo Ludouicus instaurando fœderi animum denuò adijcit. Et venerant, vti deliberatum erat, Geneuam Regum, Principúmque legati frequentes. Francus, Anglus, Siculus, Delfinus, aliíque Prælatos prudentia, & eruditione præcipuos destinarant: aderat & cum Francis Comes Dunensis in nominatissimis ea tempestate Princeps. Horum se arbitrio totum permisit Amedeus, nec frustra; eorum quippe industria singulari, & zelo studiosissimo factum est, vt his legibus cum Nicolao Pontifice conueniret. Nicolaus verus Pontifex esto. Amedeus omne ius ad Pontificatum eiurato, & Nicolao obediens esto. Nicolaus eos honores, qui decreto Lausanensi continentur, Amedeo decernito. Quæcunque ab eo dum Pontificem ageret, acta, indulta, concessa sunt, rata, firmáque esse iubeto. Sed hæc ne quis temere ficta suspicetur, publicis de more tabulis firmanda sunt. Sic igitur habet decretum Lausanense. Conuentus Geneuæ celebratur. Pax firmatur. Pacis leges.

CXV.

Sacrosancta Lausanensis Synodus in Spi- Honores A-

medeo decreti in Synodo Lausanensi, & à Pontifice probati. *Extat apud Paradin. & Vanderb.*

ritu Sancto legitimè congregata, Reuerendißimo & carißimo filio Amedeo, pridem Felici Papæ Quinto, Salutem, & omnipotentis Dei benedictionem. Tam maximè de venerabili Ecclesia meritus es, vt præsentes habeant vberrimam tuarum laudum memoriam, futuris quoque tui nominis felix sempiternáque recordatio relinquatur.

Amedeus de Ecclesia impēsè meritus.

Tu ad Ecclesiæ subsidium euocatus, quanta vnquam fuit persecutione vexatæ venisti. Tu illi profusa liberalitate, summa industria, exacta diligentia, dedita opera opitulatus es. Tu tandem tranquillam populo Christiano concordiam reddidisti, pariter & pacem. Leguntur quàm multi qui belli, pacísque tempore inseruierunt Ecclesiæ commemorandis per omne sæculum obsequijs: sed personæ causa, rerum, temporisq́; disparitas super eminentiam meritorum coarguunt. Nouit orbis vniuersus sanguinis tui Regiam claritatem: vidit, & audiuit quàm continuas sollicitudines, indesinénsque certamen, pro autoritate sacrorum generalium Conciliorum, & veritate Catholica sustinendis nobiscum inisti, opulenta quiete abiecta retrorsum. Nunc autem dum per tuæ humilitatis excelsum medium pax in omnes Christianos diffunditur; quo te nomine nisi ZELATOREM CONCORDIÆ,

Zelator concordiæ, pacis auctor.

PACISQVE AVCTOREM *appellent? Quas ob res congratulationibus, promeritisque honoribus personam tuam prosequi cupiens hæc sacrosancta in Spiritu Sancto congregata Synodus vniuersalem Ecclesiam repræsentans, & inter cætera considerans, qui te ipsum parui facere voluisti, vt pacata, quietáque exaltaretur Ecclesia; Te Sabinensem Episcopum, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, Sedis Apostolicæ in terris, & iurisdictionibus dilectorum Ecclesiæ filiorum, nobilium virorum Ducis Sabaudiæ, & Principis Pedemontium, ac Montisferrati, & Salutiarum Marchionum, in Comitatu, & territorio Astensi, nec non in Prouincia Lugdunensi citra Sagonam, atque Augustensi, Lausanensi, Basileensi, Argentinensi, Constantiensi, Curiensi, & Sedunensi Ciuitatibus, & Diœcesibus Legatum, Vicariúmque perpetuum facit, creat, & nominat. Tibique in sancta Dei Ecclesia primum post Romanum Pontificem locum pro tempore constituit, consignat, & decernit: qui quidem tibi ad suam præsentiam accedenti assurget, dumtaxat oris osculum exhibendo. Atque vt altissimi in terris honoris quem sola dilectione vniuersalis pacis contempsisti, multa manifestáque in tua persona signa remaneant; tibi vt habitum, & insignia Pa-*

Cardinalis renuntiatur.

Sedis Apostolicæ legatus, Vicariúsque perpetuus.

Primus post R. Pontif.

Cui ipse Pontifex assurgat, & oris osculo excipiat.

Insignia Pa-

palia nonnullis demptis retineat.

palia, demptis delatione Corporis Christi, annulo Piscatoris, cruce in pedibus, ac vmbraculo, deferre, ac insignijs, ac potestate legati vti quoties te extra terminos tuæ legationis egredi contigerit, valeas. Nec non vt in curia Romana, vel generali Concilio personaliter comparere minimè tenearis concedit, & indulget per præsentes. Datum Lausanæ, &c. Septimo Kal. Maij, Anno à Natiuitate Domini M.CCCCXLIX.

CXVI. Nicolai Papæ, & totius Ecclesiæ pro hac pace effusa lætitia.

Extant huius honoris Amedeo habiti nonnulla monumēta in insignibus, quę post abdicationē eius iussu effi cta sunt; habent enim pro crista seu Apice, alibi Claues Pontificias sine Tiara, Tiarā alibi sine clauibus; documentum posteris non indecorè gessisse Pontificatū, cuius memoriam vellet esse perennem. Hæc Lausanenses; quid Pontifex? ille scilicet in gaudium effusus nec se præ lætitia capiens, aris aduolui, largissimas Deo gratias exoluere, supplicationes per omnia vrbis, imò orbis templa edicere, exemplóque omnibus ad litandum honori diuino præire; tanta, támque prona omnium ordinum consensione, vt nullam mundo multis inantè annis feliciorem illuxisse diem populorum illa vox testaretur:

Fulſit lux mundo, ceſſit Felix Nicolao.

Eáque concordia (ait Bergomenſis) *non modò lætatus eſt populus Romanus, ſed etiam totus mundus à tanta ſeditione liberatus. Nicolaus verò, ne ingratus Deo tanti beneficij videretur, ſupplicationes admodum celebres cum populo, & clero habuit. Idem & omnes Italiæ populi effecere.* Sed ne intra verba hæreret Pontificis gratia, tribus Bullis eadem die (quæ fuit decima quarta Iunij eiuſdem anni quadrageſimi noni) editis volũtatem ſuam teſtatus eſt. Prima rata habet omnia indulta, priuilegia, beneficia, honores, & dignitates, quæ tum Amedeus (quem ſemper Felicem Papam Quintum olim in ſua obedientia nominatum nuncupat) tum Synodus Baſileenſis, ac deinde Lauſanenſis contulerunt; vt vel hinc approbata eſſe conſtet quæcunque in Amedei honorem decreto illo Lauſanenſi, quod recitauimus, conſtituta leguntur. Secunda ſeuerè præcipit, vt ſi qui bonis exuti, beneficijs deiecti, vel aliquo honore deturbati ſint, eò quòd Felicem Eugenio antehaberent, continuò in ſuarum omnium rerum poſſeſſionem redeant, eáſque ſibi tanquam proprias aſſerant.

In chron.

Nouis decretis conſulitur famæ Amedei.

Tertia denique irrita esse iubet quæcunque in eundem Amedeum, & fautores eius vel Eugenius, vel Nicolaus, seu quiuis alius decreuisset, eorúmque memoriam damnat, & penitus interdicit. Quæ omnia tam illustribus formulis, tam in Amedei honorem compositis verbis sunt concepta, vt nihil vel ad memoriam honorificentius, vel ad commendationem exquisitius potuerit excogitari. Sed præstat præcipua horum rescriptorum capita recitare.

CXVII. Ac primum quidem sic habet.

Bulla Nicolai Papæ super approbatione actorum in Conc. Bas. & Lausan.

Extat in Edit. Colon. pag. 96.

Nicolaus, &c. Vt pacis, qua nihil desiderabilius in vniuersali Ecclesia, amplissimè diffundatur, & perduret serenitas, & omnium corda, quos exagitauit, & defatigauit diuisio, vnitas integra ad cuiuslibet status, & honoris prosperitatem consolidet, libenter secundùm nostræ, & Apostolicæ autoritatis plenitudinem, magnitudinémque voluntatis omnia complectimur, per quæ non solùm super præsentibus & futuris, sed & præteritis, vt firma illibatáque permaneant, debitæ prouisionis adhibeatur remedium. Cùm itaque post crebras, variásque conturbationes, quibus multis ab annis sancta Dei subiacuit Ecclesia, causantibus diuisionibus, quæ inter felicis recordationis Eugenium

Papam Quartum Prædecessorem nostrum, & tunc Basileense Concilium viguerunt, hoc in nostro tempore ex altißimi Dei prouidentia ineffabili, interpositione tractatúque Oratorum carißimorum in Christo filiorum Francorum, Angliæ, & Renati Siciliæ Regum, nec non Delfini Viennensis primogeniti Francorum Regis Illustris, Pacem Ecclesiæ redditam videamus: Dum percipimus Venerabilem, & Carißimum fratrem nostrũ Amedeum primum Cardinalem Episcopum Sabinensem in nonnullis Prouincijs Apostolicæ Sedis legatum Vicariúmque perpetuum Felicem Papam Quintum tunc in sua obedientia nominatum, iuri quod in Papatu asserebat se habere ad huiusmodi pacem Ecclesiæ obtinendam ceßisse. Eos verò qui Basileæ, postmodúmque Lausanæ sub nomine Generalis Concilij hactenus congregati permanserunt, ordinasse, & publicasse nobis tamquam vnico, indubitato Summo Pontifici obediendum esse à cunctis fidelibus, & præfatam Lausanensem dissoluisse congregationem. Desiderantes igitur toto affectu ea perficere quibus Christi fideles suppreßis, & extinctis dissensionum, & differentiarum Seminarijs communi fruantur concordia, cuiuslibet eorum status, honoris, & reputationis, & quietis stabilitate firmata. Quas-

cunque promotiones, electiones, confirmationes, postulationum admissiones, translationes, commendas, administrationes, & prouisiones, reseruationes, uniones, & incorporationes, reuocationes, pallij dationes, consecrationes, benedictiones personarum, de ordine ad ordinem translationes, infeudationes, absolutiones, liberationes, Quitationes super quibuscunque debitis ratione decimarum, indulgentiarum, Annatarum, Dispensationes, tam super ætatis, quàm natalium & aliarum inhabilitatum defectus, &c. Ac omnia & singula tam Iustitiam quàm gratiam concernentia siue in foro conscientiæ, aut contentioso, in personis & locis quæ tempore concessionis, & aliorum præmissorum obediuerunt præfato venerabili, ac carissimo fratri nostro Amedeo Cardinali, Episcopo, legato, & vicario supradicto, tunc Papæ Felici Quinto nominato, ac congregatis antè dictis, seu eorum alteri, aut alterius eorum autoritate, etiam de latere legatos, seu delegatos ab eis potestatem habentes coniunctim, vel diuisim qualitercunque facta, gesta, concessa, indulta, data, disposita, & ordinata, etiamsi maiora, aut grauiora, aut alterius cuiuscunque naturæ à præmissis existant, & specialem requirentia expressionem, cum omnibus, & singulis inde sequutis. Ac

etiam omnia & singula per ordinarios in dictis locis facta pro bono pacis, & vnionis Ecclesiæ Motu proprio ex certa scientia, & de Apostolicæ potestatis plenitudine, de consensu venerabilium fratrum nostrorum S. R. E. Cardinalium præsentium, seriè approbamus, ratificamus, & etiam confirmamus, rataque & firma fieri volumus, &c. Cætera deinceps in hunc sensum fusissimè, quibus omni studio cauet Pontifex vt nihil grauius illis accidat, qui Felicē coluerant, & omnia ab ijs gesta, ex eorum sententia succedant; ijs quæ in oppositum ab Eugenio, vel alio quouis statuta essent omni autoritate detracta.

CXVIII. Bulla eiusdem Nicolai, qua Basileenses eorūque fautores in integrum restituuntur.

Secundum diploma post exordium totidem ferè verbis cum superiore conscriptum, *omnes personas cuiuscunque dignitatis, ordinis, &c. quæ ratione adhæsionis, fauoris, & obedientiæ Felici, seu Concilio præstitæ, Beneficijs, pensionibus, feudis, iurisdictionibus, &c. per literas præfati Eugenij aut aliâs priuatæ fuerint, aut destitutæ, ad Ecclesias, Monasteria, dignitates, Castra, Dominia, &c. restituit, & bona huiusmodi in illum statum pristinum, in quo ante tempus, & tempore priuationis, & destitutionis, huiusmodi erant, ac si factæ non fuissent, pro bono pacis, & vnionis Ec-*

clesiæ realiter, & cum affectu restituendas, ac reintegrandas fore decernit, & declarat, & c. quæ cautiones omnes adhiberi solitas habent.

CXIX. Bulla tertia qua irrita esse, & obliterari iubentur quæcunq; in Amedeum, & eius fautores scripta sunt.

Tertium ea dumtaxat repetit, & confirmat, quæ anno superiore 15. Kal. Febr. concessa fuerant per eam Bullam quam suprà descripsimus: sed quia tunc non planè fuerat compositum fœdus, ideo placuit hoc anno nouo rescripto decerni, & promulgari, nempe vt quæcunque odiosè facta, scriptáve essent obruerentur, ac quantum fieri posset ex hominum memoria obliterarentur, *perindéque haberentur ac si nullatenus emanassent, eáque omnia & singula cum inde sequutis de Registris ipsius Eugenij, ac locis alijs quibuscunque aboleantur, & deleantur.*

CXX. Refelluntur qui Felicem necessitate adactum cessisse criminantur. Gobelinus. Sabellicus. Platina. Ciaconus. Simoneta.

Hæc de Felicis abdicatione ex antiquarum tabularum fide haud paulò certiora protulimus, quàm quæ vel indiligentia, vel malignitas quorumdam turpissima interpretatione corrupit; cùm scribunt Felicem quasi ex vltima desperatione, cùm iam se omnibus contemptui esse cerneret, nec spes vlla esset obedientiæ nanciscendæ, Friderici Imperatoris seu precibus, seu minis ad-

ductum fuisse vt cedere vellet. Etenim si adeò conclamata erat, vt fingunt, Felicis autoritas, quid necesse erat tot tantorúmque Regum tanto tempore interuentum adhiberi? Quorsum tot honores, priuilegia, ac prærogatiuæ non Amedeo modò, sed fautoribus eius decreta? Vnde illa in tota Repub. Christiana gestientis lætitiæ effusa significatio? Num horruerat Christianus orbis aliorum schismatum monstra? Num iactata erat grauissimis procellis Ecclesia? Nulla tamen tam læta celeusmata, nullos tam sinceros plausus aut veriores acclamationes editas legimus, quàm cùm auditum est tantum Principem omnium penè Christianorum Regum affinitate subnixum, tam illustre, tam sanctum, tam inauditum præbuisse veræ demissionis documentum. Neque ille sanè sic euiluerat vt non instaurare, si animus fuisset, partes posset, nec minùs se nascenti Nicolao, quàm adulto, confirmatóque Eugenio præstare formidabilem: sed hanc aciem non erat ingressus vt in Ecclesiam, sed pro Ecclesia staret: persuasum illi erat vexillum Pontificium de signiferi manibus extortum grandi Christiani exer-

citus periculo iacere; illi erigendo magnis hortatoribus piam manum accommodauerat; nunc videt adesse qui fidenti animo superis fauentibus signum gerere possit, cur illi non concedat, missionémque emeritus impetret honorariam? Non igitur renitenti extortum à Cæsare Pontificij vexillum, sed à volente sponte permissum; Et quorsum amabo Cæsarem hîc miscent, qui nullus planè huic negotio interuenit? Pontificis appello diplomata, quæ retuli: Reges Principésve alios commendant; qui in partem huius sollicitudinis venere; Cæsaris ne verbo quidem meminerunt: vt vel ex hoc commento de reliquis, quæ in Amedeum conflata sunt, coniecturam capiamus.

CXXI. Felicem spõte se abdicasse testes minimè suspecti affirmant.

Qui verò nulla gratia, aut ambitione, bonæ tantùm conscientiæ pretio res illorum temporum tradidere, tabulis nostris sua narratione fidem faciunt, Felicémque non inuitum, non obluctantem, non in extremis positum, sed pronum, ac suæ spontis pacem orbi dedisse memorant. Genebrardus LIBERE *se Pontificatu abdicasse* pronuntiat. Onufrius, *Papatum* SPONTE *deposuisse, omnésque Cardinales ab eo crea-*

In chron. an. 1439.
Lib. 3 de creatio. Pontif.

ros, aut qui ei adhæserant, & adhuc viuebant in Cardinalium numerum receptos. Facilè, inquit Mutius, *boni bonis iunguntur: nisi enim vterque Pontifex*, (Nicolaus inquam, & Felix) *bonus fuisset vir, non ita coniungi potuissent; videbatur enim difficillimum. Nam habebat Felix totum Concilium Basileense à sua parte: neque dici potest quòd desperarit rebus suis; magnis enim, Potentibúsque* AMICIS INVITIS *renunciauit Pontificatum. Fuit enim vir Pius, miniméque ambitiosus.* His gemina scribit Philippus Bergomensis: vbi enim Nicolai electionem commemorauit, *id à Deo* (inquit) *factum fuisse animaduertens Felix, è vestigio ad tollendum omne schisma Pontificatu se* SPONTE *abdicauit, & per Oratores suos eum Pontificem verum salutauit: quapropter Nicolaus visa hominis humanitate, statim galerum Cardinalatus eidem solenniter transmisit, atque Sabaudiæ, & Germaniæ totius legatum ex latere creauit, & quidquid in Pontificatu sanciuerat approbauit.* Hæc ille in Nicolao; paria in Felice: *Veruntamen*, ait, *cùm pacis, & humilitatis amator existeret, mortuo Eugenio Pontifice*, NVLLIS PVLSATVS PRECIBVS, *Nicolao Pontifici eius*

Lib. 28. chron. Germ.

In chron. an. 1447.

do ingenio fata obiurgaturus, sed serena mente, vultúque pari placidus, lætúsque ac velut sibi ipsi superstes, euolat ad ambitum secessum, in quo anxiæ illius, & turbulentæ vitæ seruitutem cum præsentium bonorum libertate securus componat. Felix vel eo ipso Princeps quòd veram felicitatem in arcano quàm in publico faciliùs inueniri, securiùs regi, dulciùs possideri agnouit. Latere amabat Amedeus, sed nullos Deus minùs latere patitur quàm qui mundo delitescere ambiunt, vt se totos ipsi impendant, hócque illi præstent ne tanta eius opera sine teste sint. Amedeum ex illa velut nube quam sibi circundederat instar Solis omnium oculis gratissimi, breui erumpere, illustribúsque miraculis tamquam radijs iussit inclarescere: quod illorum temporum vicinus Bergomensis affirmat his verbis, *Deficiens demum in senectute bona post obitum etiam miraculis multis clarus effulsit.* Vixit Amedeus principio anni Iubilei (quinquagesimi scilicet post millesimum quadringentesimum) pro fluxo & expiraturo, constans, & perenne celebraturus in Cœlis Iubileum. Scio de tempore alios alia tradidisse, sed

Sanctitatem eius Deus miraculis illustrat.

In chron. an. 1438.

dum legationem in nonnullis Italiæ, Galliæ & Germaniæ partibus exerceret, præfatum Ducem, aut suos hæredes, & successores quoscunque impeti, perturbari, & inquietari non contingat, de omnibus, & singulis dominiorum, terrarum, possessionum, locorum, Castrorum, & iurisdictionum, nec non iocalium, & bonorum mobilium quorumcunque emptionibus per præfatum Amedeum Papatus, & legationis prædictorum tempore factis & contractis, præfatum Ducem tenore præsentium ex certa scientia absoluimus & liberamus, &c. quæ solennes clausulas habent. *Datum Romæ apud S. Petrum, Anno Incarnat. Dom.* 1450. *prid. Kal. Mart. Pontif. nostri ann.* 4.

Facere non possum hoc loco, quin singularem Dei prouidentiam erga Ecclesiam suam magnopere suspiciam & extollam: Laborauerat illa iam toties procaci Pontificum schismaticorum ambitione lacerata, quos neque piorum preces, neque sceleris pudor, neque conscientiæ stimuli à proposito reuocarant: alios diuturno carcere maceratos, alios longo exilio multatos, horrendis alios de cælo tactos supplicijs vitam priùs quàm pertinaciam exuisse ingemuerat. Quibus igitur artibus,

CXXIV. Amedeus sua demissione cuncta deinceps schismata extinxit.

qua via vſque adeò exitialis Lerna tolli poterat? Vide numinis ſapientiam. Schiſmaticis ceruices exſcindit, cùm robuſtiùs attolli credebantur. Quis enim cùm videret potentiſſimum Principem, Regijs neceſſitudinibus nixum, opibus præpollentem, ſapientiæ fama Salomoni æquatum, ſanctitatis opinione celeberrimum, non paucorum factione, ſed generalis Concilij votis Pontificem creatum; quis inquam non crederet extrema omnia priùs auſurum, quàm aliquid de ſuo iure cuiquam conceſſurum? Sed aliud Deo viſum erat: Amedeum namque præ cæteris in Baſileenſibus Comitijs eligi voluerat, vt eſſet qui præſenti Eccleſiæ ſtatui, & futuro, raræ, & ſi verum amamus, inauditæ demiſſionis exemplo conſuleret. Neque enim exiſtimandum eſt illis dumtaxat temporibus opportunam fuiſſe tanti Principis virtutem, vt pacem Eccleſiæ redderet, quam quiuis fortè alius contumaci duritia reſpuiſſet; verùm poſteris etiam vtiliſſimam, vt exemplo eius omnis ætas diſceret, *Solum Regnum eſſe, nolle regnare cùm poſſis.* Cuius exempli tantam vim fuiſſe hactenus Chriſtiana Reſpublica com-

probauit, vt post illa tempora nemo adeò proiectæ fuerit audaciæ, vt in legitimos Pontifices ambitiosus Æmulus insurgere tentarit. Nisi fortè agnoscere malimus adeò Numini supremo acceptam fuisse optimi Principis eximiam erga Ecclesiam charitatem, vt eius meritis dederit, ne vllus deinceps sponsam suam Antipontifex procaretur: sicque PACIFICVS noster AMEDEVS orbi Christiano optatam daret pacem, æternámque impetraret. Sic auguror, & voueo;

Votum secundet qui potest nostrum Deus.

FINIS.

Ad maiorem Dei honorem, & S. R. E. gloriam, cuius iudicio Commentarius iste submissus esto.